

Karadeniz Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü

MİMARLIK GÖSTERGESİ,
MİMARLIK GÖSTERGESİNDE
DÜZANLAM VE YANANLAM

Doktora Tezi

İzzet GÖLDELİ

Y. Mimar

Trabzon — 1983

Türkçe Özet	IV
İngilizce Özet	VII
Giriş	1
1. Bölüm : Dilde ve Mimarlıkta Gösterge, Bildirişim ve Göstergebilimsel Yaklaşımlar	7
1.1. Dil Göstergesi	7
1.1.1. Göstergenin Nedensizliği	10
1.1.2. Göstergenin Çizgiselliği	11
1.1.3. Göstergenin Değişmezliği	11
1.1.4. Göstergenin Değişebilirliği	12
1.1.5. Göstergede Seçme ve Birleş - tirme İşlemleri	12
1.2. Göstergebilim ve Göstergebilimsel Yaklaşımlar	14
1.3. Mimarlıkta Göstergebilimsel Yakla - şımlar	19
1.4. Bildirişim ve Etmenleri	24
1.5. Bildirişim Süreci ve İşlevleri	26
1.6. Mimari Bildirişim ve Etmenleri	30
1.7. Mimari Bildirişim Süreci ve İşlev - leri	33
1.7.1. Göndergesel İşlev	34
1.7.2. Estetik İşlev	34
1.7.3. Üstdil İşlevi	35

1.7.4. Teritoryal İşlev	35
1.7.5. Anlatımsal İşlev	35
1.7.6. Uyarı İşlevi	36
1.8. Mimarlık Göstergesi ve Yapısı	37
1.9. Göstergede Gösteren / Gösterilen İlişkisi (Çağrışımsal Bağlantı) :	
Anlamlama	45
1.10. Anlamlama ve Bildirişim	48
1.10.1. Mimarlıkta Anlamlama	49
1.11. Bölümün Sonuçları	52
2. Bölüm :Mimarlık Göstergesinde Düzanlam ve Yan - anlam	57
2.1. Düzanlam / Yananlam	57
2.2. Yananlam Oluşturucu İşlemler	61
2.2.1. Eğretileme	61
2.2.2. Düzdeğişmece	63
2.3. Mimarlıkta Anlatım Aracı Olarak Düz - değişmece ve Eğretileme	64
2.4. Bölümün Sonuçları	80
3. Bölüm :Uygulama	85
3.1. Giriş	85
3.1.1. Sorunun Tanıtılması	85
3.1.2. Soruna Yönelik Çalışmaların Tanıtılması	85

3.2. Yöntem	87
3.2.1. Uygulama Gereçleri	89
3.2.2. Denekler	91
3.2.3. Uygulama Süreci	92
3.2.4. Veri Çözümleme	92
3.2.4.1. Deneklerin Yaş Durumu	93
3.2.4.2. Resimler Temel Alınarak Bina Düzgülerinin Tanınması	97
3.2.4.2.1. Birinci Küme Soruları	98
3.2.4.2.2. İkinci Küme Sorular	103
3.2.4.2.3. Trabzon'da Bulunulan Süreye Göre Doğru Okuma	105
3.2.4.2.4. Üçüncü Küme Sorular	111
3.3. Bölümün Sonuçları	119
4. Bölüm : Sonuçlar	125
. Notlar	129
. Kaynakça	142
. Konuyla İlgili Sözlükçe	151
. Soruşturma Formları	155
. Anket Formu	162
. Özgeçmiş	163

ÖZET :

Mimarlık nesnesi bildirişim (communication) olasılığı sağlaması nedeniyle göstergebilimin (semiology) konusu olmaktadır. Bu nedenle mimarlık nesnesini göstergebilimin kavram ve tanımlarıyla ele almak, açıklamak olanaklıdır. Mimarlık nesnesi bir dil olgusu olarak ele alındığında "mimarlık göstergesi" (architectural sign) olarak adlandırılır ve ikili (diadic) gösterge kuramına göre doğal dil göstergesi gibi "gösteren" (signifier) ve "gösterilen" (signified) bileşenlerinden oluşur. Mimarlık göstergesinin gösterilen bileşenini (anlamını) mimarlık nesnesinin birincil işlevleri (denotational meaning = düzanlamsal anlam) ile ikincil işlevleri (connotational meaning = yananlamsal anlam / çağrışımsal anlam) oluşturur.

Birinci Bölüm' de genel göstergebilimsel yaklaşımlar ile mimarlık alanındaki göstergebilimsel yaklaşımlar tanıtılıp tartışılmış; göstergebilimsel açıdan mimarlığın bir dil, mimarlık ürününün de gösterge olduğu tanımından çıkarak dilsel ve mimari bildirişimin örtüşen ve ayrılan özellikleri ayırt edilmiş; aynı

yaklaşım dilsel gösterge ile mimarlık göstergesine de uygulanarak sonuçlandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde dilsel bildirişimdeki gibi bilgi iletme isteği belirgin olmayan (eksik niyetli) mimari bildirişimi kuran mimarlık göstergesi anlamsal açıdan ele alınmıştır. İkinci Bölüm' de düzanlamsal anlam ve yananlamsal anlam tanımlanmış, mimarlık göstergesinde yananlamanın gönderici (mimar) tarafından düzdeğişmece (metonymy) ve eğretileme (metaphor) işlemleriyle oluşturulduğu gösterilmiş, mimarlık nesnesinde bu işlemlerin çeşitli kullanım düzeyleri açıklanmıştır.

Üçüncü Bölüm' de mimarlık göstergesinin anlam boyutunun alıcı (addressee) tepkileri açısından bir uygulamada ele alınması, incelenmesi amaçlanmıştır. Üç kesimden oluşan uygulamanın birinci kesiminde önerilen model uyarınca mimarlık göstergesi anlamını oluşturan dizimsel öğelerine (gösteren ve alt-öğeleri) ayrılmış, üsluplaşmış eski ve yeni bina örnekleri aracılığıyla karşılaştırmalı olarak sorgulanmıştır. Uygulamanın ikinci kesiminde mimarlık göstergesinin düzanlamsal anlamı; üçüncü kesiminde ise yananlamsal anlamı yine üsluplaşmış "eski" ve "yeni" bina örnekleri aracılığıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Göndericinin "etkin" (active), alıcının "edilgin" (passive) olduğu mimari bildirişimde göstergenin düz-anlamsal anlamının yorumlanabilmesi ("okunması") ortak gösterge repertuvarına bağlı olduğu halde, yananlamsal anlamın yorumlanmasında alıcının yorumunu bireysel repertuvarına yaslanarak yaptığı görülür. Belli bir mimarlık göstergesi ya da gösterge dizgesine yönelik bireysel izlenimler birikimi (başka bir deyişle öznel çağrışımlar toplamı) o gösterge ya da gösterge dizgesinin anlam yükünü oluşturur.

SUMMARY IN ENGLISH :

Functionalism was the main concern of the tendencies dominant in architectural and urban planning theories during the first half of our century; criticism of these tendencies was oriented towards the one-dimensional urbanal settlements they had produced.

The fast changing open systems of the contemporary cities are not hyper - significant systems making reference to the cultural behavioral whole like those of the previous ones, but rather they are hypo - significant cities.

Hypo - significancy describes a limited, absolute meaning for the constructed city; this system beginning from the industrial revolution has become subject to an endless rationalisation, where in consequence urbanal system has become an operational space. For this reason, structuralism (and afterwards by means of linguistics and semiology) can be considered as a response to functionalism in architecture and urban planning. Critisizing

VIII

the functional attitudes because of the alienated environments they reveal, the new approach brings investigation of meaning forth. Investigation of meaning made possible architectural theory meet with semiology.

By the probability of communication it offers, architecture becomes a subject for semiology. For this reason, it is possible to treat and explain architecture by the concepts and definitions of semiology. When the architectural object is treated as a phenomenon of language, it is called "architectural sign", we are to find the same division in architectural sign parallel to the division of natural language sign into the concepts of "signified" and "signifier". The "signified" component of the architectural sign is composed of the primary functions (denotational meanings) and the secondary functions (connotational meanings) of the architectural sign.

The connotative level consists of the associations founded upon the denotational level. The addresser (the architect) for the production of connotative

associations refers to the operations of metaphor through similarity and metonymy through contiguity. The addresser applies the connotative operations to color and reinforce the denotational meaning. The addressee, evaluates the message generally from the view of his own personal repertory. For this reason, the meaning load of an architectural object is the sum of the personal associations it evokes.

In the First Part of the study, general semiological approaches along with the semiological approaches in the field of architecture are introduced and discussed; differentiating and overlapping features of natural and architectural language are discriminated.

In the Second and the Third Parts, the architectural language - where communication is incomplete unlike the natural language - is treated from the semantic point of view. This incomplete communication could be analysed from the standpoints of both the addresser and the addressee. In the architectural communication procedure, the addresser is active while the addressee is passive.

In the Third Part, the aim is to analyse the semantic dimension of the architectural sign from the standpoint of the addressee in a frame of a survey .

According to the model posed in the first section of the three sections that make up the Third Part, the architectural sign is decomposed into its syntactic elements (the signifier and its sub-elements) and "old" and "new" buildings which had gained a style is interrogated in a comparative method.

In the second section the denotational meaning; in the third section the connotational meaning of the architectural sign is analysed in accordance with the stylistic "old" and "new" building examples.

Following the results of the Third Part of the study, where a parallelism is constructed between language and architecture - the city is treated as a "discourse", a "text" - considering their organising principles, It could be seen that the analogy is justified.

The elements of the city is evaluated in the study like the elements of a discourse loaded with different meanings. It is observed that the architectural space, like the literary text is open to "multiple-reading".

The dominant code systems of their own time, may become passive or lost. It is necessary to evaluate these forgotten code systems in the architectural synthesis for the protection of the architectural heredity, for the production of the historical-cultural space. It is therefore necessary to comprehend and use the different architectural expressions, and the user's impressions of these different ways of expressions related to the architectural object.

The study with its theoretical and practical aspects can be evaluated in the architectural style education. The study, may contribute to the formation of conscience of space and form in the architects and the students of architecture who are familiar to the visual models.

GİRİŞ :

Yüzyılımızın ilk yarısında mimarlıkta ve kent planlamada egemen olan eğilimlerin (1) işlevselciliği ön planda tuttuğu, bu eğilimlerinse çevremizde giderek tek anlamlı, tek boyutlu, yeni düzeni dışında hiç bir şey ifade etmeyen kentsel yerleşmeler ürettiği yolundaki eleştirisi 1960' lardan bu yana sürmektedir. Çağımız kenti olarak ortaya çıkan hızlı gelişimli, açık dizgeler, önceki kent dizgeleri gibi üst-anlamlı (hyper-significant) olmayan, bu nedenle kültürel davranış bütününe gönderme yapmayan alt-anlamlı (hypo-significant) dizgelerdir.

Alt-anlamlılık, gerçekleşmiş kentsel dizgenin kesin ve sınırlı bir anlam barındırdığını belirtir; bu dizge endüstri devriminden bu yana yalnızca yeni üretim tarzı ile, bunun teknolojik ve ekonomik görünümleri altında bağlantılandırılmıştır. Kentsel mekan sonu gelmez bir ussallaştırmaya (rationalization) konu olmuş, kentsel dizge işlemsel bir mekan durumuna gelmiştir (2). Bu nedenle yapısalılık (daha sonra dilbilim ve göstergebilim aracılığıyla) mimarlık ve kent planlamada işlevselciliğe bir

tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, kentsel çevrede işlevselciliği ön planda tutan eğilimin bireylere yabancılaştırıcı çevreler yarattığı eleştiriyle kentsel çevrede anlamın araştırılmasını gündeme getirmiştir. Kentsel çevrede anlam araştırması, mimarlık kuramını kültürel nesnel ürünlere yöntemlerini uygulamaya çalışan göstergebilimle buluşturmuştur (3).

Kültürün, toplumsal yaşamın çeşitli türlerde gösterge (işaret) dizgeleri kullanan diller aracılığıyla gerçekleştiği, bireyin bu dilleri kullanarak varolduğu, toplumsallaştığı ve ekinin de bu gösterge dizgeleri aracılığıyla üretildiği görülür. Toplumsal, bireysel etkinliğin temelinde bilgi aktarımı, bildirişme eylemi vardır. Bilgi, göstergelerden kurulu bir dil ya da araç ile sözlendirilir (daha geniş anlamda biçimlendirilir), aktarılır. Doğal diller ve mantık, matematik gibi yapay diller bazı kurallara göre kurulmuş gösterge dizgeleridir. Gösterge aktarımının, alış-verişinin gerçekleşebilmesi, kullanılan göstergelerin algılanması, yorumlanabilmesiyle olanaklıdır. Bildirişme en genel iki evren (insan, araç vb.) içindeki iki küme arasında sürekli ya da geçici ilişki kurulmasıdır.

Mimarlık ürününün de içinde sınıflandığı anlamlı bütünleri (dilsel ve dil dışı) incelemeyi göstergebilim konu edinir. Göstergebilim varsayımsal-tümdengelimli yöntemi benimseyerek, bir anlamlama kuramı biçiminde düzenlenmeyi amaçlar. Mantıkta, matematikte, fizikte geçerli olan, Hjelmslev, Greimas tarafından göstergebilime, Chomsky tarafından dönüşümsel dilbilime (transformational linguistics) aktarılan varsayımsal-tümdengelimli yöntem, göstergebilim kuramının düzenlenişinde etkili olarak, tutarlı bir kavramlar dizgesinin oluşumunu sağlamıştır. Araştırmacılar, bu kavramsal dizge aracılığıyla anlamlı bütünlerin sınıflandırmasını yapmayı amaçlarken daha genel kavram ve yöntemler geliştirebilmek için gösterge kuramına yaslanan tümevarımlı özel işlemlere de başvurmuşlardır (4). Göstergenin kavramlaştırılmasındaki ayrımlılıklar, zaman içinde uygulanan yöntemlerdeki ayrımlılıklar günümüzde göstergebilim alanında birden çok kuramın boy göstermesine neden olmuştur. Bunları uzlaştırmayı, ya da kimi öğelerini bir arada kullanmayı deneyen karma yaklaşımlar bir yana bırakılırsa göstergebilim alanındaki kuramlar: üçlü gösterge kuramı (yararsalçı = pragmatic) ve ikili gösterge kuramı (yapısalcı = structuralist) adlarıyla özellikle ayırt edilir. Bilgi-kuramsal ve yöntemsel açıdan yukarıda sözü edilen kuramlar kadar yaygın olmamakla göstergeyi yalın, salt (naiv) bir ilişki içinde kavra-

mayı deneyen yaklaşımlar da vardır (5).

Mimarlık nesnesini bir dil olgusu olarak ele alan göstergebilimsel yöntemler, değer sorunlarının formüller içinde izlenmesine yardımcı oldukları gibi tasarımın nicel yanları ile karşılaştırma olanağı sağlarlar (6). Nesne ve biçimlerin anlam içeriklerini açıklamak, "okumanın" ötesinde kültür ürünleri ve kalıplarının eleştirisini yapmak göstergebilimin bir başka temel görevidir .

Dil ve mimarlık ilişkileri (göstergebilim aracılığıyla) mimarlığa tasarım öncesinde sağlam bir analitik çerçevenin yöntemini ve tarihten yararlanma konusunda etkin bir eleştiri olanağı getirmektedir (7).

1. Bölüm : Dilde ve Mimarlıkta Gösterge, Bildirişim ve Göstergebilimsel Yaklaşımlar
 - 1.1. Dil Göstergesi
 - 1.2. Göstergebilim ve Göstergebilimsel Yaklaşımlar
 - 1.3. Mimarlıkta Göstergebilimsel Yaklaşımlar
 - 1.4. Bildirişim ve Etmenleri
 - 1.5. Bildirişim Süreci ve İşlevleri
 - 1.6. Mimari Bildirişim ve Etmenleri
 - 1.7. Mimari Bildirişim Süreci ve İşlevleri
 - 1.8. Mimarlık Göstergesi ve Yapısı
 - 1.9. Göstergede Gösteren / Gösterilen İlişkisi (Çağrışımsal Bağlantı) : Anlamlama
 - 1.10. Anlamlama ve Bildirişim
 - 1.11. Bölümün Sonuçları

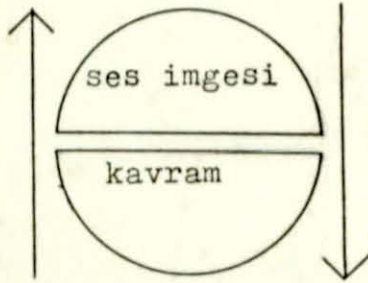
1. BÖLÜM : DİLDE VE MİMARLIKTA GÖSTERGE, BİLDİRİŞİM
VE GÖSTERGEBİLİMSEL YAKLAŞIMLAR :

1.1. Dil Göstergesi :

Mimarlık göstergesinden söz edebilmek için dil göstergesinin niteliklerinin açıklanması gerekmektedir: dil göstergesi bir nesneyle bir adı değil bir kavramla işitimi imgesini (image) birleştirir. Burada sözü edilen kavram bir mantık terimi değil, genellikle bilinç olgularına verilen addır. Bu nedenle kavram yerine "anlam" sözcüğü kullanılabilir. İşitimi imgesi ise, madde olarak ses değil, bu sesin bellekte bıraktığı izdir; işitme duyusuyla sağlanan bir tasarımdır. İşitimi imgesinin zihinsel özelliği, dili kullanırken daha iyi ortaya çıkar: birey dudak ve dilini kullanmadan (kendisiyle) konuşabilir (iç konuşma).

Dil göstergesi iki yönlü zihinsel bir kendiliktir. Bu bütün oluşturan kavram ve işitimi imgesi sıkı sıkıya birbirine bağlıdır ve biri ötekini çağırır. Kavramla işitimi imgesinin birlikte olma durumuna verilen "gösterge" adı, genellikle yalnız işitimi imgesi için kullanılmaktadır. Örneğin, "ağaç" işitimi imgesine göster-

ge deniyorsa bu "ağaç" kavramını taşıdığı içindir. Başka bir deyişle, duyuşal bölüm, işitme duyusu aracılığıyla zihinde yaratılan ses tasarımı, işitim imgesi düşüncesini: "Bütün" ü gerekli kılmaktadır. Terim karışıklığını önlemek için bu birbirini gerekli kılan, ama aynı zamanda birbirine karşıt olan kavramlar farklı kavramlarla ifade edilebilir : "Kavram" a gösterilen, "işitim imgesine" de gösterilen denilebilir. Bu iki ögenin oluşturduğu bütün ise "gösterge" olarak adlandırılır:

Şema - 1 (1).

Dil göstergesi anlamı olan bir ses bütünüdür. Gösteren fiziksel bir olgu; gösterilen ise soyut bir değer, bir bilgidir. Dilsel anlam (gösterilen) bağlamı (context) yalın bir biçimde tanımaktan elde edilen bir ürün, kesinliği olmayan bir bilgidir.

Matematiksel bir göstergenin ya da mantıksal bir anlamın (gösterilenin), başka bir deyişle kavramın, dilsel gösterende olmayan nicel ya da kapsamlı bir kesinliği vardır.

En küçük dil göstergesi, anlamı olan en küçük gösterge birimidir. Örneğin " Az çoktur " (Less is more / Mies van der Rohe) tümcesinde anlamı olan en küçük gösterge birimleri şunlardır: "Az", "çok", "tur". Bu göstergelerden hiç biri daha küçük göstergelere bölünemez. Anlamı olan bu en küçük dil göstergesine anlambirim (monem) denir. Anlambirim her zaman "sözcük" le çakışmaz. Kimi sözcüklerde birden çok anlambirim bulunabilir. Yukarıdaki örnekteki "çoktur" sözcüğünde olduğu gibi "çok" monemi dilin sözlüğünü, "tur" monemi dilbilgisini ilgilendirir. Anlambirimlerin bir bölümü sözlükte, bir bölümü dilbilgisinde yer alır. Sözlükte yer alan anlambirimlere leksem, dilbilgisinde yer alan anlambirimlere morfem adı verilir.

Göstergenin Özellikleri :

1.1.1. Göstergenin Nedensizliği :

Göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir. Gösterge, bir gösterenin bir gösterilenle birleşmesinden oluşan bir bütün olduğuna göre, bu nedensizlik özelliği "Dil göstergesi nedensizdir" biçiminde genelleştirilebilir. Örneklenecek olursa: "Ev" kavramı ile, bu kavramın İngilizce göstereni olan h-o-u-s-e ses dizisi arasında doğal hiç bir bağ yoktur. Aynı kavram başka herhangi bir ses dizisiyle de gösterilebilir. Gösteren ile gösterilen arasındaki bağın nedensiz olması dolayısıyla her nesnenin, her kavramın, önceden saptanmış doğal bir göstereni, etiketi yoktur ve aynı dil içinde etiketleri değiştirmek olanaklıdır. "Vinlama", "havlama" gibi yansıma göstergeleri (onomatopoeiatic sign) bu temel ilkeyi çürütebileceği ileri sürülse de bu ayrıcalıklı göstergelerin bir dil dizgesinin başlıca öğeleri olmadığı anımsanmalıdır (2).

Öte yandan, göstergenin görece nedensizliği, nedensiz olan göstergelerden görece nedensiz olanları ayırmayı

engellemez. Kimi göstergelerde nedensizliğin tümüyle ortadan kalkmaksızın derecelendiği görülebilir. Örneğin, "bir", "iki", "üç"... "on" göstergeleri nedensizdir, ama on iki aynı derecede nedensiz değildir.

1.1.2. Gösterenin Çizgiselliği :

Gösteren işitimsel nitelikli olduğu için yalnızca zaman içinde gerçekleşir ve özelliklerini zamandan alır: a) gösteren bir yayılım oluşturur; b) tek boyutta ölçülebilen bu yayılım bir çizgidir. Herhangi bir göstergeyi oluşturan sesler, zorunlu olarak birbiri ardından algılanır. Dolayısıyla zaman içinde gerçekleşir (3). Buna karşılık örneğin mimarlık göstergesi zaman içinde kurulur ama bir bütün olarak algılanır. Dil göstergesine göre bu özelliğiyle çok boyutludur.

1.1.3. Gösterenin Değişmezliği :

Gösteren, ifade ettiği kavrama, yani anlam'a göre özgürce seçilmiş olsa da onu kullanan toplum özgür değil, buyurulmuştur. Bu konuda topluma danışılmaz ve dilin seçtiği gösteren yerine bir başkası kullanılamaz. Yapılan

bu seçmeyi birey değiştiremediği gibi toplum da değiştiremez. Bu seçim yalnızca dile bağlıdır. Dil basit bir sözleşmeye indirgenemez (4). Bu dili oluşturan göstergelerin çokluğu, dil dizgesinin karmaşıklığı ve göstergenin nedensizliği ile açıklanabilir.

1.1.4. Göstergenin Değişebilirliği :

Dilin sürekliliğini sağlayan zamanın, değişmezlikle görünüşte çelişen bir etkisi daha vardır: zaman göstergesi değişikliğe uğratır. Eşzamanlı (synchronic) kesitte ele alındığında göstergenin değişmez olduğu; artzamanlı (diacronic) kesitte ele alındığında ise değişebilir olduğu söylenebilir. Bu iki olgu gerçekte birbirleriyle dayanışıktır. Kuşaktan kuşağa aktarıldığı için gösterge bozulma eğilimindedir. Ama her değişimde egemen olan, eski gerecin yine yerinde kalışıdır; geçmişten kopuş görecelidir. İşte bu nedenle, bozulma (değişebilirlik) ilkesi süreklilik ilkesine dayanır.

1.1.5. Göstergede Seçme ve Birleştirme İşlemleri :

Her dilsel gösterge iki düzenlenme içerir:

1. Birleştirme : Her gösterge kurucu öğelerden oluşur ve / ya da başka öğelerle kurduğu birleşimde ortaya çıkar. Bu, her dilsel birimin aynı zamanda, daha yalın birimler için bir bağlam işlevi gördüğünü ve / ya da kendi bağlamının daha karmaşık bir dilsel birim içinde bulunduğunu gösterir. Buradan da, her gerçek dilsel birim toplaşmasının, bu birimleri bir üst birimde bir araya getirdiği sonucu çıkar: Birleştirme ve bağlama aynı işlemin iki yüzüdür.

2. Seçme : Almaşık öğeler arasında yapılacak seçim, öğelerden birini öbürünün yerine koyabilme olasılığını içerir; bu öge, belli bir açıdan ilk öge ile eşdeğerlidir, bir başka açıdan da ondan farklıdır. Gerçekte seçme ve yerine koyma aynı işlemin iki yüzüdür (5).

Özetle, dilsel gösterge, örneklerle gösterildiği gibi maddesizdir; bir ayrılıklar, ilişkiler dizgesidir; iki düzlemdir; boştur, yani, yalnızca işlevseldir; nedensizdir; gösterilene göre nedensizdir; ilinekseldir; yani özle ilgili değildir, saymacadır; dil-düşünce özdeşliği postülatına dayanarak amacı olan düşüncenin başlıca aracıdır; başka bir deyişle, düşüncenin, tasarımın (en geniş anlamında) araçlarından birisidir.

1.2. Göstergebilim ve Göstergebilimsel Yaklaşımlar :

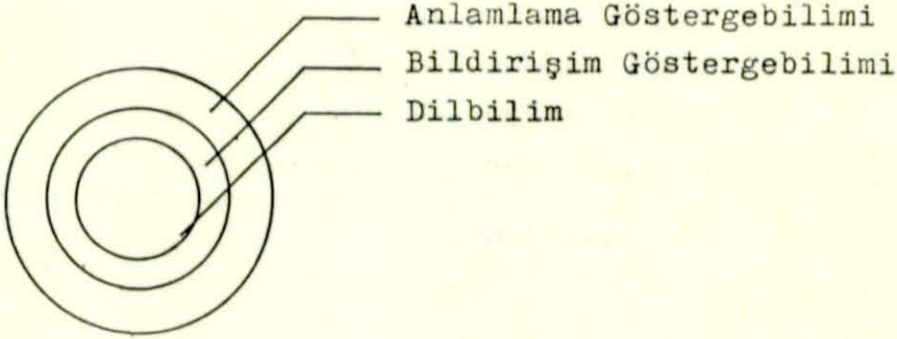
Mimarlığın da bildirişim dizgesi / anlamlama dizgesi olarak yorumlanabilmesi göstergebilimsel / dilbilimsel yöntemlerin uygulama alanı olabilmesine olanak sağlamıştır. Mimarlık ürününün açıklanmasında, yorumlanmasında olduğu gibi mimari tasarım oluşturulmasında da bu disiplinin yöntemlerine başvurulması, yöntemlerinden yararlanılması mimarlığa yeni, ayrımlı bakış açıları getirmesindedir.

Göstergebilim, göstergeleri (6), gösterge dizgelerini ele alan, çok değişik, kimi durumlarda da çelişik yaklaşımları kucaklayan, devinim içinde bulunan geniş bir daldır. Göstergebilimi bilinçli ve amaçlı bildirişim edimlerine, bu açıdan kavranabilecek anlatım yöntemlerine indirgeyen yaklaşımlara karşılık her türlü anlam aktarma ve anlamlama sürecini bu dal çerçevesinde algılamaya yönelik yaklaşımlar da vardır (7). Yöntem ve yorum çeşitliliği ortaya çıkaran bu durum genellikle bildirişim kavramının değişik biçimlerde yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. E. Buyssens, G. Mounin, L. Prieto, J. Martinet gibi göstergebilimciler bilinçli ve amaçlı bildirişim

olgusu içinde kalırken, R. Barthes ve kimi yazarlar toplumsal yaşamın sunduğu çok geniş bir olgular bütünü, bildirişim amacı içermemekle birlikte anlam taşımaları, anlamlama eylemine konu olmaları bakımından göstergebilime bağlamaktadır.

Kimi göstergebilim akımları, toplumsal yaşamın ürünü olan dilsel ya da dil dışı gösterge dizgelerini incelerken, kimi akımlar, doğal dillerin dışında kalan gösterge dizgeleriyle, yazınsal dil gibi, doğal dilden türeme ikincil dilleri ele alırlar. Anlamlamayı inceleyen, anlamsal etkinliğe ilişkin kavramsal simge dizgeleri, üstdiller tasarlamaya yönelik kuramlar da vardır. Tüm bu göstergebilimsel yaklaşımlar, Prieto' nun gösterge tanımına bağlı olarak yaptığı dilbilim, bildirişim göstergebilimi ve anlamlama göstergebilimi sınıflama önerisi içinde değerlendirilebilir: Bildirişim göstergebilimi dilbilimin incelediği bütün olguları inceler, dilsel belirtkeleri (signal), aynı zamanda da dilbilimin incelemediği dilsel olmayan belirtkeleri de inceler; anlamlama göstergebilimi, bildirişim göstergebiliminin incelediği bütün olguları, yani belirtkeleri ama aynı

zamanda da bildirişim göstergebiliminin incelemediği belirtke olmayan uzlaşmalı belirtileri inceler (8).

Şema - 2

Göstergebilimin gelişimi içinde, göstergeyi dörtlü, üçlü, ikili ve birli ilişkileri içinde kavramayı deneyen kuramlardan C.S. Pierce'ın ortaya koyduğu üçlü (triadic) gösterge kuramı özellikle ayırt edilir.

Yüzyılımızın ilk yıllarında F. de Saussure (1857-1913), geçen yüzyılın son yıllarında da C.S. Pierce (1839-1914), ayrı ayrı ve değişik biçimlerde göstergebilimin zorunluluğu üstünde durmuşlar, sonraları çoklarınınca benimsenecek genel çerçeveler sunmuşlardır.

Ele aldığı her konuyu bir göstergebilim olgusu olarak görmüş, matematiksel uslamlamadaki kesinliğe yaklaşan biçimsel bir gösterge kuramı (semiotics) tasar-

lamış olan Pierce' a göre, mantık göstergebilimin bir başka adıdır. Ona göre, "gösterge herhangi bir kimse için herhangi bir ölçüde ve herhangi bir amaçla herhangi bir şeyin yerini tutan herhangi bir şeydir. Gösterge herhangi bir kimseye seslenir. Başka bir deyişle, bir kimsenin zihninde kendisiyle eşdeğerde ya da gelişkin bir gösterge yaratır. Bu yaratılan göstergeye Pierce, birinci göstergenin yorumlayanı adını verir. Öte yandan, gösterge herhangi bir şeyin yerini tutar. Göstergenin yerini tuttuğu şey, göstergenin nesnesidir", "gösterge, nesnesinin yerini belirli bir alana dayanarak tutar: gösterge alanı"

(9). Göstergeleri üç tane üçlüye indirger Pierce, örneğin, nesnelere açısından varlıksal bağlantı, benzerlik ya da saymacalık içermelerine göre belirti, görüntü ve simge biçiminde bölümler, dili bu genel çerçevede içinde simgesel türe bağlar.

F. de Saussure, göstergebilimi (semiology) göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim olarak tasarlarlar. Ona göre, göstergelerin öz niteliğini, hangi yasalara bağlı olduğunu öğretecek olan göstergebilim içinde dilbilim, bu genel nitelikli bilimin bir bölümünden başka bir şey değildir. Onun için, gösterge-

bilimin bulacağı yasalar dilbilime de uygulanabilir. "Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. Onun için yazıyla, sağır-dilsiz alfabetiyle, kutsal nitelikli simgesel törenlerle, bir toplumda incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin bildirişim belirtkeleriyle vb. karşılaştırılabilir (10).

Pierce, dil-dışı gösterge dizgelerinden kalkarak dilin bu dizgeler içindeki yerini saptarken, Saussure dilden kalkarak, başka göstergelerin işleyişini araştıracak bir bilim dalının kurulmasını öngörür.

Göstergebilim alanındaki çalışmalar - karma nitelikli yaklaşımlarla - birlikte özellikle ikili ve üçlü gösterge kuramlarının ayrımlı bakışları doğrultusunda süregelmektedir. Mantıkla dil arasında çeşitli bağlantıların incelenmesiyle göstergebilimden bilimsel bilgiye ulaşılmasını sağlayacak üstdiller, kavramsal simge dizgeleri bekleyen R. Carnap, B. Russell, E. Cassirer, A. Tarski, T. Sebeok, C. Morris (11), Pierce'ın süreği, izleyicileri olarak değerlendirilebilir. F. de Saussure'ün yaklaşımı ise Prag dilbilim okulu (12), Avrupalı, Amerikalı yapısal dilbilimcilerin etkinliğinde (13) ayrımlı yöntemlerle geniş bir olgular alanına

dayanarak süregelmektedir.

1.3. Mimarlıkta Göstergebilimsel Yaklaşımlar :

Mimarlık göstergebilimi için olanaklar ilk kez iki İtalyan kuramcısı, önce Raggihianti ve daha sonra 1948' de yayınlanan kitabıyla Pane tarafından araştırılmıştır. İki kuramcı da dilin çözümlemesinde kullanılan kavramların hangilerinin mimarlığın çözümlemesinde kullanılabileceğini araştırmışlardır (14). Mimarlık göstergebilimi alanında yorumlanabilecek kuram ve yöntemleri uygulayan çalışmalar kaynaklandıkları göstergebilimsel yaklaşıma bakılmaksızın göstergebilim öncesi yorumlar, mimarlık göstergebilim yorumları, kent göstergebilimi yorumları ve göstergebilim ötesi yorumlar başlıkları altında ele alınabilir (15). Mimarlık göstergebilimi yorumları kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalardan söz etmeden önce, ötekilere kısaca değinmek gerek: A. Yücel'e göre, göstergebilimden alınan kavramlara başvurmakla birlikte dilbilimsel kurama başvurmayan, Pierce, Morris kaynaklı mimari iletişim devresi modeli ile tutarlı bir bütün oluşturan (E. Aksoy, Koenig, Broadbent ab.) yaklaşımlar ile simge ve simgeselliğin, uzamı bir dil olarak yorumlamada, "okumada" geçerli bir

veri olduğunu, oluşturduğunu varsayan yaklaşımlar (Lynch, Lagopoulos, Rapoport vb.) "göstergebilim öncesi yorumlar"; Toplumbilimsel ve felsefi ağırlık taşıyan, dilbilimsel terminolojiye sistemli olarak başvurmayan (F. Choay vb.), geleneksel ve çağdaş topluma ait kentsel anlamlama düzeylerinin yapılaşma ve katmanlaşma kararlarını ortaya koymayı deneyen Lagopoulos vb. araştırmacıların çalışmaları "kent göstergebilim yorumları"; belirli bir göstergebilimsel yorumun sınırlarını aşan, bir bilimsel kuramın eksikliği türünden kaygıları olmadan verileri serbestçe kullanan uygulamalı çalışmalar da (Preziosi, Krampen vb.) "göstergebilim ötesi yorumlar" başlığı altında değerlendirilebilir.

Mimarlık göstergebilimi yorumları önceki sayfalarda değinilen ikili ve üçlü gösterge kuramlarının bakışları doğrultusunda usçu ve görgül (empirical) yaklaşımlar olarak ele alınabilir. Yapısalcı ve psikolojik yaklaşımlar başlıkları altında koşt bir sınıflama da yapılabilir (16). U. Eco, M.L. Scilvini, Panerai, Castex,

R. de Fusco ve Preziosi' nin çalışmaları usçu / yapısalcı; Koenig, Honikman vb.' nin çalışmaları da görgül / psikolojik yaklaşım örnekleri arasında görülebilir. Groupe 107, M. Krampen' in çalışmaları ikili gösterge kuramı kaynaklı görgül yaklaşım içinde de değerlendirilebilecek tekil örnekler olarak anılabilir.

Kuramsal modellerinde uzamı ön plana çıkartan Eco, Scalvini ve Groupe 107 çalışmalarına Hjelmslev modelini (17) temel almakla birlikte, bu modeli mimarlığa farklı yorumlarla uygularlar. Groupe 107 mimarlık göstergebilimini insan davranışlarının ve onun uzamsal dayanaklarının çözümlemesini içerecek biçimde genişletmenin ayrıcalıklarını özellikle vurgularken, uzamı, insanların birbirleriyle ve nesnelere ilişkiye girmiş oldukları bir sahne olarak tanımlarlar. Onlara göre, "anlatım düzlemi", bireyleri ve nesnelere içeren kümelerden, "içerik düzlemi" ise eylemler kümesinden oluşur (18). U.Eco, Hjelmslev' in modelini mimarlığa uyguladığında içerik düzlemine karşılık işlevleri, anlatım düzlemine karşılık olarak da uzamları gösterir. Bu kapsamda işlevler tüm olası işlevler arasından seçilen (gerçekleşen) kültürel

birimlerdir. Uzamlarsa gerçekten biçimlenen uzamsal birimlerdir. İşlevi tarihle belirlenmiş bir düzgüye (code) sahip olan mimarlık göstergesi kendi başına anlam ileten bir birimdir. Mimarlık göstergesinin düzenlamı (denotational meaning) bu kültürel düzgüyü gösterir. Buna karşın, Eco' nun yaklaşımındaki işlevin mimarlık alanında "içerik" yerine "erek" (amaç) terimiyle ele alınabileceğini belirterek eleştiren Scalvini, gerçekte uzamı biçimleyen bir fiziksel kapalılık olmadan uzamın varolamayacağını vurgulayarak Hjelmslev' in modelini dil ve mimarlık düzlemine uygular. R. de Fusco gibi gösteren / gösterilen ilişkisini bina / iç uzam ilişkisine bağlayan M. L. Scalvini mimarlığı doğrudan dille karşılaştırmak yerine, estetik işlev yüklenmiş sanatsal biçim olan yazınla (edebiyatla) karşılaştırmayı önerir (19).

Preziosi' nin yaklaşımı, dilbilimin işlev kategorilerine dayanan mimari işlevlerin ikonizm-sembolizm bağlamında tartışılmasını içerir. Ardışık tipolojik çözümlenmelerle incelediği mimari kültür aracılığıyla mimarlığın dizgesel ve çok işlevli bir göstergeler hiyerarşisine dayandığını belirtir. Mimarlığı bir araç

olarak kullanarak mimari kùltùrlerin (uzam modellerinin) evrimci analitik yorumuna başvurur ve bir çevre antropolojisi kuramı geliştirmeye çalışır (20). Koenig ise çözümlene (analiz) öğesi olarak uzamı değil, onu tanımlayan katı bileşenlerin önemini vurgular. Araştırmacının modelinde taşıyıcı vb. göstergeler uzam oluşturmak için örgütlenirler. Bu uzamsal örgütlenme çift boğumlanma (21) uyarınca, uzam birimleri (chorema), ve tüm mimari örgütlenme (archema) düzlemlerindedir (22). İkili gösterge kuramının kavramlarını bir dayanak ve benzetim olarak kullanan Koenig modelinin açılımlında iletişim devresinin tasarım-yapı-kullanım sürecindeki davranışçı yorumu modelin ağırlık merkezini oluşturur.

Özetle, ikili gösterge kuramına yaslanan yaklaşımlar dışsal açıklamalara yer vermeden (nesnenin "kendi kendinde ve kendisi için" incelenmesi), mimarlık ve mimari uzam için çözümlene / açıklama olanakları sağlayabilmektedir (biçim / içerik ilişkisinde olduğu gibi). Üçlü gösterge kuramına yaslanan yaklaşımlar - Krampen'in belirttiği gibi - tasarım sürecinin planlama aşamasında veri düzenlemede bir sınıflandırma diz-

gesi olabileceği gibi, tüm mimarlık dizgesi için bir model kurmaya, tasarımı bu model içinde açıklamaya da olanak verir görünmektedir. Dolayısıyla, göstergebilimsel kavram ve yöntemlerden yola çıkılarak özgün modellere ulaşan yaklaşımların da çeşitli biçim sorunlarına yöntembilimsel açıklamalar getirebilmesi olanaklıdır.

1.4. Bildirişim ve Etmenleri :

En genel anlamıyla bir gönderici (ya da yer / araç) ile alıcı (ya da başka bir yer / araç) arasındaki bilgi (bildiri) alışverişi, karşılıklı olarak bildirimde bulunma eylemi olarak tanımlanabilecek olan bildirişim en yalın biçimi ile :

Gönderici (addresser)....Bildiri....Alıcı (receiver)

şeması ile gösterilebilir. Şemadaki bildiri bir madde, erke (enerji) ya da bir göstergedir (23). Bildirişim bağlamına bağlı olarak bildiri uzamsal ve zamansal olarak ayırt edilir. Uzamsal bildirimler daha çok görsel ve dokunsal yollarla algılanan bildirimlerdir. Resim, fotoğraf, heykel, mimarlık ürünleri ve endüstri tasarımı ürünleri

uzamsal bildirileri oluşturur. Zamansal bildiriler ise duyumsal yolla algılanan müzik, konuşma gibi bildirişimlerde söz konusudur (24). Bunun yanısıra, bildirişim bir bildirim yolu (channel) ve (Jacobson'un kuramında "bağlam" terimiyle yer alan) bir göndergeyi (referent) kapsar. Gönderici, bildirinin kaynağında bulunan kişi ya da aygıttır, düzgülüye uygun bildiriler, sözceler üretir, bir başka deyişle düzgüleme işlemini (coding) gerçekleştirir. Kanal bildirişim sırasında bildirinin izlediği yolu, aktarıcı ortamı belirtir. Düzgü hem bir simge, gösterge ya da belirtkeler dizgesidir, hem de kurallar bütünüdür.

Bir düzgü ilişkili kılınmış iki evrenden oluşur: gösterenler evreni, gösterilenler evreni. Evrenlerin birinin içindeki bir küme ile ötekinin içindeki bir kümenin özel eşgüdümü göstergeyi oluşturur. Bir düzgü, her göstergesinin bir gösteren ve bir gösterilenden oluştuğu bütün bir göstergeler dizgesidir. Bir gösterge, gösterenini düzgü içindeki öteki bütün gösterenlerden, kendi birleşik gösterilenini "düzgü" deki öteki tüm gösterilenlerden ayırt etmek için yeterince açık olmalıdır (25).

Guiraud düzgüleri ikiye ayırır :

- 1.) Teknik nitelikli düzgüler (örneğin "trafik ışığı" dizgesi içinde kırmızı, yeşil ve sarı renkler birer düzgu oluştururlar) ;
- 2.) Sanat ürününün oluşumunda kullanılan düzgüler. Bu tür düzgülerde, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki çok daha sezgisel, çapraşık ve öznelidir. Kurumlaşmış anlam ilişkilerinin geçerli olmadığı, simgesel ilişkinin karmaşık olduğu ve göstergenin "yorumuna açık" olduğu bu çeşit düzgülerde bir gösteren birden çok gösterilene anımsatabilir. Sanat ve yazın alanında yeni anlamların ortaya konması böylesi göstergelerin kurulması (düzgülendirilmesiyle) olasıdır (26).

1.5. Bildirişim Süreci ve İşlevleri :

Bildirişimde düzgülenmiş bir bildirinin kanal aracılığıyla göndericiden alıcıya aktarılması söz konusu ise de, gerçekte bildirişim bu denli yalın ve tekdüze değildir. Bildirişim (27) etmenlerinin bildirişim sürecinde yer alış ağırlıklarına bağlı olarak,

bildirim eyleminde değişik işlevler ortaya çıkar. Jacobson' a göre bu işlevler altı kümede değerlendirilebilir:

1. Coşku işlevi;
2. Çağrı işlevi;
3. Yazınsal işlev ya da sanat işlevi;
4. İlişki işlevi;
5. Gönderge işlevi;
6. Üstdil işlevi (28).

Anlatımsallık işlevi olarak da anılan coşku işlevi (expressive function) göndericinin öznel tutumunun, duygularının yansıdığı bildirişim işlevidir. Bu işlev aracılığıyla nesneye olan eğilimler de anlatımını bulur. Çağrı işlevi (conative function) bildiri alıcı üstünde odaklaştığında, bir seslenme ya da buyruk biçimine dönüştüğünde gerçekleşir. Bildiri kendi kendisine dönük olduğunda, doğrudan doğruya kendi kendisi amaçladığında yazınsal ya da sanat işlevinden söz edilir (poetic function). İlişki işlevi (phatic function), kanala dönük bir denetim sağlar; kanalın açık olup olmadığını saptamaya, ilişkiyi sürdürmeye ya da kurmaya yarar. Gönderge işlevi (referen-

tial function), salt soyut ya da somut nitelikli bir dış gerçeğin ağırlık taşıdığı bildirim eylemlerinde ön plana çıkar. Gönderge işlevi, göndergeyle nesne arasında herhangi bir karışıklığı engeller. Sanatta gönderge bildiridir, böylece, bildirişimin aracı olmaktan uzaklaşarak onun nesnesi haline gelir. Sanat ve yazın gibi mimarlık da bildiri-nesnelere uğraşır. Bunlar kendi anlamlarını taşırlar. Üstdil işlevi (metalinguistic function): bildiri kullanılan düzğüye ilişkin bir açıklama getiriyorsa bildirişimde üstdil işlevi gerçekleşiyor demektir. Bu işlevde dili açıklayan, dilden söz eden "dil" söz konusudur.

Bildirişimin yer aldığı bağlamda bu işlevlerden birinden öbürüne geçildiği, bir başka deyişle göndericinin bunlardan birini ya da birkaçını vurguladığı görülebilir. Bildirişim salt gönderge ya da gösterim işlevine, yalnızca olay ve olguların anlatımına, kuru bir "bilgi" aktarımına indirgenemez. Bildirişim genellikle karma bir nitelik taşır ve hangi işlev ağırlık taşıyorsa bildiri o işlevin tanımladığı türe girer (29).

Bildirişim kuramı, anlamsal özelliği dikkate almaz ve yalnızca bildirinin biçimsel olarak aktarılması ve

algılanmasıyla ilgilenir. Bu nedenle, yazınsal / sanatsal yapıt, salt bildirişim olgusuyla açıklanamaz. Yazınsal / sanatsal söylem (discourse) doğrudan doğruya bildiri sunma isteği taşımayan, ama anlam kaynağına yaslanarak kendi kendini kuran ve üreten "anlamlama" kavramıyla yorumlanabilir.

Mimari bildirişim olgusunun da içinde yorumlandığı anlamlama göstergebiliminde alıcı ile gönderici arasında kapalı bir bildirişim devresi oluşumu söz konusu değildir. Gerek bildiri oluşturmada, gerekse bildiri çözümlemede kapalı, eksiksiz bir bildirişim devresinden çok eksik-amaçlı bildirişim devresi söz konusudur:

Gönderici — Bildiri
Bildiri — Alıcı

Şema - 3 (30)

biçiminde şematize edilebilecek olan eksik-amaçlı bildirişimde gönderici ile alıcı karşı karşıya değildir.

Gönderici - alıcı çift kutupluluğu özelliğine sahip olan dilsel bildirişimdeki gibi mimari bildirişimde alıcının gönderici durumuna geçmesi ve bildirişimi sürdürmesi olası değildir. Alıcı açısından söz konusu olan anlamlamadır.

1.6. Mimari Bildirişim ve Etmenleri :

Mimari biçim bir bildirişim olarak ele alınırsa, bu bildirişimin rolü nedir? Dilde bu rol anlam iletme-
 mektir, ya da anlamlamadır. Herhangi bir bireysel bildirişim eyleminin gönderici, alıcı, kanal, düzgü, gönderge ve bildirişimin kendisinden oluşan bir etmenler takımıyla tanımlandığına önceki sayfalarda değinilmiştir. Bu etmenlerin varlığı dilde olduğu gibi resim, müzik, film ya da mimarlık gibi anlamlama dizgeleri için de geçerlidir. Kısaca, Eco' nun da önerdiği gibi mimari olsun ya da olmasın her nesnenin bildirişim olasılığı vardır (31). Örneğin, bir kapı bir geçiş uzamını "açmak" ve "kapatmak" için kullanılan hareketli bir engeldir: bu işleve olanak tanıyan kapı aynı zamanda işlevin uyarandır. Bir araç-nesnenin bir işlev uyardığını söylemek o aracın bildirişim işlevini gerçekleştirdiğini ya da araç-nes-

nenin kendisinin kendi işlevinin bildirdiğini söylemektedir.

Genelde, bir nesne doğrudan bildirişim yönüyle ele alındığında, bu onun birincil anlamlarını (birincil işlevlerini) tanımlamakla sonuçlanır. Bu bağlamda mimari biçim yalnızca göndergeye (kullanım) ve kanala (fiziksel yapı) gönderen bir bildiri olarak çözümlenebilir. Ne var ki, daha önce sözü edildiği gibi, eksiksiz bir bildirişim devresi aynı zamanda gönderici, alıcı ve düzğü içerir. Bu altı etmen Jacobson'un bildirim eylemi uyarınca herhangi bir anlamlama dizgesi içinde altı birbirini tamamlayan anlam alanıyla ilişkilidir. Örneğin, mimari dizge içersinde, bu modelin anlamlama alanlarına uygulanması işlev kavramının mimarlıkta birincil anlam (denotational meaning) alanları olarak yorumlanabilmesine olanak verir. İşlev kavramı birincil (primary function) ve ikincil işlev (secondary function) olarak açıldığında ikinci işlevler ikincil anlam (connotational meaning) olarak yorumlanabilirler. Mimari bildiride, birincil anlam alanları kullanıma; ikincil anlam alanları gönderici, alıcı ve düzğüye bağlı olarak beliren anlam alanlarıdır (32).

Bildirişim öğelerinden düzgü, Jacobson'a göre, herhangi bir bildirinin elemanlarını ya da birimlerini birbirleriyle ilişkili kılan ve anlaşılmasını sağlayan dizge ya da örgütlenmeye karşılıktır. Bir düzgünün temel elemanları tekil elemanlar olarak değil, sonsuz karmaşık biçimlerde birbirleriyle ilişkili karşıt çiftler olarak görülmelidir. Her çift onları, içerde ve dışarda gibi, ayıran bir şeye bağlı bir ortaklığı bulunan iki kavramı içerir (33). Mimarlıkta bu karşıt çiftler boşluk - doluluk, dirik - durul (dinamik - statik), yataylık - düşeylik gibi karşıt çiftler olarak anlaşılmalıdır. Göndericinin tasarlayan, alıcının iç ve dış kullanıcı olarak belirtilebileceği mimari bildirişimde düzgüleme belli bir dağara (repertoire) dayanarak yapılır. Düzgü, arkitektonikten, yani, organize mimari düşünceler ve bu mimari düşünceleri örgütleyen kurallar takımından oluşur. Karmaşık mimari birimler oluşturabilmek için arkitektonik düşünce ya da kuralların seçimi ve bir araya gelişlerine olanak tanıyan öge ve işlemlerle düzgüleme gerçekleştirilir. Öte yandan, mimari düzgü karşıtlıklar üzerine temellenen ve yalnızca olası arkitektonik ilişkiler için boş bir çerçeve sağlayan dirik bir gerilimler alanı olarak görülmelidir.

1.7. Mimari Bildirişim Süreci ve İşlevleri :

(Dilsel) bildirişim süreci ve işlevleriyle mimari bildirişim süreci ve işlevleri ele alınıp karşılaştırılırsa arkitektonik ve dilbilimsel semiosis (göstergeleşim süreci) koşutluğunu belirten bir şemaya ulaşılır :

<u>Arkitektonik Göstergeleşim Süreci</u>			<u>Dilbilimsel Göstergeleşim Süreci</u>		
yönelim	işlev	:	yönelim	işlev	:
bağlam	: göndergesel	::	bağlam	: göndergesel	
biçim	: estetik	::	bildiri	: şiirsellik	
				(poetic)	
düzcü	: tarihsel	::	düzcü	: üst-dil	
	(allusory)				
ilişki	: teritoryal	::	ilişki	: ilişki (phatic/	
				bağlantı kurma)	
gönderici	: anlatımsal	::	konusucu	: duyusal	
alıcı	: uyarı	::	dinleyici	: çağrı	
	(exhortative)			(conative)	

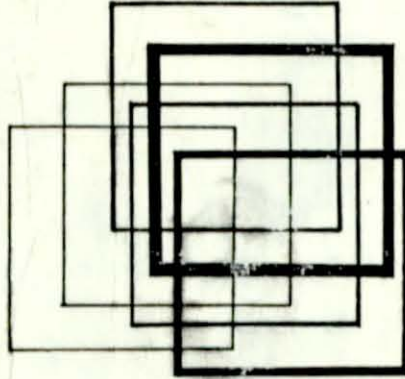
Şemadaki arkitektonik ve dilbilimsel işlevler arasında bir özdeşlik değil koşutluk kurulduğuna dikkat edilmelidir. Mimari bildirişim sürecinde yer alan arkitektonik işlevler açmlandığında :

- 1.7.1. Göndergesel işlev: Bir arkitektonik nesnenin, bir bütünce tarafından belirlenen kullanımlarına ya da bağlamsal çağrışımlarına yönelme işlevidir. Burada tanımlanan işlev kültüre bağlı bir değişkendir.
- 1.7.2. Estetik işlev : Bu işlev, toplumun belirli bir zamanında ve kesiminde geçerli olan belli bir uzlaşmaya dayanır. Orneğin, uzlaşmsal olan sayısal oranlar, ritim, renk, doku vd. armoniler aracılığıyla mimari nesnenin taşıdığı değerler belirli bir zaman ve toplumsal kesim için önem taşırlar. Estetik işlev, göndergesel çağrışımlarla daha az yüklü bileşenlerle kendini ortaya koysa da (renk gibi) bu işlevin başka belirli işlevsel türleri çağrıştırması zorunluluğu yoktur: herhangi bir işlevsel tip asal olarak estetik işlev üzerinde egemen değildir. (35).

- 1.7.3. Üstdil işlevi : Üstdil işlevi arkitektonik düzgünün kendisine bilinçli bir ilgi yönelir. Tarihsel gönderme olarak da adlandırılan üstdil işlevi arkitektonik dizgelerde çeşitli biçimler alır. Örneğin, geçmişte ya da farklı bir toplumsal-kültürel bağlamda kullanılmış olan bir arkitektonik düzgu yeni bir bağlamda kullanılarak güncelleştirilebilir. Kullanılan düzgünün kaynağına göndermesi üstdil işlevi olarak adlandırılır.
- 1.7.4. Teritoryal işlev : Davranış ve eylem yörüngelerine "sahne olma", kişiler arası ilişkileri, etkileşimleri çerçeveleme, çevreyi bölme, yapılandırma, sınırlandırma, ya da bölgeleme işlevidir (36).
- 1.7.5. Anlatımsal işlev : Belirli bir biçim kişisel bir üslubun çizgilerini taşıyabilir; örneğin, bir mimar tarihsel bir üslubun belirli bir estetik ya da ilişkisel normu kullanıyor olabilir. Bu dilsel bildirişimdeki duyumsal işleve yönelimi çağrıştırır. Gönderici (konuşucu) belirli bir konuda kendi özel yönelimine ilişkin ipuçları verir. Benzer bir biçimde de inşa edilmiş bir çevre de, duyusal ya da anlatımsal bir yönelime sahip olabilir.

1.7.6. Uyarı işlevi : Çevresel nesnelere, gerçekte kanala uyarı taşırlar ve davranışlara "sahne" hizmeti görmeleriyle uzamsal-kinetik (spatio-kinetic) davranış kısıtlarlar, yönlendirirler, belirli bir göndergesel çağrışım açılımını belirlerler. Davranışsal eyleme göre, arkitektonik ve dilsel çağrı, uyarı işlevleri belirli eşdeğerlikler taşımalarına karşın, özdeş değildirlirler (37): Merdiven sahanlığım "dikkat düşme tehlikesi" yazmak yerine çevresine korkuluk yapma örneğinde olduğu gibi.

Mimarlık nesnesi bildirişim işlevleri açısından ele alındığında dilsel bildirişimde olduğu gibi yer aldığı bağlama bağlı olarak bu işlevlerden bir ya da bir kaçının vurgulandığı görülür.

1.8. Mimarlık Göstergesi ve Yapısı :

Göstergenin, çeşitli yazarlarda, belirtke, belirti, görüntü, simge, yerine gibi bir dizi benzer ve ayrı terim arasında yer aldığını belirten Barthes, bu terimlerin tümünün de zorunlu olarak iki şey arasındaki bağıntıyı belirttiğini gösterir (38). Bir "gösteren" le bir "gösterilen" den kurulan göstergede, gösterenler düzlemi anlatım düzlemini, gösterilenler düzlemiyse içerik düzlemini oluşturur. Bu iki düzlemin her birine Hjelmslev yeni bir ayırım getirmiştir: Her düzlem iki katman içerir: biçim ve söz. Çeşitli araştırmacıların bu terimlerin yerine başka terimler kullanmayı yeğlediği de görülmektedir. Örneğin S. Ullmann "gösteren" yerine "ad", "gösterilen" yerine de "işlem" sözcüğünü (39), bazı araştırmacılar ise "gösteren" yerine "şifre" (code), "gösterilen" yerine de "bildiri" ya da "ileti" (message) sözcüklerini kullanmaktadır (40).

Çağrışımsal bir uyarın olarak tanımlanan gösterge, anlam aktarıcı iki çağrışım türü oluşturmaktadır:

- Olaylar arasında doğada bulunan bağıntılara dayanan doğal göstergeler (belirti) ;

- İnsan (ya da hayvan) yapısı yapay göstergeler (belirtke).

İlk grup gerçeğin doğal özelliklerini olduğu gibi yansıtırken, ikinciler bildirişmeyi sağlar. Bildirişme ve yansıtma işlevleri arasında kesin bir sınır olmadığını söyleyen Guiraud, kimi zaman bildirişme için ilk gruptan göstergeler kullanıldığını örnekler (41). Nesnelere doğal özelliklerini gösteren ve sanatların bağlandığı yansıtma göstergelere arasında mimari ürünler de mimarlık göstergesi olarak sınıflanabilir.

Facilla'ya göre, mimarlık göstergeleri, bildiri taşıyan ve bu nedenle belirli bir davranışı yanıtlamaya yönelik uyarıcı nitelikte fiziksel uzamlardır (42). Jencks'in "Mimarlık biçimsel gösterenlerin (malzeme ve kapallıklar) belirli araçları kullanarak (yapısal, ekonomik, teknik, mekanik) gösterilenleri düzenlemek için kullanılmasıdır." tanımlaması da Facilla'ya koşut bir gösterge sınıflamasını belirtir (43).

Eco ve Scalvini'nin yaklaşımları ikili gösterge kavramına göre mimari göstergeyi konumlandırma, açıklama

denemelerinden (dilsel gösterge ile mimari gösterge arasında doğrudan benzetim yapan yaklaşımlar) ayrımlılık gösterir: Eco, Hjelmslev'in göstergeye ilişkin şemasını mimarlığa uyguladığında içerik düzlemine karşılık olarak işlevleri, anlatım düzlemine karşılık olarak da uzamları gösterir. Bu kapsamda işlevler tüm olası işlevler içinden seçilen (gerçekleşen) kültürel birimlerdir. Uzamlarsa gerçekten biçimlenen mimari birimlerdir. Buna karşın, Eco'nun yaklaşımındaki işlevin mimari alanda "içerik" değil "erek" terimiyle ele alınabileceğini belirterek eleştiren Scalvini, gerçekte uzamı biçimleyen bir fiziksel kapalılık olmadan uzamın varolamayacağını vurgulayarak yine Hjelmslev' in şemasını dil ve mimarlık düzlemine uygular (44).

Günlük kullanımda bildirişmeyi sağlayan dil, Scalvini' nin deyimiyle "bildirişmeye karşı saydam" dır. Doğal biçimde anlam iletir. Mimarlıktaysa birincil "tektonik" düzeyde amaç, işlevi karşılamak, "işlevselliktir". Bu düzeyde dildeki saymacalık (45) da geçerli değildir. Dolayısıyla dildeki bildirişme amacına bağlı

"temsillilik" (sunusallık), mimarlıkta tektonik düzeyde yoktur. İşlev kendi başına varolan bir özelliğe sahiptir (presentative). Böylece, tektonik (birincil) düzey için aşağıdaki şema elde edilir.

İçerik düzeyi	$\frac{I_B}{A_B}$	dil	_____	düzenlamsal
anlatım			(temel erek)	iletişim
düzeyi				
Uzam düzlemi	$\frac{I_B}{A_B}$	dil	_____	"işlev" (insan
Kapalılık			(temel erek)	eylemleri için
düzeyi				konforlu bir
				çevre sağlamak)

Şema - 6 (46)

İkinci düzeyde yazın ve dil dizgelerinin özellikleri ayrımlıdır. Dilin birinci düzeyindeki temsili niteliği, yazınsal ikinci düzeyde "kendi başına varolma" ya dönüşür: Yazın kendi için vardır, işlevsel bir bildirişim amacı değildir. Dilin temsili olduğu düzeyde dil bildirişime

karşı; mimarlık işleve karşı saydam iken Scalvini'ye göre, ikinci düzeyde, içerik düzleminde uzam yer alır, işlev değil. Böylece, mimarlıkla yazın arasındaki ilişkilere dayanan ikinci bir göstergibilimsel şemaya ulaşılır:

İçerik düzlemi:		yazınsal anlam
"yananlam oluşturuçular"		("dokunulmaz"
düzlemi (biçem,		düzanlamsal bil-
ideoloji, vb.)	$\frac{I_B}{I_B}$	dirişme temel
	yazın	(karmaşık erek) ereğini içerir)
Anlatım düzlemi: A_B		
temel düzlemde		
kabul edilen gös-		
tergebilimsel dizge		

Şema - 7 (47)

Bu şema mimarlık dizgesine uyarlandığında aşağıdaki şemaya ulaşılır:

İçerik düzlemi:		mimari anlam
"yananlam oluşturu- cular" düzlemi		("dokunulmaz işlev temel
(biçem, ideoloji, vb.)	\dot{I}_B	amacını da
	<u> </u>	mimarlık _____
		(karmaşık erek) içerir)
Anlatım düzlemi:	\dot{I}_B	tektonik
temel düzlemde	A_B	
kabul edilen göster- gebilimsel dizge		

Şema - 8 (48)

Yazınsal söylemin (ikincil dil dizgesi) kendine özgü kurallar uyarınca doğal dil (birincil dil dizgesi) üstüne temellenmesi gibi mimarlık söylemi de (yapı topluluğu) tektoniğin üzerine temellenir.

Castex ve Panerai dil ve mimarlık dizgeleri arasında düzenleyici kurallar açısından koşutluk kurarak aşağıdaki sınıflamayı yaparlar :

DİL	KURALLAR	MİMARLIK
Anlatı(bölüm/pragraf)	Retorik/kitle kompozisyonu	yapı toplulukları
Tümce(tümcecik)	Dizim/sentaks	Yapı/yapı bölümü
Anlam ayırıcısı(monem)	Biçimbilim	Mekan birimi
Ses birimi(fonem)	Sesbilim/Yapı	Mekan bileşeni
Ses titreşimi	Ses fiziği/Malzeme kimyası	Yapı parçası/yapı malzemesi

Şema - 9 (49)

Daha önce ikincil dil düzleminde bildiri-nesne olarak tanımlanan mimarlık göstergesi aynı zamanda birincil dil düzleminde kullanımıyla bir gösterge-araçtır (sign-vehicle). Bu gösterge-araç bütün içinde çözümlendiğinde gösteren ve gösterilen bileşenlerine karşılık nesnenin özdeksel imgesi ve yarar bileşenlerine sahip olduğu görülür. Bu mimarlık alanında örneklenildiğinde, nesnenin özdeksel imgesini " bina ", yarar bileşenini de " işlev " karşılar. Modelin birincil dil düzleminde (tektonik) açıklanması sürdürülürse mimari morfem (morfem=anlam taşıyan en küçük yapısal öge) ve mimari semem (semem=anlambirim) alt-bileşenlerine ulaşılır. Bu düzeyde döşeme, duvar, kolon, pencere, kapı, merdiven gibi mimarlık nesnesinin yapısal elemanları "morfem" olurken, bu gösteren öğelerinin belirttikleri örtme, taşıma, aydınlatma, dolaşım(circulation) gibi işlevler de (gösterilen öğeleri) "semem" olmaktadır.

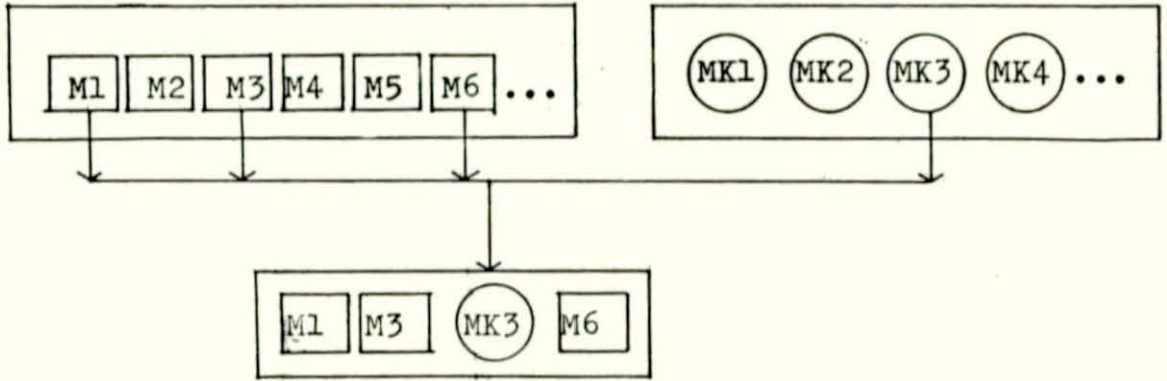
Öte yandan, mimarlık nesnesinin oluşturulmasında da dil göstergesinde olduğu gibi seçme ve yerleştirme işlemlerine başvurulduğu, koştut bir süreç izlendiği görülür. Gönderici (mimar), repertuvarına başvurarak "mekan oluşturucu öğeleri" seçer ve bunları belli "mekan oluşturma kuralları"na göre bütünleştirir. Mekan oluş-

turucu öğeler de kendi aralarında bitişiklik ve benzerlik ilkesine göre sınıflanırlar:

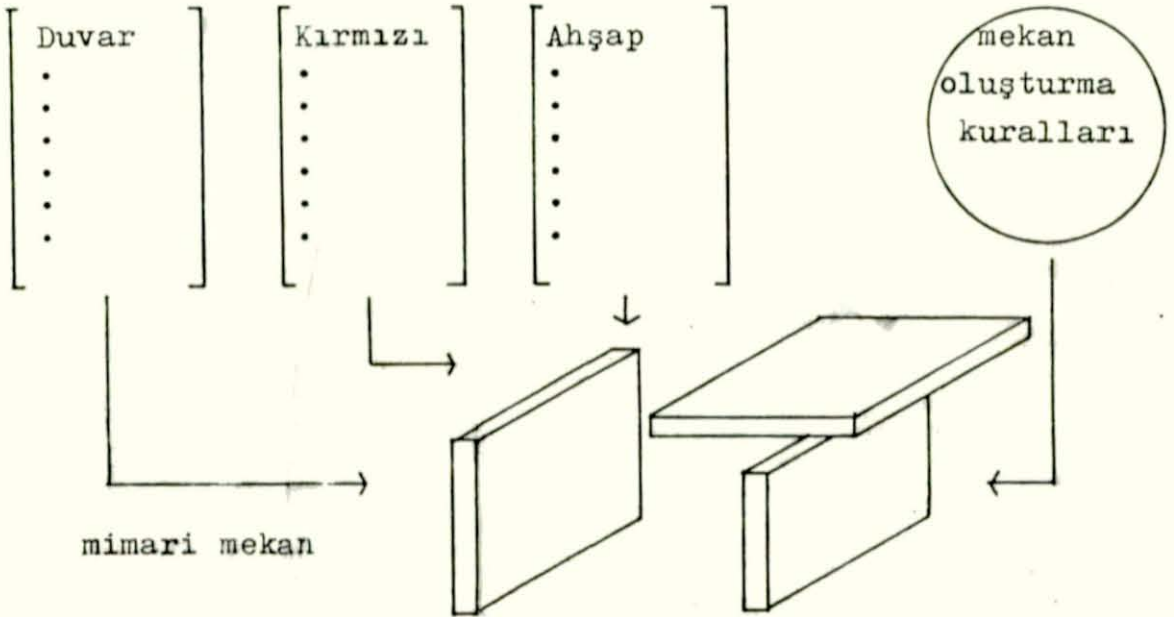
Benzerlik İlkesine göre Düzen

mekan oluşturan öğeler

mekan oluşturma kuralları

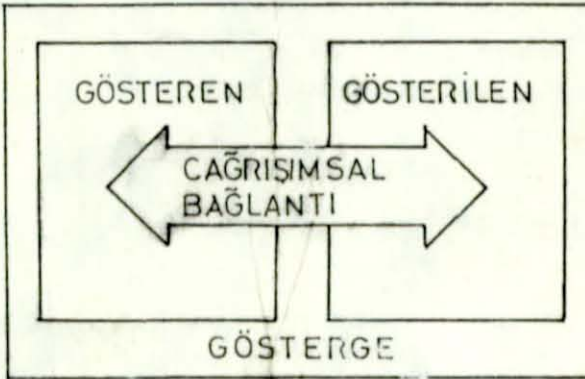
Yanyanalık (Bitişiklik) İlkesine göre Düzen

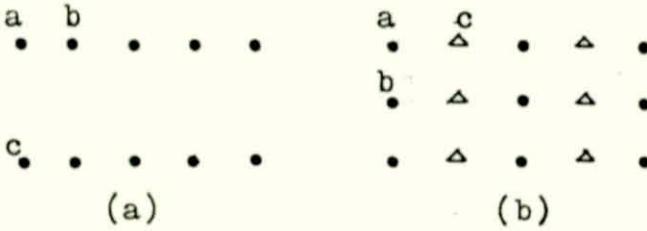
1.9. Göstergede Gösteren / Gösterilen İlişkisi (Çağ - rışımsal Bağlantı) : Anlamlama

Anlamlama (signification), bir nesneyi, bir var - lığı, bir kavramı, bir olayı bunları anlıkta (intellect) canlandırabilecek bir göstergeye bağlayan oluşturmaktır. Psikolojik açıdan bir uyarıcı olan gösterge örge (orga - nizma) üstündeki etkisiyle bir başka uyarıcının bellek - sel imgesini canlandırır; göstergenin bağlandığı nesne ya da varlığın imgesini uyandırması gibi. Gösterge an - lıksal imgesini canlandırdığı bir başka uyarıcıya bağlı bir uyarıcıdır.

Göstergede anlamlama oluşumunu ortaya çıkaran çağrı - şım bağlantısını bitişiklik (yakınlık) ve/veya benzer - lik yoluyla çağrı şım gerçekleştirir :

Bu bağlantılar örneklenirse : Şema-12'de basit algıda mekanca yakın nesnelere bir arada düzenlenme (organize) eğiliminde olduğu görülebilir; A'nın C'den çok B noktasına yakın (bitişik/contiguous) olması nedeniyle A noktası B noktasına ait olarak algılanır. Çeşitli noktalar arasındaki fiziksel uzaklık ölçüldüğünde öteki koşullar değişmemek üzere, hangi noktaların bir arada düzenlendiklerini doğru olarak saptamak olasıdır :

Şema - 12

A'nın biçim olarak C'den çok B'ye benzemesi nedeniyle de A noktası C'den çok B noktasıyla birlikte düzenlenmekte, bütünleşmektedir(51).

Göstergenin bağlamıyla da değerlendirilmesi nedeniyle gösterenle gösterilenin birleşmesi (anlamlama) anlamsal edimi tüketmez. Anlık, anlam iletme için, bağlama yoluyla değil, bölümlenme yoluyla işlem yapar:

gerçekte anlamlama tek yanlı varlıkları birleştirmez, iki öğeyi birbirine yaklaştırmaz, gösterenle gösterilenin her biri hem ögedir, hem bağlantı (52).

Öte yandan, anlamlama olgusuna bağlı olarak sanat-bilim kutupsallığına götüren iki gösterge türünden söz edilebilir :

- 1) Mantıksal gösterge,
- 2) Anlatımsal gösterge.

Bu iki gösterge türü aşağıdaki tabloda gösterilen karşıt nitelikleriyle ayırt edilir :

Mantıksal Gösterge	Anlatımsal Gösterge
Uzlaşmalı	Doğal
Keyfi	Yönlenmiş
Eşdeş(homological)	Benzetimsel (analogical)
Nesnel	Öznel
Ussal	Duyusal
Soyut	Somut
Genel	Tekil
Geçici	İçsel
Seçici	Bütünsel

Çizelge-1 Mantıksal ve Anlatımsal Göstergelerin Ayırt Edici Nitelikleri (53)

Mimarlık göstergesinin ise yer yer her iki gösterge türünün niteliklerine sahip olduğu düşünülebilir. Mimarlık ürününde kimi zaman ilk, kimi zaman ikinci tür gösterge özelliklerinin ağır bastığı görülür.

1.10. Anlamlama ve Bildirişim :

Göstergebilim bütün kültür süreçlerini bildirişim süreçleri olarak inceler. Bu süreçlerin her biri yine de varlığını yalnızca altında bir anlamlar dizgesinin bulunuşuna borçludur. Anımsanacak olursa, önceki sayfalarda bildirişim süreci, bir belirtkenin (ya da göstergenin) bir kaynaktan bir aktarıcı yoluyla, bir kanaldan geçerek bir alıcıya iletilmesi olarak tanımlanmıştı. Bu süreç makinalar arasında gerçekleştiğinde belirtkenin hiç bir anlamlayıcı gücü yoktur. Bu durumda bilgi iletildiği söylenebilir ama anlamlama olayı söz konusu değildir. Alıcı (gönderici bir araç olabilir) insan olduğunda ise bir anlamlama süreciyle karşı karşıya gelinir. Burada belirtke yalın bir dürtü olarak iş görmekle kalmayıp alıcıyı yorumlayıcı bir yanıtı yöneltir. Anlamlama süreci bir düzgü varolduğu zaman gerçekleşir. Bir düzgü hazır bulunan bir takım kendilikleri (mahiye) hazır bulunmaya

kendiliklerle eşleştiren bir anlamlama dizgesidir. Temel-
deki bir takım kurallara dayanarak, alıcının somut ola-
rak algılayabileceği bir şey başka bir şeyin yerini
tuttuğu her kez, anlamlama olgusu gerçekleşir. Alıcının al-
gılama edimi ve yorumlayıcı davranışı anlamlama ilişkisine
mutlaka gerekli koşullar değildir: düzgüde bir şeyin ye-
rini tutan şey ile o şey arasında bir bağıntı kurulmuş
olması yeterlidir. Bu her olası alıcı için geçerli bir
bağıntıdır.

Demek oluyor ki, anlamlama dizgesi tümüyle soyut,
varlığının somutlaştırılmasına yarayabilecek herhangi bir
bildirişim edimiyle ilişkili olmayan, bağımsız bir gös-
terge yapısıdır. Her bildirişim süreci varolabilmek için
vazgeçilmez bir koşul olarak bir anlamlama dizgesinin
varlığını gerektirir. Kültür süreçlerinde bu iki olgunun
birbirleriyle iç içe oldukları unutulmamalıdır (54).

1.10.1. Mimarlıkta Anlamlama :

Gerek kentsel uzamlar (konut alanları, yollar, yeşil
alanlar) gerekse bu kentsel uzamları oluşturan öğelerden
binalar bir bildiri sunma isteği içermezler. Ama bu tür
uzamsal düzenleniş ve dağılım bireylerde çeşitli anlam-

lar (üzüntü, sevinç, dinginlik, tedirginlik gibi), izlenimler uyandırırılar. Burada istençsiz, ama gerçek bir anlamlama söz konusudur.

Mimarlıkta anlamlama birbiriyle karşılıklı ilişkili iki özelliğe dayanılarak tanımlanabilir; birinci özellik binanın bileşenlerini, alt-bileşenlerini, dizgelerini ve alt-dizgelerini yapılandıran olasılıklar takımını barındırır; ikinci özellik bir mimari birikimden kaynaklanan düşünceler, imgeler ve kavramlar dağınığını barındırır. Bu modelle mimarlık dizgesinin anlamsal boyutları birinciyle, özellikle arkitektonik yön ile ikincisinin, biçimsel örüntülerini mimarlığın kendisinden ya da resim, müzik vb. herhangi bir yerden alan birikimsel özellik arasındaki birleşim olarak görülebilir. Arkitektonik yön biçimi sağlamaz yalnızca biçimi yapılandırmak için olanak sağlar; birikimsel özellik ise gerçek biçimsel örüntülerin kaynağı olur (55).

Öte yandan, göstereni gösterilene bağlayan oluş olarak adlandırılan anlamlama olgusu, belirti ve belirtke terimlerine bağlı olarak da ele alınabilir. Sanatta olduğu gibi mimarlıkta da anlatım dizgeleri sürekli bir değişim içindedirler. Biçimler ve anlamları da bu süreç sırasında değişime uğrarlar.

Mimarlık nesnesi alıcının ve göndericinin belirtici (indicator) karşısındaki davranışına bağlı olarak belirti-den belirtkeye uzanan bir açılım gösterir :

	Yorumcu niyet bulunduğunu varsayar (bildirişim)	Yorumcu niyet bulunmadığını varsaymaz (belirtme)
Niyetli bir gönderici vardır	BELİRTKE	NİYET İÇEREN BELİRTİ
Niyetli bir gönderici yoktur	YALANCI-BELİRTKE	BELİRTİ

Şema - 13

(56)

Mimarlık nesnesi alıcının (yorumcu=interpreter) ve göndericinin (mimar) niyetli (intentional) olup olmamasına bağlı olarak belirtke, niyet içeren belirti, yalancı-belirtke (pseudo-signal) ve belirti konumundadır. Zaman içinde belirti olarak işlem gören biçimler niyet içeren belirtilere; belirtkelere ya da daha sonra yalancı belirtkelere dönüşebileceği gibi belirtkeler de sahte belirtkelere vb. dönüşebilirler. Biçimlere ilişkin anlamlar da bu süreç içinde birincil ya da ikincil önemde değişimlere uğrayabilirler.

1.11. Bölümün Sonuçları :

Mimarlık ürünü, temel amaçları karşılamaasının yanısıra bildirişme (anlam iletme) amacına hizmet etmesiyle de gösterge olma özelliği taşır. Bu nedenle, anlamlama olynına katılan tüm olguları konu edinen göstergebilim mimarlık ürününü de konusu kapsamına alır ve göstergebilimin kavram, tanım, yöntem ve teknikleri mimarlık ürününün irdelenmesinde kullanılabılır.

Göstergebilimsel kuramlardan ikili gösterge kuramına yaslanan yaklaşımlar ise tasarım sürecinin planlama aşamasında veri düzenlemede bir sınıflandırma dizgesi olabileceği gibi, tüm mimarlık dizgesi için bir model kurmaya, tasarımı bu model içinde açıklamaya da olanak verir görünmektedir. Dolayısıyla, göstergebilimsel kavram ve yöntemlerden yola çıkarak özgün modellere ulaşan yaklaşımların da çeşitli biçim sorunlarına yöntembilimsel açıklamalar getirebilmesi olanaklıdır.

Bildirişim olgusu olarak ele alındığında dil göstergesinin zaman içinde algılanmasına, çizgiselliğine kar-

şılık, mimarlık göstergesi, yapısı gereği çok boyutlu olarak algılanır. Mimarlık göstergesi dil göstergesinin düzenlamsal anlam düzleminde sahip olduğu nedensizlik ilişkisine yananlamsal anlam düzleminde (ikincil işlevler düzlemi) sahip olur. Benzer biçimde, mimarlık göstergesi dil göstergesinin düzenlamsal anlam düzleminde sahip olduğu saymacalık ilişkisine göstergenin üsluplaşması, tipleşmesiyle ulaşır. Mimarlık göstergesinin oluşturulmasında dil göstergesinde olduğu gibi seçme ve birleştirme işlemlerine başvurulması koşut bir süreç izlenmesi, bu iki gösterge türünün ortak özellikleridir.

Mimarlık ürünü bir bildirişim olgusu olarak ele alındığında mimari bildirişimin eksik niyetli bir bildirişim olduğu görülür: gönderici ve alıcı arasında tamam, kesintisiz bir bildirişim devresi söz konusu değildir. Göndericinin (mimar) düzgülediği bildirişim kanalı (bina) aracılığıyla alıcı (iç ve / ya da dış kullanıcı) ya ulaştığında alıcının aynı türden bir düzgüleme ve kanal kullanımı ile bu tür bildirişim devresini ters yönde eşzamanlı olarak sürdürmesi olası değildir.

Bu, mimari bildirişim ile dilşel bildirişim arasındaki belirgin bir ayrımdır. Göndericinin "etkin" alıcının "edilgin" konumda olması da mimari bildirişim ile dilşel bildirişim arasındaki bir başka ayrımdır. Buna karşılık, bildirişim işlevleri açısından ele alındığında, mimari bildirişimde dilşel bildirişimde olduğu gibi bağlama (context) bağılı olarak bu işlevlerden bir ya da birkaçının vurgulandığı görülür.

2. Bölüm : Mimarlık Göstergesinde
Düzenlam ve Yananlam
- 2.1. Düzenlam / Yananlam
- 2.2. Yananlam Oluşturucu İşlemler
- 2.3. Mimarlıkta Anlatım Aracı Olarak
Düzdeğişmece ve Eğretileme
- 2.4. Bölümün Sonuçları

2. BÖLÜM : MİMARLIK GÖSTERGESİNDE DÜZANLAM VE YANANLAM :

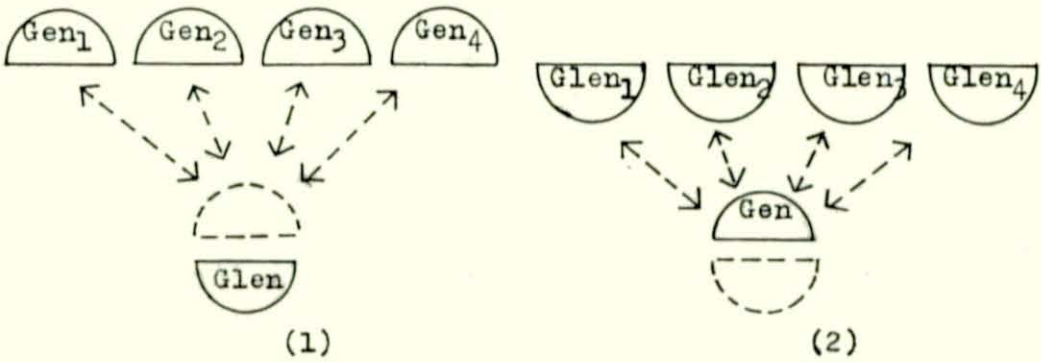
2.1. Düzanlam / Yananlam :

Düzanlam, bir gösterenin gösterilenini oluşturan kavramın kapsamı, gösterenin belirttiği nesnel sınıfı, ya da yananlama karşıt bir birimin mantıksal, değişmez, nesnel anlamı olarak tanımlanabilir (1).

Bireysel yönler içerdiği gibi toplumsal, tarihsel, kültürel vb. özellikler de içerebilen yananlam, bir göstergenin sürekli anlamsal öğelerine ya da düzanlamına kullanım sırasında katılan ve bildirişenlerin tümünce algılanmıyan, ikincil kavramlara, imgelere, öznel izlenimlere vb. ilişkin olan duygusal, coşkusal ikincil anlam, çağrışımsal değer olarak tanımlanabilir (2).

Bildirişim kuramsal bakımdan her anlam için bir tek gösteren her gösteren için bir tek anlam gerektirir. Oysa, gerçekte aynı gösterenin bir çok anlama gelmesi (çokanlamlılık) ya da başlangıçta ayrı olup da sonra, değişim sonucu aynı biçime bürünme (eşadlılık ya da eşanlamlılık - birden çok göstereni olma durumu) vb. olguların varoluşu göstergeyi anlambilim (semantics) açısından incelemeyi gerektirir.

Bir gösterenin bir çok anlamı olabilir, ama bunlar gücül (potential) anamlardır; belli bir bağlamda (context) anlamlardan biri gerçekleşebilir. Her gösterenin bir temel anlamı, bir de bağlamsal anlamı vardır. Her kullanımda anlamı bağlam belirginleştirir ve her durumda gösteren kesin bir kavramı canlandırır. Gösterge bağlamda tamamladığı, eksik olan anlamı taşır (3). M. Weitz'e göre: "Anlam bir nitelik değil fakat bir terimin fonksiyonudur (işlevidir). Bir işlev kendisinin merkezi olduğu özel bir terime başvurarak gözden geçirilmiş bir örnektir. Bu örnek, biz, verilen terime etrafındaki terimlerle tüm ilişkilerini göz önüne alarak baktığımızda ortaya çıkar. Bir terimin anlamı bir işlevdir. İçinde terimin kendisinin kilit noktasında bulunduğu örneğe dayanır." (4)

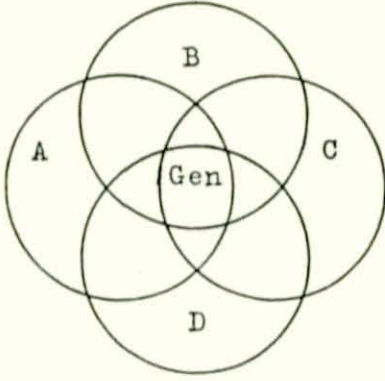

Glen₁, Glen₂, Glen₃, Glen_n gösterenin gücül anlamlarıdır; Gen₁, Gen₂, Gen₃, Gen_n ise gösterilenin gücül gösterenleridir.

Temel anlamla bağlamsal anlam birbirini örtmez. Belli bir durumda yalnızca bir tek anlam vardır: bağlamsal anlam. Bağlamı içindeki göstergenin karşılığı bir tek kavramsal imgedir. Aynı zamanda bağlamsal anlamı bozmadan (bozan, saptıran ya da örten durumlar da olasıdır) renklendiren, zenginleştiren yananlamlar da oluşabilir, oluşturulabilir.

Her göstergenin gönderici tarafından kullanılmadığı varsayılırsa, gösterge, bu nedenle, genel olarak kullanıldığı topluluk ya da toplumsal ortama bağlı kalır. Gönderilen bildirinin (message) düzgüsü (code) çözümlenirken, gönderici evreni de bildiriden kaynaklanan çağrışımsal birleşmelerle değişik ölçeklerde belirir. Göstergelerin bu anımsatma gücü nedeniyle çağrışımsal birleşimler birer deyiş (style) yöntemi, anlamın özel bir yönünü anlatma aracı durumuna gelirler. Temel anlam ya da mantıksal anlam olarak da adlandırabileceğimiz düzanlam dışında göstergenin / göstergeler dizisinin çağrışımsal bağıntılarla kimi kavramları uyandırması, "anlam dışı çağrışım" adını verebileceğimiz göndericiden kaynaklanan anlatımsal (expressive) ve alıcıdan kaynaklanan toplumsal bağlamlı değer çağrışımlarıyla olasıdır (5).

Özetlenecek olursa, gösterenin dört tür çağrışım alabileceği söylenebilir: temel anlam, bağlamsal anlam, anlatımsal değer, toplumsal bağlamlı değer.

Birincil çağrışım kümesi/

Birincil düzlem :

(A) Temel anlam

İkincil çağrışım kümesi /

İkincil düzlem :

(B) Bağlamsal anlam

(C) Anlatımsal değer

(D) Toplumsal bağlamlı değer

Şema - 15

Birey ve bağlama bağlı olarak bu çağrışım kümeleri arasında alışveriş olabilir. İkincil düzlemdeki üç çağrışım kümesinin işlevi temel anlamı belirginleştirmek, renklendirmektir. Bunlar, gelişerek temel anlamı çarpıtabilir, örtebilir, giderek onun yerini alabilir.

Dilde olduğu gibi mimarlık dizgesinde de (system) yan-anlam düzlemi, yan-anlam oluşturucu işlemlerle belirir. Mi-

marlık dizgesinin yananlam düzleminin eğretileme (metaphor / istiare) ve düzdeğişmece (metonymy / mecaz-ı mürsel) işlemleriyle kurulduğu gözlenebilir.

2.2. Yananlam Oluşturucu İşlemler :

2.2.1. Eğretileme :

Eski dilde istiare sözcüğüyle karşılanan eğretilemi, düzdeğişmeceye karşıt olarak, dizisel bağıntılar düzleminde, ortak anlambirimcikler kapsadıklarından aralarında eşdeğerlilik ilişkisi kurulan anlamlı öğelerden birini öbürü yerine ve karşılaştırma yapılmasını sağlayan sözcükleri kaldırarak kullanma sonucu oluşan değişmece türü olarak tanımlanır (6). R. Jacobson'a göre, eğretileme, bir bildiriyi, bildirinin öğelerini seçme ya da bir başkasıyla yer değiştirme aracılığıyla düzğüye bağlayan işleme karşılıktır. Bir düzğü uyarınca öğeleri ilişkili kılmakla aynı zamanda bildiride bulunan ve bulunmayan öğeler arasında, kendi yerlerini alabilecek olanlar arasında ilişki kurar (7). U. Eco ise, eğretilemenin, anlamsal belirticiler (semantic markers) arasındaki bir "benzerlik", bir anlamsal özdeşlik (semic identity) olduğunu vurgular (8).

Göstergebilimsel kapsama (semiotic inclusion) dizgesi duyarlı bir hiyerarşi gerektirir; her belirtici (marker) göstergebilimsel gerektirme (semiotic entailment) yoluyla kapsa-

mına girdiği sınıfı belirtir ve ait olduğu sınıfın üyelerini çağrıştırır, akla getirir. Böylece, bir anlambirim üstanlamlılık (hypernomy) yoluyla türü olduğu cinsi belirtir ve altanlamlılık (hyponomy) yoluyla türlerin ait olduğu cinsi akla getirir, (örneğin, "al", "kırmızı"yı belirtirken "kırmızı" da "al"ı çağrıştırır) (9).

Eğretileme iki ilkeye yaslanarak oluşturulur :

1. Karşılaştırma ilkesi : eğretilemenin temel kurucu ilkesidir. Bir nesnenin ikili karakteri onu öteki nesnelere karşılaştırmayla ortaya çıkar. Karşılaştırma ilkesinin gerçekleşme biçimine bağlı olarak üç tip eğretileme ayırt edilebilir :
 - 1.1. Tanımlanan nesnenin doğrudan bir nesne ile karşılaştırıldığı eğretilemeler ("karşılaştırma eğretilemeleri") ;
 - 1.2. Tanımlanan nesnenin bir başka nesne ile yer değiştirdiği eğretilemeler ("bilmece / riddle eğretilemeleri") ;
 - 1.3. Tanımlanan nesneye bir başka nesnenin niteliklerini veren eğretilemeler ;
2. "Bilerek engellenen biçim ilkesi" : Bu, nesneyi, algının otomatizminden kurtarmak amacıyla yapılır (10).

2.2.2. Düzdeğişmece:

Eski dilde mecaz-ı mürsel sözcükleriyle karşılanan düzdeğişmece, eğretilmeye karşıt olarak nesne ya da nesnelere takımda dizimsel bir bağıntı kuran ya da belirtilen gerçeklik düzleminde yan yana bulunan öğelere ilişkin olarak, benzetme yapılmaksızın, sonucun neden, içerenin içerilen, bütünüün bölüm, genelin özel, somutun soyut kavram yerine kullanılması yoluyla oluşan bir değişmece türüdür (11). Jacobson için, düzdeğişmece, bildirinin kendisinde varolan öğelerini iç birleşimler yoluyla karşılıklı ilişkili kılan işlemdir (12).

Düzdeğişmecenin çoğunlukla yalın bir aşırı-düzgüleme (over-coding) sorunu olarak görüldüğünü belirten Eco, dizimsel bitişiklik yoluyla gerçekleşen düzdeğişmecede, verilen hazır bir dizimde (syntagm) öğelerinden birinin ötekiyle yer değiştirimine izin veren alışkanlıkların kurduğu gerçeğine dayandığını açıklar (13). Hazır bir dizimin iki biriminin arasında anlaşmalı olarak kabul edilen bir bitişiklik ilişkisinin olabilmesi için bu dizimin (syntagm) bir göstergesel önerme (semiotic statement) olması gerekir. Bir göstergesel önerme bir anlambirimciğe düzgülenmiş belirticilerden bazılarını yüklediği için, düzdeğişmece aynı zamanda verilen kültürel birimin anlamsal (sememic) spectrumuna bağlıdır. Bu bir anlambirimsel özdeşlik (sememic identity) yerine bir anlamsal karşılıklı bağımlılık (semic interdependence) durumudur (14).

Düzdeğişmece iki ilke ile gerçekleştirilir :

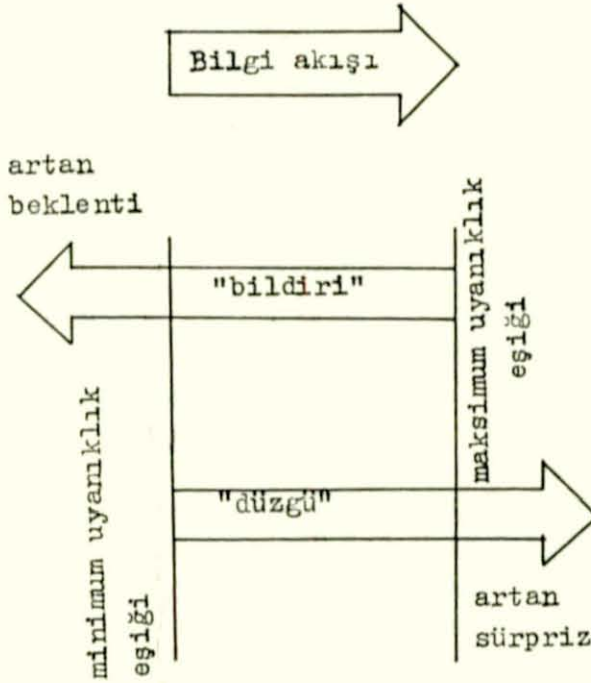
1. Bir belirticinin ait olduğu anlambirimciğin yerini alması ile: Bu tipte parça bütünü, cins türün yerine geçerek anlam daralması oluşturur.
2. Bir anlambirimciğin belirticilerinden birinin yerini alması ile: Bu tipte ise bütün parçanın, tür cinsin yerini alarak anlam genişlemesi oluşur (15).

Herhangi bir durumda eğretilenlerin (objects) arasındaki benzerlik olarak kabul edilmediği sürece düzdeğişmece de nenler arasındaki bitişiklik olarak kabul edilmez. Anlamsal özdeşlik, anlamsal karşılıklı bağımlılık ulamları bir üst (infra) ya da ara anlamsal bağıntılar sorunu olarak değerlendirilmelidir.

2.3. Mimarlıkta Anlatım Aracı Olarak Düzdeğişmece ve Eğretileme :

Deyişsel (retorik) araçlar iki ulamda (category) işlem görürler: ilki dilsel, yani klişe anlatımlar ; ikincisi ise estetiksel, başka bir deyişle özgün anlatımlardır. Üsluplaşmış (dilsel) olanla öncü (özgün / avant-garde) olan arasındaki karşıtlık gününde ve bağlamında öncü olanın zamanla üsluplaşarak dilsel anlatımlara dönüşebildiği eytişimsel bir ilişkidir. Bu bireysel bir kullanım olan sözün (özgün anlatım) yine-

lemelerle toplumsallaşarak dile ulaşması, katılmasıdır. Buna bağlı olarak, bilincli-bilinçsiz ve düzgü-bildiri karşıtlığı korunarak herhangi bir toplumsal olgunun aşağıdaki şemada gösterildiği gibi anlam alanı çizilebilir :

Şema - 16

Şemada üstte süren çizgi artan beklentiyi, altta süren çizgi artan sürprizi temsil eder. Bildiri kaydetme kapasitesi aracılığıyla en düşük uyanıklık ve en yüksek uyanıklık gösteren çizgilerin örtüşmesiyle arada kalan alan "anlam alanı"

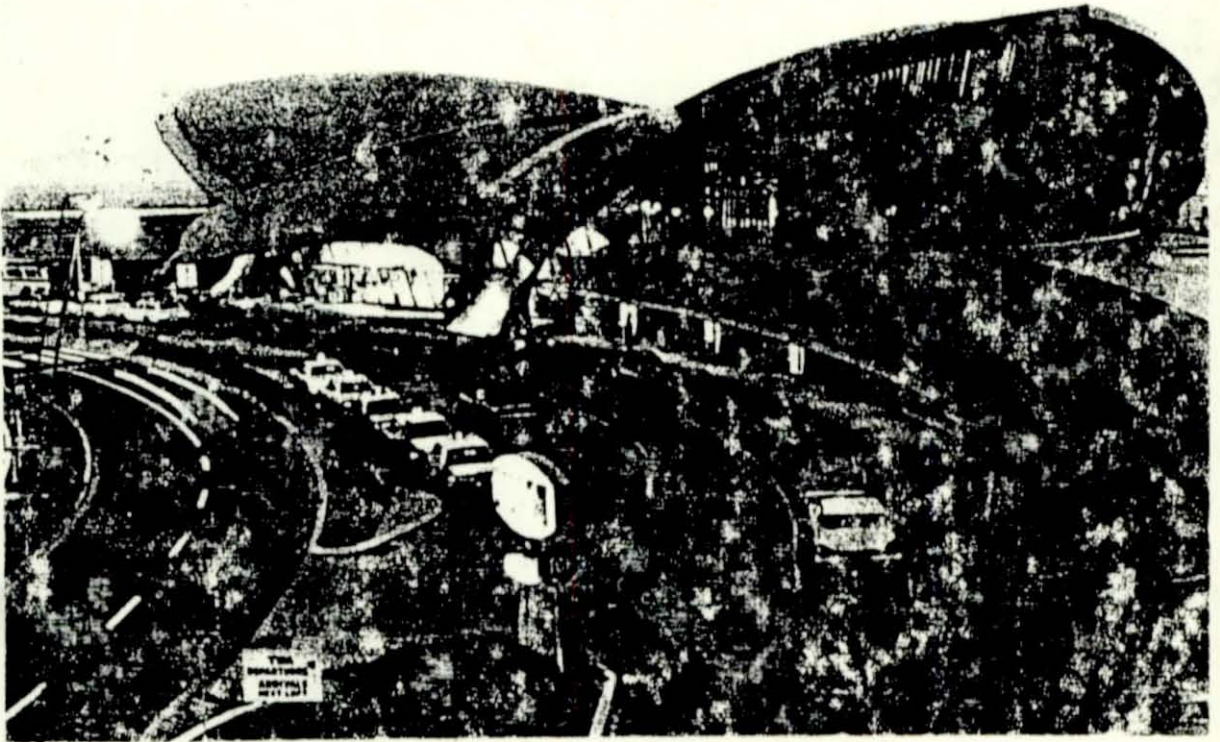
nı tanımlar (16). Yukarıdaki şemada gösterildiği gibi, deyişsel işlemlerle elde edilen göstergenin estetiksel ya da dilsel oluşuna bağlı olarak bireyde bu göstergeye ilişkin anlam yüklemeleri azalır ya da çoğalır.

Öte yandan, anlatılan kavram ve işlemler birer estetik araç olarak mimarlık ürününün biçim ve özünü birleştirip bağlayan yanlarına dikkatimizi çekerler. Estetik araçlar oluşları nedeniyle bireyde belli bir gerilim yaratırlar.

Deyişsel araçlardan düzdeğişmece ve eğretileninin iki poetik türü belirleyen yapılar olabileceği söylenebilir. Yaklaştırma çağrışımlarıyla kurulan ürün; karşılaştırma çağrışımlarıyla kurulan ürün, bir çok dünyayı biraraya getirmedir.

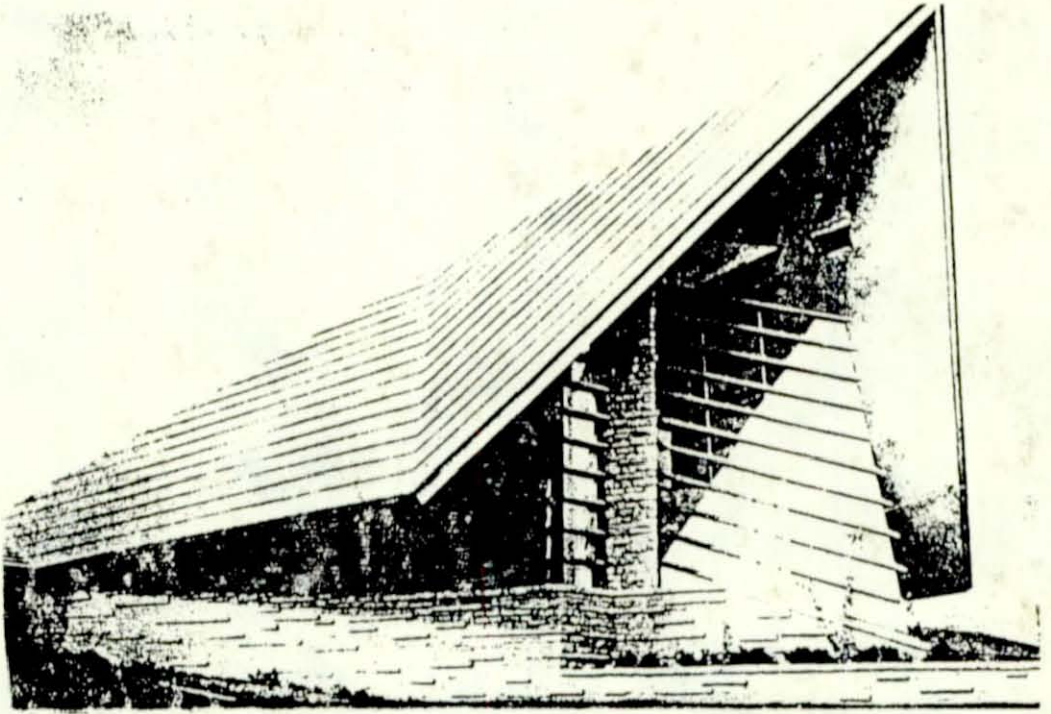
Wundt, gerçek eğretileninin ölçüsü olarak, eğretileniyi yapanın belli bir duygusal etki yaratmak üzere hesaplı, istekli bir niyeti olması gerektiğini belirtir (17). Eero Saarinen'in New York'taki TWA Terminal binası bilinçli olarak mimarı tarafından eğretilenimsel (metaphoric) bir anlatıma kavuşturulmuş ve eksensel bakışıma yanıt veren çok başarılı bir tündengelim örneğidir. İç uzam sınırlarıyla dışa vu-

ren biçim, yani gösterilenle gösteren arasında ödünsüz bir uyum, bir birlik söz konusudur. "Bütünde eğretileme" ye örnek olan yapı, ikonik benzerlik (18) ilişkisine dayanmaktadır. Eğretileme, gönderici tarafından benzeyen ile benzetilen arasındaki biçim ("kuş") ve nitelik ("uçma") ortaklığına dayandırılmıştır ("tanımlanan nesneye bir başka nesnenin niteliklerini veren eğretileme" tipi, bkn. sayfa: 62). Öte yandan, TWA Terminal binasının başka bağlamlarda yinelenmemesi onu bireysel kullanım düzleminde bırakmıştır. Terminal yapıları bu biçim aracılığıyla tipleştirilmiş olsaydı sözü edilen estetiksel anlatım (gösterge) dilsel anlatıma dönüşmüş olacaktı.

Resim - 1, Saarinen, TWA terminal binası, New York.

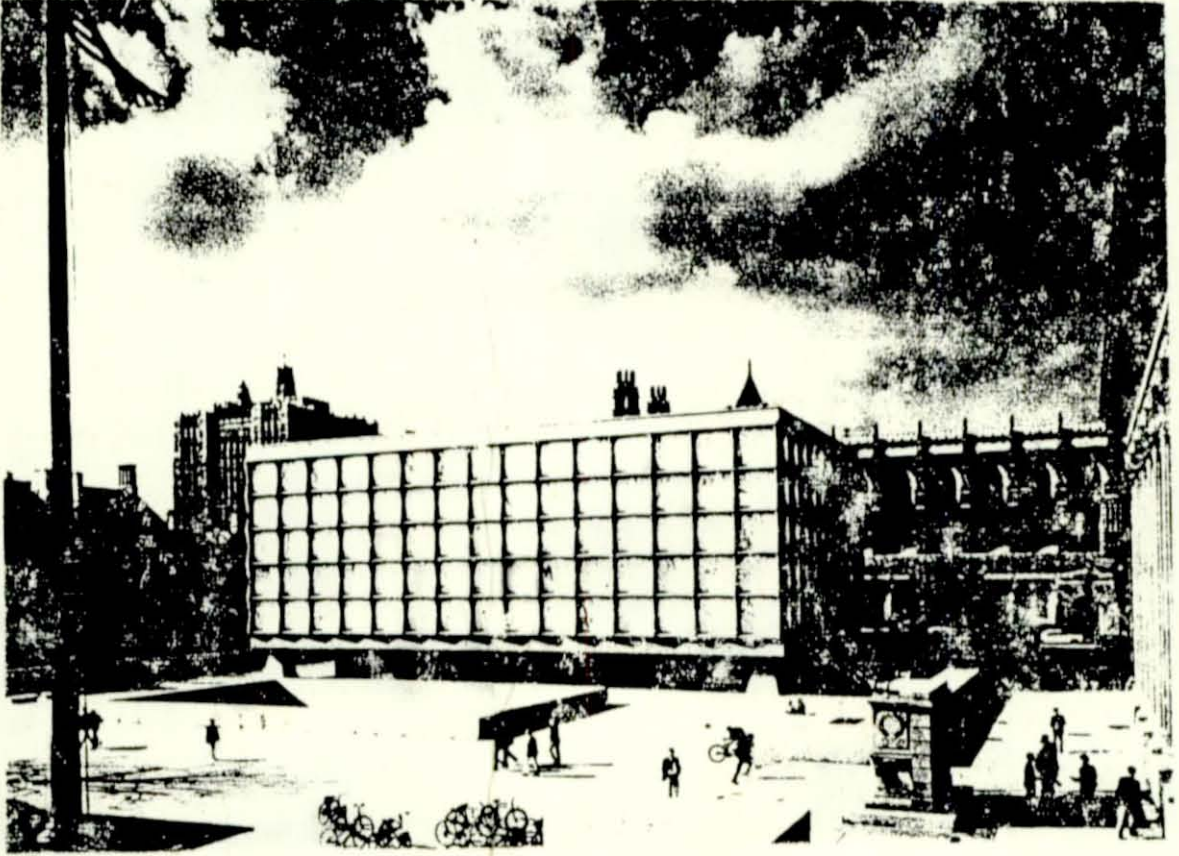
Bir başka koşut örnek de Wright'ın Madison, Wisconsin (ABD)'de gerçekleştirilen kilisesidir (bkn. Resim: 2). Bu yapıda Wright, ellerinin dua ederken aldığı biçim ile kilisenin çatı biçimi arasında bir benzerlik kurmuştur. Yapılan eğretilemeyi yine, biçimsel ve niteliksel benzerlik yönlendirmiştir.

Resim - 2, Wright, Madison Kilisesi, Wisconsin .

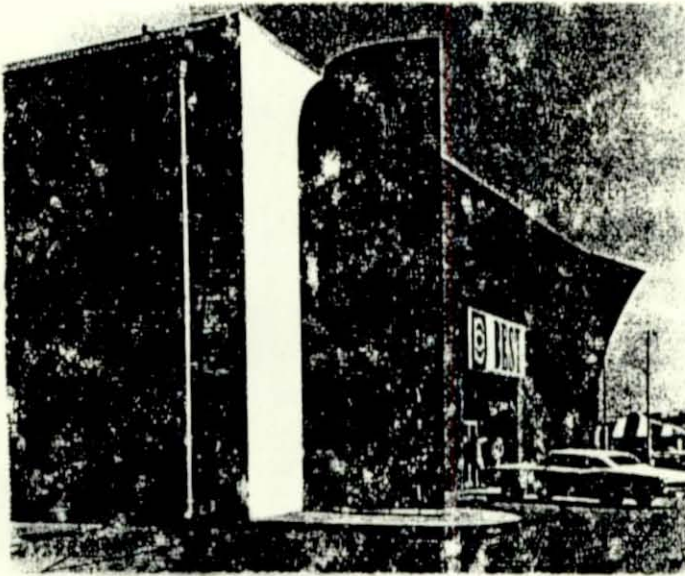
Wright'ın ve Saarinen'in yaptığı eğretilemeler, Quintillian'ın: 1) Bir canlı şeyin bir başka canlı için kullanılması, 2) Bir cansızın bir başka cansız için kullanılması, 3) Cansızın canlıyı göstermesi, 4) Canlının cansız göstermesi biçiminde yaptığı eğretileme sınıflaması

uyarınca (19) üçüncü türün örnekleri olarak değerlendirilebilir. Mimarlık ürünlerini söylem düzleminde gözlemlediğimizde yapılan egretilemelerin ikinci ve üçüncü türlerde gerçekleştiği görülür. İkinci türün örneği olarak Skidmore, Owings ve Merrill'in Yale Üniversitesindeki (ABD) Bieneke Kütüphanesi verilebilir. Bu yapı biçimsel olarak "define sandığı" izlenimini vermektedir (20). Bu biçimsel benzetme işlevsel düzeyde de izlenebilir ("değerli" olanı saklama, koruma).

Resim - 3, SOM, Bieneke Kütüphanesi, Yale.

Gündümüz mimarlık ürünleri arasında göndericinin yaptığı "parçada eğretileme" örneği olarak J. Winey'nin Best perakende satış merkezi binası (Richmond, Virginia, ABD) sayılabilir. Gönderici (mimar) görsel bildirişim düzleminde çoğunlukla birbirinden ayırt edilemez nitelikteki depolama, satış yapılarındaki tekdüzeligi "soyulan kabuk" benzetisiyle bu örnekte gidermeyi amaçlamıştır. Parçada yapılan bu eğretileme işlemi, dilsel göstergeyi (tipleşmiş depolama-satış birimleri) estetiksel göstergeye dönüştürmekte, bildirişimi zenginleştirmektedir. Alıcı yapıyla karşılaştığında uyarılmış olmaktadır (21).

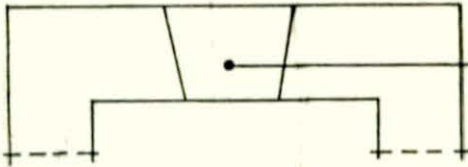
Resim - 4, Winey, Best perakende satış merkezi, Virginia.

Yukarıda ele alınan örnek, cansızın cansız yerine kullanıldığı "parçada eğretileme" türü içinde yorumlanma-

lıdır. Cansızın canlı yerine kullanıldığı parçada eğretileme türü Gaudi'nin yapılarında örneklenebilir: mantarlar, ejderhalar, deniz yosunları, çiçekler, kemikler, kaslar gibi.

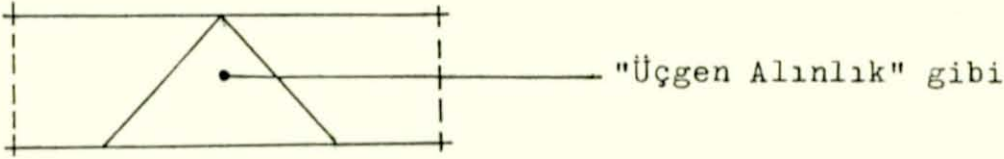
Ülkemiz mimarlık ürünlerinde de "parçada eğretileme" örnekleriyle karşılaşabiliriz. Doğu Karadeniz Bölgesi geleneksel kırsal konut örneklerinde pencerelerde kullanılmış olan ahşap pervazda kullanılan dairesel biçim kemeri anımsatmakta, üst pervaz ortasındaki eşkenar yamuk biçiminde boyanan kısım bir kemer ögesi olan kilit taşı anımsatmaktadır. Ahşapta konstrüktif özelliği olmayan kilit taşı biçimsel olarak yinelenmektedir. Birincil anlamlarının (işlevlerinin) ortadan kalkmasıyla bu biçimsel öge yalnız ikincil anlamları gerçekleştirmektedir.

"Kemer" gibi

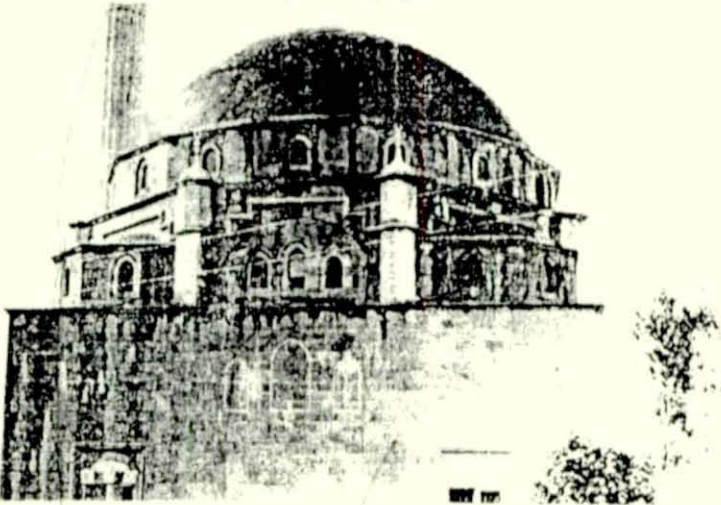
"Kilittaşı" gibi

Yine aynı bölgede bu tür konut örneklerinin bazı-
larının giriş cephesinde yer alan çatı yüzeylerinde üç-
gen alınlıklar ikincil anlamlar elde etmek için kullanıl-
mışlardır (evi "konak" gibi gösterme. Yerinde yapılan sor-
gulamada da bu doğrulanmıştır.) Üçgen alınlık aynı zamanda
"çıkma" etkisi uyandırmaktadır.

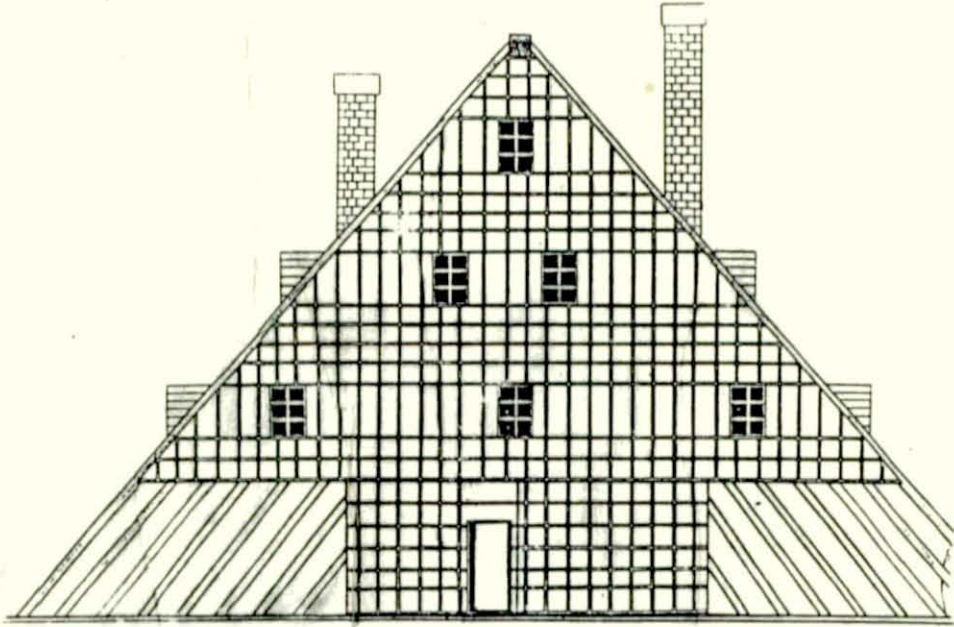
Şema - 18

Bölgedeki bazı camilerde yine benzer spontane anla-
tımlar görülebilir. Trabzon, Of Yeni Camii cephesinde
sağır duvar üzerindeki çizgisel kemerli pencere figürü
yine "gibi" sözcüğüyle yapılan örtük karşılaştırma örneği
olarak anılabilir. Benzer bir işlem Trabzon Pelitli Camisi-
nin pencerelerinde yinelenmiştir.

Resim - 5, Of Yeni Camii, Trabzon.

Karadeniz Üniversitesi Mimarlık Bölümündeki lisans programı çerçevesinde yapılan bazı tasarım çalışmalarıyla da eğretileme işlemi örneklenebilir. Doğu Karadeniz Bölgesinde konut konulu bir tasarım çalışmasında konut bir kadirga benzetimine yaslanılarak tasarlanmıştır. Benzetim Trabzon'un denizle olan bağlantılarından kaynaklanmaktadır. Çatı örtüsü kadirganın omurgalarını anlatan büyük kesitli merteklerle zemine doğru kısmen indirilmekte, konut karaya çekilmiş bir tekne izlenimi vermektedir. Öte yandan, zemine saplanmış olan merteklerin suya sokulmuş kürekler olarak algılanmasıyla kadirga imgesi bütünlenmektedir.

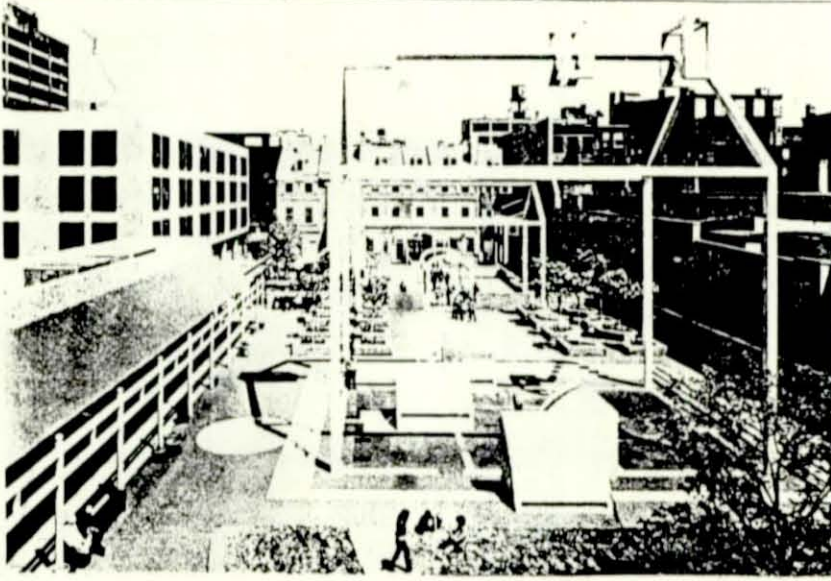

GÜNEY GÖRÜNÜŞÜ ÖLÇEK : 1 / 50

Düzdeğişmecenin gösterdiği ilişkiler mantıksal ve niceliksel olarak ele alınabilir; sonuç için neden ya da neden için sonuç kullanılır; içerilen şey için içeren, nesne yerine o nesnenin özelliği söylenir. Düzdeğişmecedeki bütünü gösteren parça, bir cinsi gösteren tür, bir şeyin örneklik parçası verilir.

Venturi ve Rauch'un Benjamin Franklin'in iki yüzüncü doğum yılı anısına gerçekleştirdikleri Franklin Court tasarımı (1976-), parçanın bütünü yerini aldığı düzdeğişmecenin mimarlık alanındaki en duyarlı örneklerinden biridir. Burada paslanmaz çelikte aynı yerde daha önce yer alan Franklin'in malikanesinin profili ("hayalet imgesi") aslına uygun boyutlarda belirtilmiştir. Malikanenin yer aldığı dönemde çevresinde bulunan kimi öğeler - Franklin'in tanımlarına göre yerleştirilen neo-Kolonyel bahçe gibi-yeniden düzenlenmişlerdir. Tasarımda çevrenin geçmişte ve günümüzde sahip olduğu anlamlar aynı anda fiziksel bağlamda yansıtılmaya çalışılmıştır. Çevre düzeninde yer verilen öğeler bitişiklik yoluyla çağrışım yaparak tarihsel bağlama gönderirler. Düzdeğişmecenin temel özelliği okunabilmesi için belli bir ansiklopedik bilgiye gerek duyulmasıdır. Yukarıda ele alınan örneğin alıcı tarafından yorumlanabilmesi için örneği kuran dizimsel öğelerin karşılıkları olan anlam-

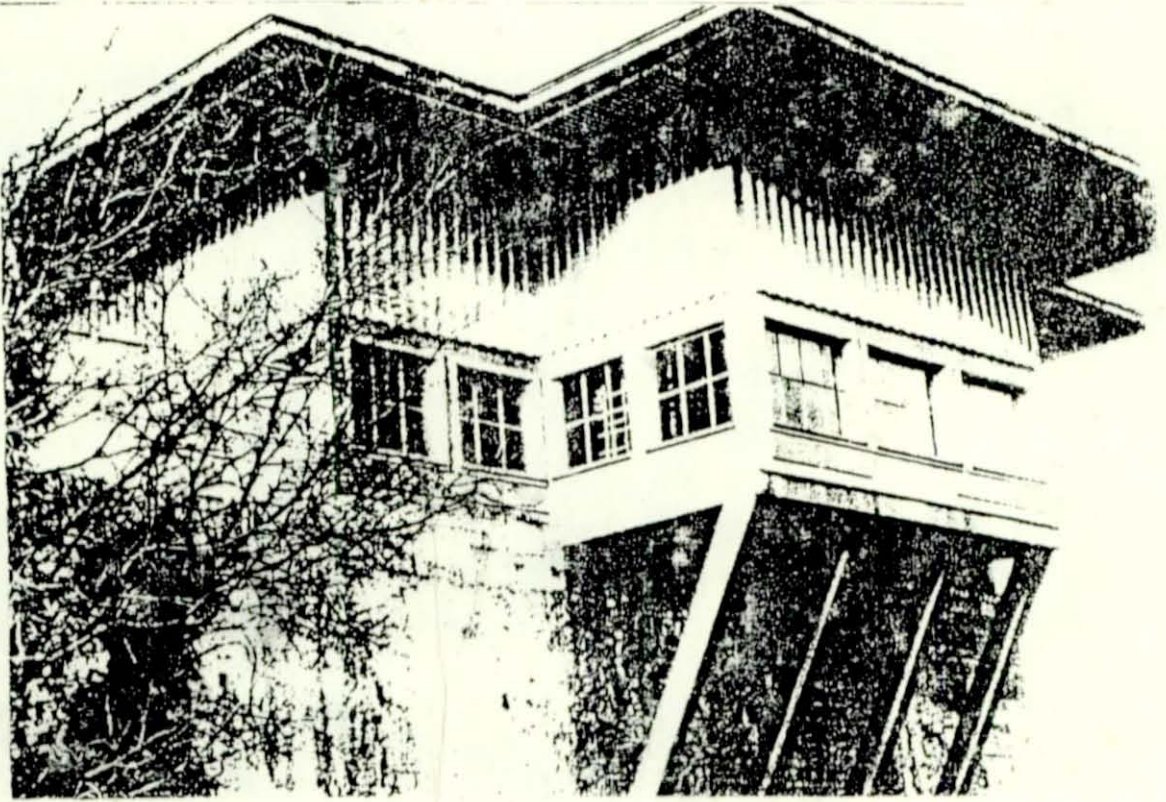
ların bilinmesi gereklidir. Jencks'e göre tasarımın bir başka başarısı da yaygın kesimin olduğu gibi seçkin kesimin de beğenisine seslenebilmesindedir (22).

Resim - 6, Venturi, Rauch, Franklin Court tasarımı,
Philadelphia.

Parçanın bütünün yerine geçtiği düzdeğişmece türünü ülkemizdeki mimarlık ürünleri arasında örnekleyecek olursak Sedat Hakkı Eldem'in kimi uygulamalarını anmak gerekir. Eski Türk sivil mimarisinin saçak, çıkma, göğüsleme, pencere gibi öğeleriyle boyutsal oran, alt-üst kat ayrımlılılaşması gibi özellikleri yapılarında yorumlayarak kullanan Eldem'in Şark Kahvesi (1950, Taşlık-İstanbul), Amerikan

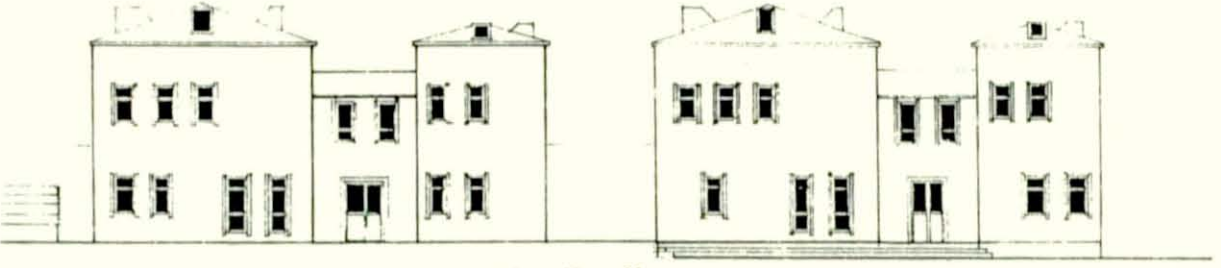
Hemşire Okulu (Nişantaşı- İstanbul), Boğaziçi'ndeki yalı uygulamaları (İstanbul) öğelerin yol açtığı bitişiklik çağrışımlarıyla tarihsel bağlama göndermektedir. Burada, bir biçimin (üslup/style) tamamen yinelenmesi yerine bu biçimi oluşturan öğeler, ilişkiler ve işlemlerden bazılarının yorumlanarak kullanılmasıyla o biçim ve o biçimi yaşatan dönem çağrıştırılmış olmaktadır. Bir kültür çevresinden diğerine geçilerek yiten bir biçimin biçimlerinin yorumlanarak kullanılması eski düzgüyü yeni bağlamı aracılığıyla yeni bir düzgüye dönüştürür.

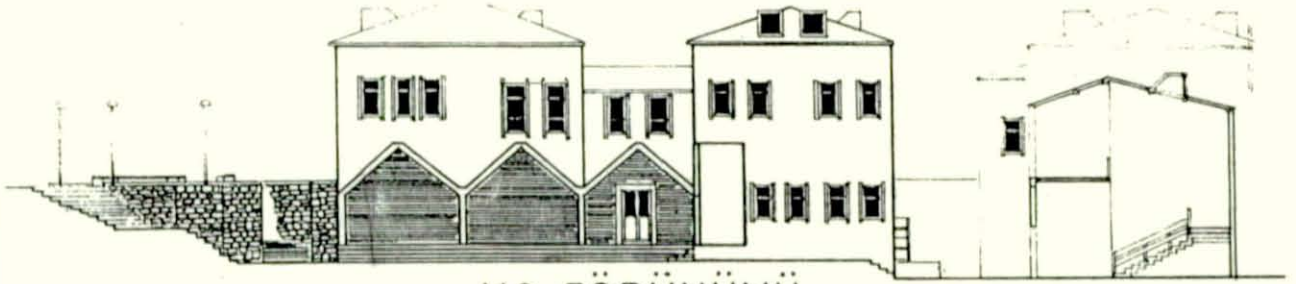
Resim - 7, Eldem, Şark Kahvesi, İstanbul .

Düzdeğişmece işlemler Karadeniz Üniversitesi Mimarlık Bölümü'ndeki lisans programı çerçevesinde yapılan tasarım eğitimi çalışmalarında da örneklenebilir. Öneri yapıların varolan yapma fiziksel çevreye yapısal uyumunu sağlamayı amaçlayan öğrenci çalışmalarında anlam genişlemesi türünde düzdeğişmece işlemlerinin kullanıldığı görülür. Örneğin, Trabzon'un Iskenderpaşa Mahallesi'ndeki Deniz Sokak'ta tasarlanan çalışmada sokak boyunca yer alan eski konutların yapısal nitelikleri ayırt edilmiş ve bunlar tasarlanan konuya girdi olarak kullanılmışlardır. Eski yapıların yapısal özellikleri öneri yapılarda öykünme yoluyla tekrar edilmemiş, yorumlanarak kullanılmaya çalışılmıştır.

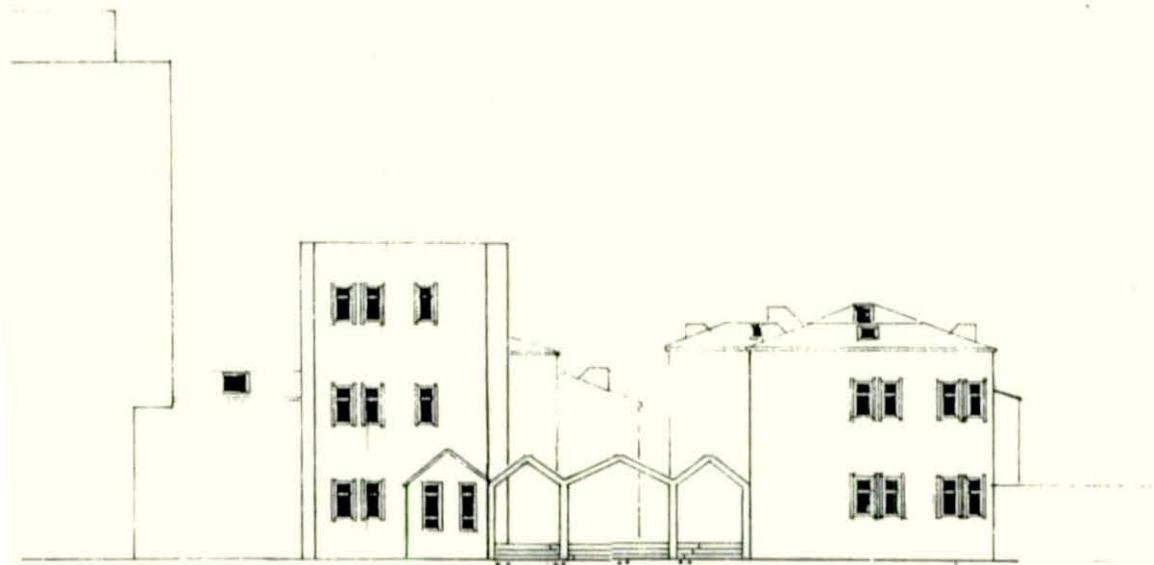
Ayırt edilen öğelerin öneri yapılarda kullanımıyla tarihsel boyuta gönderme yapılmaya çalışılmıştır. Bu öğeler kimi zaman kapı pencere biçimleri ve boyutları, genel yapısal oranlar kullanma, kimi zaman da meydancıklar oluşturma, bahçeli birimler tasarlama biçiminde ele alınmışlardır.

K1 GÖRÜNÜMÜ

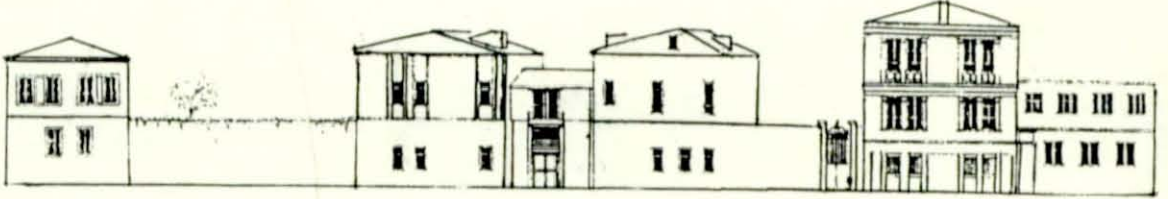

K2 GÖRÜNÜMÜ

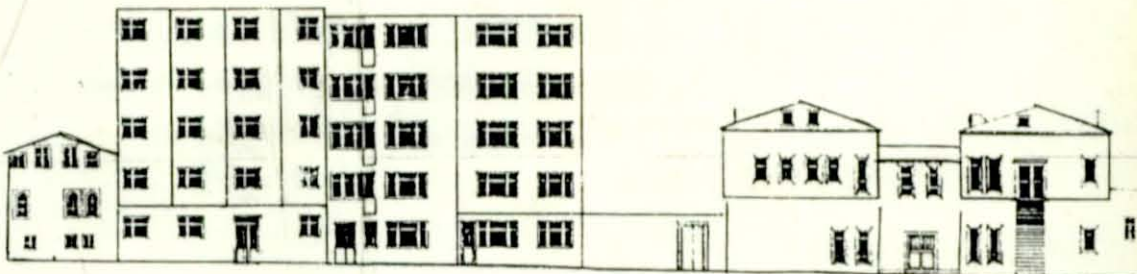
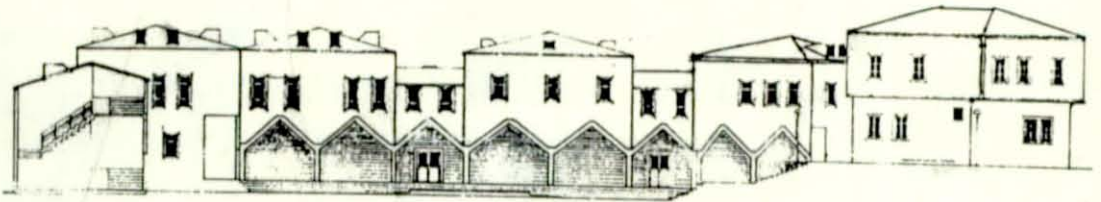

D GÖRÜNÜMÜ

K₃ Görünümünde eski yapının plaster, suve, kat sayısı, çatı biçimi, zemin - üst kat ayrım- lılaşması, bahçe ile bağlantı gibi özellikleri çevresinde tasarlanan yapılarda aranmıştır. G₁ Görünümünde varolan eski ve yeni yapılar arasın- da yer alacak olan öneri yapıların tasarımında, geometrik bir düzen; eski yapılara yaklaşıırken kat sayısının azalması; birimin kendi içinde bitme özelliğine sahip olması istenmiştir. G₃ ve G₂ Görünümlerinde çıkma, çatı penceresi, çatı feneri ve bahçe duvarı gibi öğelere yer verilmiş- tir.

K3 GÖRÜNÜMÜ

G3 GÖRÜNÜMÜ

2.4. Bölümün Sonuçları :

Mimarlık nesnesinin anlam boyutu sınıflandırıldığında, düzanlamsal anlam ve yananlamsal anlam düzlemleri elde edilir. Düzanlamsal anlam düzleminde mimarlık nesnesinin amacı barınma, konforlu bir çevre sağlama ve işlevselliktir. Yananlamsal anlam ya da ikincil çağrışım kümesi düzanlamsal anlam üzerine temellenen çağrışımlardan oluşur. Bir göstergeler dizgesinin gösterenlerinin biçimi retoriği; gösterilenlerinki ideolojiyi oluşturur. Yananlamsal anlam düzleminde gösterenler retoriği; gösterilenler ideolojiyi oluşturur. Yananlamsal anlam düzleminde mimarlık ürününün ideolojisini uyandırdığı bağlamsal ve toplumsal bağlamlı çağrışım kümeleri meydana getirir. Göndericiden kaynaklanan anlatımsal değer kümesi, deyişsel özelliklerin toplamı olan retoriği oluşturur. Retorik işlemlerinin başlıcaları bitişiklik çağrışımıyla yapılan yananlam oluşturucu düzdeğişmece ile, benzerlik çağrışımıyla yapılan eğretilemedir. Her iki işlem de göndericinin bildiriye düzgülerken, alıcının ise bildiriye okurken / yorumlarken kullandığı temel mental işlemlerdir.

Seçme işlemiyle belirlenen eğretileme dizisel; birleştirme işlemiyle belirlenen düzdeğişmece dizimsel bağıntıyla (çağrışımla) kurulur.

Mimari bildirişimde alıcının (iç ya da dış kullanıcı) belli bir mimarlık göstergesine ya da gösterge dizgesine yönelik bireysel tepkilerinin (çağrışımlarının) birikimi o gösterge ya da gösterge dizgesinin anlam boyutunu oluşturur.

3. Bölüm : Uygulama

3.1. Giriş

3.2. Yöntem

3.3. Bölümün Sonuçları

3. BÖLÜM : UYGULAMA :

3.1. Giriş :

Önceki bölümde mimarlık göstergesinde düzenlam ve yananlam gönderici açısından ele alınmıştı ("düzgüleme"). Bu bölümde ise gösterge alıcı açısından ele alınarak düzenlam ve yananlamın bir uygulamayla açıklanması amaçlanmaktadır ("düzgü çözümlleme").

3.1.1. Sorunun Tanıtılması :

Uygulamanın 1. kesimi "eski" ve "yeni" binalardan (geleneksel ve çağdaş düzgü) hangisinin deneklerce daha doğru "okunduğu", bilindiği sorusunu yanıtlamaya yöneliktir. Aynı sorun, ikinci kesimde bu kez farklı bir düzlemde (düzanlamsal açıdan sorgulanmaktadır). Üçüncü kesimde ise, "eski" ve "yeni" binalara deneklerce yapılan anlam yüklemelerinin (yananlamsal açıdan) neler olduğunun saptanması ve bunların yordanması amaçlanmaktadır.

3.1.2. Soruna Yönelik Çalışmaların Tanıtılması :

Hershberger'e göre mimarlıkta anlam boyutu süreç-içi ve süreç sonu ortaya çıkan anlam olarak ele alınabilir.

Mimarlıkta konumuz olan ürünle ortaya çıkan anlam iki kategoride irdelenebilir; temsili (representative) ve tepkisel (responsive) anlam. Birinci kategoride nesne fiziksel boyutlarıyla, kullanımıyla eş tutulur. İkinci kategoride ise nesneye ilişkin estetik yargı ve duyumun belirli bir psikolojik tepkisi ortaya çıkarılmıştır (1).

Alicıda mimarlık nesne ya da nesnelere ilişkin belirtkeden göstergeye dönüşmesinin ("anlam yükleme") altında belli temel boyutların olduğu kuşkusuzdur. Ne var ki bu boyutların kesin yapıları hâlâ belirsizdir. Osgood v.d. oldukça geniş bir uyarı alanındaki yansımaları anlam incelemelerinde temel anlamsal (semantic) boyutlar olarak değerlendirme, yetke ve eylemlilik boyutlarını bulmuşlardır (2). Morris bu boyutları buyurucu (prescriptive), gösterimsel (designative) ve nesnel-değersel (appraisal) olarak tanımlamıştır (3). David Canter ise Morris'in öne sürdüğü boyutlarla araştırmalarında elde ettiği boyutların büyük bir koşutluk içinde olduğunu belirterek bu boyutları- öznel-değersel (evaluative), fiziksel ve eylemsel (activities) olarak belirtir. Horayangkura'da ise bu temel boyutlar değersel, örgütsel (organizational) ve kentsel'dir (4). Kiel

ve Rowental, yukarıdaki sınıflamaların hemen hepsinde ortaklaşılın değersel (değerlendirme) boyutunun evrensel mental kümeyi teşkil ettiğini belirtir (5). Çalışmada sınıflamasına yer verilen Horayangkura da boyutlar arasında koşutluklar olduğunu belirtirken, kendi sınıflamasında yer alan örgütsel boyutuyla Osgood'un yetke boyutunun benzerlik gösterdiğini örnekler (6).

3.2. Yöntem :

Mimarlık göstergesinin dilsel gösterge gibi gösteren ve gösterilen bileşenlerinden kurulduğu birinci bölümde belirtilmişti. Gösteren ögesi de alt-öğelerden oluşur. "Anlatım düzgüleri" olarak da adlandırılan gösteren öğeleri biçim (kapı, pencere, çatı, giriş saçağı, vb.), uzam, yüzey, hacim (volume) vb. ile ritm, renk, doku vb. bölünmez niteliklerden kurulur (7). Bu alt-öğeler üsluplaşmış bir göstergede dizimsel öğeler olarak işlem görürler.

Uygulamanın birinci kesiminde iki farklı anlatım düzgüsüne ait öğeler (kapı, pencere) bir tabloda (Bkn., EK: Form 1.1.) biraraya getirilerek alıcılardan (deneklerden) kendilerince birbirleriyle ilişkili buldukları

öğeleri eşleştirmeleri istenmiştir. Alıcının spontane öğrenme ile sahip olduğu repertuvarına yaslanarak iki farklı anlatım düzgüsünden hangisini daha doğru okuduğunun sorgulaması Form 1.2. (Bkn., EK: Form 1.2.) ile başka bir düzeyde sürdürülüp: Gösterenin biçim öğelerinden olan pencereler ait oldukları görünüşlerden silinerek bir dizi penceresiz eski ve yeni bina görünüşü ile bir dizi pencere elde edilmiştir. Elde edilen görsel malzeme ile oluşturulan tablo aracılığıyla denekten söz konusu görünüşler ile ilgili buldukları pencereleri eşlemeleri istenmiştir. Anlatım düzgülerini çözümlmeye yönelik sorgulama Form 1.3 ve Form 1.4 (Bkn., EK: Form 1.3. ve Form 1.4.) aracılığıyla sürdürülmüştür. İlkinde eski ve yeni bina görünüşleri , ikincisinde bu görünüşlere ait izometrik iç perspektifler bulunan iki tablo deneklere verilerek, görünüşlerle ilgili buldukları perspektifleri eşlemeleri istenmiştir.

Uygulama buraya kadar olan kesimiyle anlatım düzgüsünü (gösteren) çözümlmeye yönelmiş, dizim öğelerinin aralarındaki bitişiklik ilişkisi sorgulanmıştır. Uygulamanın ikinci kesimi Form 1.5. (Bkn., EK: Form 1.5.) ara-

cılığıyla gösteren gösterilen (düzanlam ya da bir başka deyişle birincil işlevler) ilişkisini sorgular. Form 1.5. tablosunda yer alan eski ve yeni bina görünüşlerinin pencere, kapı gibi elemanları işaretlenerek bu görünüş elemanlarının hangi mekana ait olabileceği sorgulanmaktadır.

Mimarlık göstergesini bir bütün olarak ele alan uygulama, son kesimde farklı anlatım düzgülerine sahip olan mimarlık göstergelerinin (söz konusu eski ve yeni bina örnekleri) yananlamını (bir başka deyişle ikincil işlevlerini) sorgulamayı amaçlar. Eski ve yeni bina örnekleri Form 1.6.'da (Bkn.,EK: Form 1.6.) tekil olarak; Form 1.7.'de (Bkn., EK: Form 1.7.) ise aynı tür binaların yanyana gelerek oluşturduğu kümeler halinde sorgulattılır. Binaların tekil ve küme olarak sorgulatılmasında binalara yapılan çağrışımlarda farklılık olup olmadığının saptanması amaçlanmıştır.

3.2.1. Uygulama Gereçleri :

Soruşturmada önceki yıllarda K.Ü. Mimarlık Bölümü öğrencilerince rölevesi yapılmış olan ve Trabzon kent merkezi çevresinde bulunan konut örnekleri kullanılmıştır.

Eski ve yeni konut örneklerinin seçiminde örneklerin üsluplaşmış niteliklere sahip olmasına dikkat edilmiştir. Yeni konut örnekleri ülkenin her yanında görülebilecek türden üstenci yapı tipi örnekleridir.

Uygulamada kullanılan formların bir bölümü (Form 1.1., 1.2., 1.3., 1.4. ve 1.5.) eşlemeye dayalı bir test tekniği ile düzenlenmişlerdir. Bu formların soruları kapalı uçlu sorulardan oluşur. Form 1.6. ve 1.7.'de ise açık uçlu soru türü kullanılmıştır.

Form 1.1.'de eski ve yeni konutlara ait birer giriş kapısı ile birer pencere (oturma-yatma mekanlarına ait) yer almaktadır. Form, göstereni kuran alt öğelerin arasındaki ilişkiyi sorgulamaya yöneliktir. Form 1.2.'de pencereleri silinmiş birer eski ve yeni konut görünüşü ile bu görünüşlerden silinmiş olan pencereler bulunmaktadır. Form aracılığıyla gösteren ile gösteren alt-ögesi arasındaki ilişki sorgulanmaktadır. Form 1.3.'te ise bu cephelere ait izometrik iç perspektifler bulunmaktadır. Cephelerle cephelere ait iç perspektiflerin eşlenmesini isteyen iki form yardımıyla gösteren-gösterilen ilişkisi (bitişiklik ilişkisi) sorgulanmaktadır.

Form 1.5.'de üç eski ve üç yeni konutun birer cephe çizimi bulunmaktadır. Bu cephelerde yer alan ve farklı mekanlara ait pencere ve kapı gibi cephe elemanları çizimlerin üzerinde işaretlenerek bu elemanların hangi mekanlara ait oldukları sorulur. Form, gösteren-gösterilen ilişkisini (göstergenin düzenlamı / birincil işlevleri) sorgulamaya yöneliktir. Form 1.6.'da iki yeni ve iki eski konut örneğinin birer cephe çizimi; Form 1.7.'de yine eski ve yeni konutların ayrı ayrı kümelendiği birer görünüş çizimi bulunmaktadır. İki formda da her bir çizimin (görünüşün) neler çağrıştırdığı sorulur. Formlar gösteren-gösterilen ilişkisini (göstergenin yanamları / ikincil işlevleri) sorgulamayı amaçlar.

3.2.2. Denekler :

Soruşturma, rastlantı yöntemiyle, üniversite öğrencisi 17-25 yaş dilimi içindeki 50 kişilik (% 2 örnekleme) bir denek takımı üzerinde uygulanmıştır. Deneklerin seçiminde, deneklerin mimarlık alanında da herhangi bir eğitim görmemiş olmaları gözetenilen ölçüt olmuştur. Deneklerin yaş dağılımı 20, 21 ve 22 alt yaş dilimlerinde (% 68) yığılma göstermektedir.

3.2.3. Uygulama Süreci :

Bir anket formu ile yedi ayrı formdan oluşan soruşturma malzemesi deneklerin birbirleriyle etkileşmemelerine dikkat edilerek deneklere ayrı ayrı zamanlarda ve tek tek uygulanmıştır. Çeşitli zamanlarda sürdürülen soruşturma çalışmasında deneklerin soru takımına karşılık verme süresi ortalama 15 dakika olarak gözlemlenmiştir.

3.2.4. Veri Çözümleme :

Deneklere ve değişkenlere dayalı araştırmalarda, değişkenlerin ölçme düzeylerini yükseltmekten öte, amaçta uygun ölçmeyi gerçekleştirmek önemlidir. Değişkenler araştırmanın amacına uygun olarak, farklı sorularda "sınıflama", "sıralama" ve "eşit aralıklı" ölçme düzeylerinde ölçülmüştür.

3.2.4.1. Deneklerin Yaş Durumu :

Deneklerin cinsiyetlerine göre yaş durumları Çizelge

2' de yer almaktadır :

E	Çokluk	Çokluk birim sıra no.	Çokluk %	K	Çokluk	Çokluk birim sıra no.	Çokluk %
17	0	0	0	17	1	1	4
18	0	0	0	18	5	2- 6	18
19	0	0	0	19	4	7-10	15
20	3	1- 3	10	20	6	11-16	22
21	7	4-10	24	21	7	17-23	26
22	11	11-21	38	22	4	24-27	15
23	5	22-26	17	23	0	0	0
24	2	27-28	7	24	0	0	0
25	1	9	4	25	0	0	0
TOPLAM 29			100	TOPLAM 27			100

Çizelge - 2 : Deneklerin Yaş Durumu

Deneklerin yaşlarının odaklaştığı değer(ler) tepedeğer, ortanca ve aritmetik ortalamalar teknikleri ile belirlenir.

Bir merkezzel eğilim ölçüsü olarak birimlerin daha çok hangi değer dolayında toplandığını gösteren ölçüt olan

"tepedeğer" en çok yinelenen değerdir (8). Çizelge 2' de denek kümesinde erkeklerin tepedeğer yaşı 22, kızların tepedeğer yaşı 21'dir.

Merkezsiz eğilim ölçüsü olan "ortanca" ise, "birim değerleri büyüklük sırasına konduğunda ortaya düşen değer" dir (9). Çokluk bölümünde ortancanın hesaplanması, denek sayısını (N)' nin tek ya da çift oluşuna göre :

- a) $(N + 1) / 2$ ' inci birimin değerinin ;
- b) $N / 2$ ve $(N + 2) / 2$ ' inci birimlerin değerlerinin ortalamasının bulunmasıyla olanaklıdır.

Bu araştırmada aranılan bu birim değerini belirlemek için küme çokluk değerlerine 1' den başlayarak (N)' inci sayıya dek numara verilir. Aranılan birim değeri çokluk bölümünde hangi sıra numaraları arasında ise "ortanca" o birimin değerini kapsamaktadır.

Erkek öğrenciler için ortanca:

$$N = 29 \quad \text{ORT} = \frac{N + 1}{2} = \frac{29 + 1}{2} = 15$$

Ortanca değer olan 15. birim, Çizelge 2'nin birim sıra no. sütununda 11-21 aralığı içersinde yer almaktadır. Bu durumda anılan öğrencilerin "yaş ortancası" 22 olmaktadır.

Aynı biçimde kız öğrenciler için:

$$N = 27 \quad \text{ORT} = \frac{N + 1}{2} = \frac{27 + 1}{2} = 14$$

Kız öğrencilerin yaş ortalaması böylece 20 olur.

Toplam denek kümesi incelendiğinde :

Yaş	Cinsiyet	Çokluk	% Çokluk	Top. Çokluk	Top.Çokluk Bir. Sıra no.	Toplam % Çokluk
17	K	1	2	1	1	2
	E	0	0			
18	K	5	9	5	2-6	9
	E	0	0			
19	K	4	7	4	7-10	9
	E	0	0			
20	K	6	11	9	11-19	16
	E	3	5			
21	K	7	12	14	20-33	24
	E	7	12			
22	K	4	7	15	34-48	27
	E	11	20			
23	K	0	0	5	48-53	9
	E	5	9			
24	K	0	0	2	54-55	4
	E	2	4			
25	K	0	0	1	56	2
	E	1	2			
TOPLAM :		56	100	56		100

Çizelge - 3 : Denek Kümesinde Kız - Erkek Yaş Durumu

Çizelge 3'den toplam denekler için "tepedeğer yaşı" 22' dir. "Ortanca" ise;

$$N = 56 \quad \text{ORT} = \left(\frac{N}{2} + \frac{N+2}{2} \right) / 2 = \frac{28 + 29}{2} = 28,5$$

küme "yaş ortancası" 21' dir.

Merkezzsel eğilim ölçülerinin en yaygını olan "aritmetik ortalama birim başına düşen değerler demektir" (10).

Çizelge 3'den yararlanarak denek kümesinin yaş ortalaması, çokluk bölümüne uygun olarak hesaplandığında:

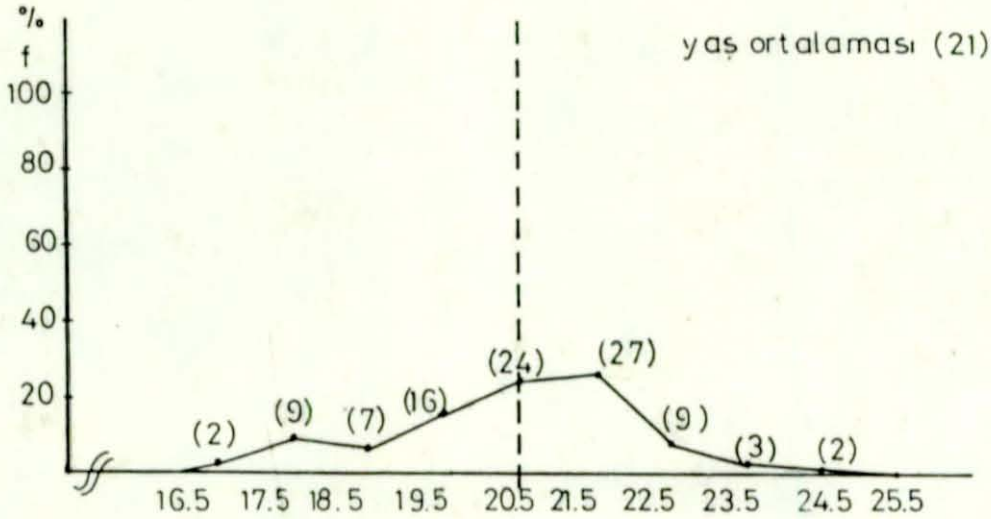
$$= \frac{\sum_{j=1}^J x_j f_j}{N}$$

- x_j : Küme değeri
 f_j : Çokluk
 N : Denek sayısı
 J : Küme sayısı

$$= \frac{17.1 + 18.5 + 19.4 + 20.9 + 21.14 + 22.15 + 23.5 + 24.2 + 25.1}{56}$$

$$= 20.98 = 21 \text{ bulunur.}$$

Ankete katılan tüm öğrencilerin % 27' si olan 22 yaş kümesi "tepedeğer" olmakta, ancak "ortanca" değeri 21 yaş kümesi tanımlamaktadır (başka bir deyişle, ankete katılan öğrencilerden % 50'si 21 yaşın altında, diğer yarısı 21 yaşın üstündedir). Denek kümesi için ortanca yaş aynı zamanda deneklerin yaş ortalaması olmakta ve örnek istatistiğinin yayılım genişliği 17 ile 25 yaş dilimlerini kapsamaktadır.

3.2.4.2. Resimler Temel Alınarak Bina Düzgülerinin Tanınması :

Eski ve yeni bina düzgülerinin doğru okuma için küme karşılaştırmalarını eş olasılıkta yapabilmek amacıyla anket formunda "eski" ve "yeni" bina düzgüleri eşit sayıda sorulmuştur.

3.2.4.2.1. Birinci Küme Sorular :

Resim no.	Yanıtlar			"Doğru" Okuma % Çokluğu
	Doğru	Yanlış	Boş	
(E) 1.1.	22	34	0	39.3
(Y) 1.2.	37	19	0	66.1
(Y) 1.3.	30	26	0	53.5
(E) 1.4.	34	22	0	60.7
(E) 2.1.	44	12	0	78.5
(Y) 2.2.	51	5	0	91.1
(E) 3.1.	3	53	0	5.3
(Y) 3.2.	37	19	0	66.1

"Doğru"		
Okunan bina Kümesi	Toplam % Çokluk	Ortalama % Çokluk
ESKİ	183.8	45.9
YENİ	276.8	69.2

Çizelge - 4 : Resimler Temel Alınarak Doğru Okuma Çizelgesi (Form 1.1., 1.2., 1.3., 1.4. için)

Çizelge 4' de değişkenler sınıflama düzeyinde ölçülmüştür. "Araştırmada seçilen bağımlı değişimin ölçme düzeyi sınıflama düzeyinde olunca; sinama istatistiği olarak x^2 seçilmiş ve çözümleme tekniğine kullanılan istatiğin adı verilmiştir" (11). Diğer yandan "sayımla belirtilen kitlelerde iki ya da daha çok sayıda gruplar arası farkın önem kontrolü khi kare analizi ile yapılır" (12). Bu açıklamalar doğrultusunda, Çizelge 4'ün çözümlenmesinde x^2 analizi kullanılacaktır.

x^2 için kimi istatistik yazarları ayrı formüller kullanmışlarsa da, sonucu etkilemediğinden, genel bir formül olarak :

$$x^2 (I - 1)(J - 1) = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J (f_{G} - f_B)^2 / f_B$$

yazılabilir. Bu çalışmada iki küme karşılaştırması olduğundan (serbestlik derecesi = 1), "yates düzeltmeli" x^2 formülü uygulanacaktır. Çünkü, "bir serbestlik dereceli örneklemeelerde khi kare değerini hesaplarken yates düzeltmesi yapmak gerekir" (13).

Yates düzeltmeli χ^2 formülü :

$$\chi^2 = \frac{1}{(I-1)(J-1)} \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J (f_{Gij} - f_{Bij} - 0,5)^2 / f_{Bij}$$

I : Sıra sayısı ($i=1,2,\dots,I$)

J : Sütun sayısı ($j=1,2,\dots,J$)

f_{Gij} : Gözlenen çokluklar

f_{Bij} : Beklenen çokluklar

ÇÖZÜMLEME :

Çizelge 4'ün verilerine dayanılarak şu soru sorulabilir : BİNA DÜZGÜLERİNİ TANIMLAMADA, VERİLEN YANITLAR ARASINDAKİ FARK ÖNEMLİ MİDİR?

a) H_0 : Bina düzgülerini tanımada verilen yanıtlar arasındaki fark önemsizdir.

$$H_0 : Ol_{ij} = Ol_i \cdot Ol_j ; \text{ tüm } i \text{ ve } j' \text{ ler için}$$

$$i = 1, \dots, I; \quad j = 1, \dots, J$$

b) H_1 : Verilen yanıtlar arasındaki fark önemlidir.

$$H_1 : ol_{ij} \neq Ol_i \cdot Ol_j ; \text{ en az bir } i \text{ ve } j \text{ için.}$$

c) $\alpha = 0.05$

d) Varsayımlar :

- i) Bilgi toplanacak öğrenciler rastlantısal olarak seçilmişlerdir.
- ii) Öğrencilerin örneğe seçimi birbirinden bağımsız olarak yapılmıştır.
- e) Sınama istatistiği : Bu iki varsayımın doğruluğu, $(I - 1)(J - 1)$ serbestlik dereceli x^2 istatistiğinin sınama istatistiği olarak kullanılması için yeterlidir. Bu örnekte I (=bağımlı değişken) = 2 ve J (=bağımsız değişken) = 2 olduğundan serbestlik derecesi 1 olacaktır.
- f) Kritik değer : $0,95x_1^2 = 3,841$
- g) Alan çalışması : Çizelge 4'ten aşağıdaki Çizelge 5 elde edilir :

BINA DÜZGÜLERİ					
Yanıtlar	Eski		Yeni		Gözlenen Değerler Toplamı
	f G	f B	f G	f B	
Doğru	103	129	155	129	258
Yanlış	121	95	69	95	190
Gözlenen Değerler Toplamı	224		224		444

Çizelge - 5 : Deneklerin Eski ve Yeni Bina Düzgülerini Tanıma Durumları

$$\begin{aligned}
x_1^2 &= \frac{(103 - 129 - 0.5)^2}{129} + \frac{(155 - 129 - 0.5)^2}{129} \\
&+ \frac{(121 - 95 - 0.5)^2}{95} + \frac{(69 - 95 - 0.5)^2}{95} \\
&= 23,7709
\end{aligned}$$

h) Sonuç çıkarma : Hesaplanan $x_1^2 = 23,771$ değeri, kritik değerden ($_{95}x_1^2 = 3,841$) büyüktür. Bu durumda = %5 hata payı ile H_0 varsayımı yadsınacak, H_1 varsayımı benimsenecektir.

Bina düzgülerini tanımda, deneklerin verdikleri yanıtlar arasındaki fark önemlidir. Denekler eski bina düzgülerini % 45.9 oranında doğru olarak tanırken, bu oran yeni bina düzgülerinde % 69.2' ye yükselmektedir. Denek kümesince yeni bina düzgüleri, eski bina düzgülerine oranla daha yüksek düzeyde "doğru" olarak çözümlenmiştir (okunmuştur). Fiziki kent bağlamında eski yapıların hızla yittiği, kent bağlamını giderek, daha çok eşzamanlı (görece) yapıların kurduğu düşünülürse denek kümesinde saptanan eğilimin yadırgatıcı bir yanının bulunmaması gerekir.

3.2.4.2.2. İkinci Küme Sorular :

Deneklerin eski ve yeni bina düzgülerini birinci anlam düzeyinde anlamlandırmaları, Form 1.5. için verilere dayandırılarak Çizelge 6' da işlenmiştir :

Resim no.	Yanıtlar			"Doğru" Okuma
	Doğru	Yanlış	Boş	
(Y) A.1.	31	24	1	55.3
A.2.	47	9	0	83.9
(E) B.1.	8	46	2	14.3
B.2.	37	19	0	66.1
B.3.	17	39	0	30.3
B.4.	32	24	0	57.1
(E) C.1.	20	35	1	35.7
C.2.	22	33	1	39.2
(E) D.1.	17	36	3	30.3
D.2.	14	39	3	25.0
(Y) E.1.	38	16	2	67.8
E.2.	34	20	2	60.7
(Y) F.1.	47	8	1	83.9
F.2.	23	32	1	41.1
F.3.	43	12	1	76.7
F.4.	36	20	0	64.2

"Doğru" Okunan Bina Kümesi	Toplam % Çokluk	Ort. % Çokluk
Eski	298.0	37.3
Yeni	533.6	66.7

Çizelge - 6 : Resimler Temel Alınarak Doğru Okuma Çizelgesi (Form 1.5 için)

ÇÖZÜMLEME :

Çizelge 6'nın verilerine dayanılarak BİNA DÜZGÜLERİNİ ANLAMLANDIRMADA VERİLEN YANITLARIN ARASINDA FARK OLUP OLMADIĞI araştırılmalıdır. Yukarıda açıklanan biçimi ile χ^2 analizi kullanılırsa :

- a) H_0 : Bina düzgülerini anlamlandırmada verilen yanıtlar arasındaki fark önemsizdir.
- b) H_1 : Verilen yanıtlar arasındaki fark önemlidir.
- c) $\alpha = 0.05$
- d) Varsayımlar : Çizelge 4'ün çözümlene varsayımları geçerlidir.
- e) Sınama istatistiği : Çizelge 4'ün çözümlene sınama istatistiği geçerlidir.
- f) Kritik değer : $\chi^2_{0.05, 1} = 3.841$
- g) Alan çalışması : Çizelge 6'dan aşağıdaki Çizelge 7 elde edilir:

BİNA DÜZGÜLERİ					
Yanıtlar	Eski		Yeni		Gözlenen Değerler Toplamı
	f_G	f_B	f_G	f_B	
Doğru	167	232	299	234	466
Yanlış	271	206	141	206	412
Gözlenen Değerler					
Toplamı	438		440		878

Çizelge - 7 : Deneklerin Eski ve Yeni Bina Düzgülerini Anlamlandırma Durumları

$$\begin{aligned}
x_1^2 &= \frac{(167 - 232 - 0.5)^2}{232} + \frac{(299 - 234 - 0.5)^2}{234} \\
&+ \frac{(271 - 206 - 0.5)^2}{206} + \frac{(141 - 206 - 0.5)^2}{206} \\
&= 76, 1017
\end{aligned}$$

h) Sonuç çıkarma : Hesaplanan $x_1^2 = 26, 1017$ değeri, kritik değerden ($_{95}x_1^2 = 3, 841$) büyüktür. Bu durumda % 5 hata payı ile H_0 varsayımı yadsınacak, H_1 varsayımı benimsenecektir.

Denek kümesi eski bina düzgülerini % 37.3 gibi düşük bir oranda anlamlandırırken, yeni bina düzgülerini % 66.7 oranında doğru anlamlandırmıştır.

Ote yandan, Çizelge 6'da gözlenen sonuçlarla Çizelge 4' de gözlenen sonuçların koşutluğu "yeni" bina düzgülerinin "eski" bina düzgülerine oranla daha doğru, dolayısıyla zaman içinde daha güçlü düzgüleri oluşturmakta olduğu yolundaki yargıyı pekiştirmektedir.

3.2.4.2.3. Trabzon'da Bulunulan Süreye Göre Doğru Okuma :

Çizelge 4 ve Çizelge 6' nin yordanması, deneklerin doğru yanıtları ile Trabzon'da bulunulan süre arasında

anlamlı bir ilişki olup olmadığı sorusunu usa getirmektedir. Ankette kullanılan resimler Trabzon' a ilişkin olduğundan, deneklerin yeni bina düzgülerini daha çok tanımaları acaba Trabzon'da bulunan süreye mi bağlıdır?

Anket verilerinden yararlanılarak, deneklerin Trabzon' da buldukları süreye göre resimleri "doğru" okumaları Çizelge 8' de özetlenmiştir :

Trabzon'da		"Doğru"		Okuma	
Bulun. Denek		I. Küme Sorular		II. Küme Sorular	
Yıl	Sayısı	Eski	Yeni	Eski	Yeni
1	6	7	17	19	31
2	13	23	30	35	72
3	4	5	11	22	18
4	9	17	27	22	51
5	6	16	23	23	32
6	2	2	4	6	10
6	16	33	43	40	85
Toplam					
Doğru O.	56	103	155	167	299
Toplam					
Yanlış O.		121	69	271	141
Boş					
Bırakılan		0	0	10	8
Genel					
TOPLAM		224	224	448	448

Çizelge - 8 : Trabzon' da Bulunulan Süreye Göre
Bina Düzgülerinin "Doğru" Okunması

ÇÖZÜMLEME :

Çizelge 8 verilerine dayanarak DENEKLERİN TRABZON' DA BULUNDUKLARI SÜRE İLE BİNA DÜZGÜLERİNİ "DOĞRU" OKUMA ARASINDA BİR İLİŞKİ BULUNUP BULUNMADIĞI ikiden çok küme arasındaki farkın önem kontrolünde kullanılan χ^2 analizi ile çözümlenir. Burada :

$$\chi^2_{(I-1)(J-1)} = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J (f_{ij} - f_B)^2 / f_B$$

formülü geçerlidir.

- a) H_0 : Trabzon'da bulunulan süre ile bina düzgülerini doğru okuma arasında bir ilişki yoktur.
- b) H_1 : Bu değişkenler arasında bir ilişki vardır.
- c) $\alpha = 0.05$
- d) Varsayımlar : Çizelge 4'ün çözümlene varsayımları geçerlidir.
- e) Sınama istatistiği : Bu iki varsayımın doğruluğu, $(I-1)(J-1)$ serbestlik dereceli χ^2 istatistiğinin sınama istatistiği olarak kullanılması için yeterlidir. Bu örnekte $(7-1)(2-1) = 6$; serbestlik derecesi 6 olacaktır.
- f) Kritik değer : $\chi^2_{6,0.05} = 12,592$

g) Alan çalışması : Çizelge 8'deki I. ve II. küme sorularına göre "eski" ve "yeni" bina düzgülerine ilişkin ayrı yanıtlar Çizelge 9' da birer sütuna işlenmiştir. Eski ve yeniye ilişkin olarak I. küme sorularında 4 eşit, II. küme sorularında 8 eşit soru vardır. Bu tür bina düzgüsü toplam 12 soru ile betimlenmiştir. Soru sayısı, Trabzon'da bulunulan yıllara göre belirlenen denek sayısı ile çarpılırsa, her bina düzgüsü için ayrı toplam soru sayısı elde edilir. Bu doğrultuda, Çizelge 8 verilerine göre x^2 analizi için elde edilen bilgiler Çizelge 9' da verilmiştir.

Trabzon'da Bulunulan Yıl sayısı	"Doğru Okuma"				Her Bina Düzgüsü için Ayrı Toplam Soru Sayısı
	Eski f_G	f_B	Yeni f_G	f_B	
1	26	29	48	49	72
2	58	63	102	105	156
3	27	19	29	32	48
4	39	43	78	73	108
5	39	29	55	49	72
6	8	10	14	16	24
6	73	77	128	130	192
TOPLAM	270		454		672

Çizelge - 9 : Trabzon' da Bulunulan Süreye Bağlı
"Doğru" Okuma Durumu

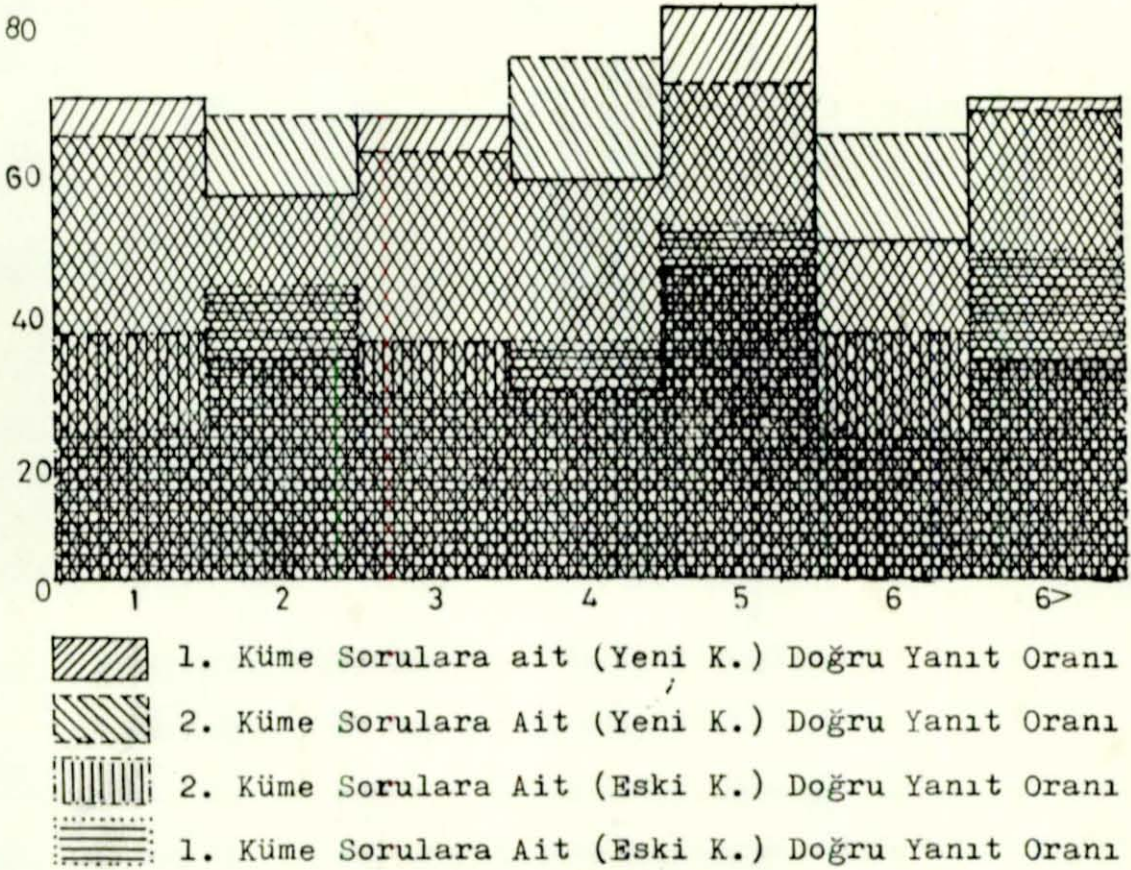
$$\begin{aligned}
x_6^2 &= \frac{(26 - 29)^2}{29} + \frac{(48 - 49)^2}{49} + \frac{(58 - 63)^2}{63} + \frac{(102 - 105)^2}{105} \\
&+ \frac{(27 - 19)^2}{19} + \frac{(29 - 32)^2}{32} + \frac{(39 - 43)^2}{43} + \frac{(78 - 73)^2}{73} \\
&+ \frac{(39 - 29)^2}{29} + \frac{(55 - 49)^2}{49} + \frac{(8 - 10)^2}{10} + \frac{(14 - 16)^2}{16} \\
&+ \frac{(73 - 77)^2}{77} + \frac{(128 - 130)^2}{130} \\
&= 11,021
\end{aligned}$$

h) Sonuç çıkarma : Hesaplanan $x_6^2 = 11,021$ değeri kritik değerden ($_{95}x_6^2 = 12,592$) küçüktür.

Böylece % 5 hata payı ile H_0 varsayımı benimse-
necektir.

Örnekleme yöntemiyle 56 öğrenci arasında yapılan anket çalışmasında, eski ve yeni bina düzgülerini doğru okuma ile Trabzon'da kalınılan süre arasında bir ilişki olmadığı kanıtlanmıştır.

Sonuç olarak, yeni bina düzgüleri eski bina düzgülerine oranla daha iyi tanınmakta ve bu vargı belli bir mekanla sınırlı kalmamaktadır.

Çizelge - 10 : Denekleri Trabzon'da Buldukları Süreye Bağlı Olarak Verdikleri Doğru Yanıt Yüzdeleri

Çizelge 9 ve 10'daki dökümlerden anlaşıldığı gibi deneklerin Trabzon'da kaldıkları süre ile verdikleri doğru yanıtların oranı arasında bir ilişki görülmemektedir.

3.2.4.2.4. Üçüncü Küme Sorular :

Uygulamanın üçüncü kesimi, Trabzon'daki biçemleşmiş (üsluplaşmış) "eski" ve "yeni" bina örneklerinin ("eski" binalar Osmanlı, Rum, yerli; "yeni" binalar ise ülkenin her yanında görülebilen üstenci bina tipinin karşılıklarıdır) iki farklı düzgü dizgesiyle elde edilmiş mimarlık göstergelerinin yananlamsal anlamını (öznel çağrışımlar toplamı olduğu varsayılabilir) deneklerin iki ayrı gösterge tipine yaptıkları anlam yüklemesini ayırt ederek anlamlama göstergebilimi açısından yordamayı amaçlamaktadır.

uygulamanın bu kesiminde aynı denek grubuna tek tek 6 resim (üç eski ve üç yeni binanın birer görünüşünün çizimleri) gösterilerek bu resimlerin neler çağrıştırdığı sorulmuş (Bkn. Form 1.6, 1.7), yinelenenlerle birlikte toplam 351 karşılık (65 ayrımlı sıfat ve kavram) elde edilmiştir. Resim başına düşen ortalama karşılık (çağrışım) "eski" binalar için 0,095 ; "yeni" binalar için 1,14 olarak bulunmuştur.

	Öznel Çağrışım Toplamı	
	Çokluk	% Çokluk
"Eski" binalar için	159	45.3
"Yeni" binalar için	192	54.7
TOPLAM	351	100

Çizelge - 11 : Deneklerin Eski ve Yeni Binalara Yönelik Çağrışımlarının Dökümü

Öznel çağrışım kümesinden Horayangkura'nın (14) değersel, kentsel ve örgütsel çağrışım alt-kümelere sınıflandırılmasına dayanarak aşağıdaki çizelge elde edilir :

Çağrışım Kümesi		"Eski" binalar		"Yeni" binalar	
		Çokluk	%Çokluk	Çokluk	%Çokluk
Değersel	Duyumsal	59	37.1	39	20.3
	Estetik	48	30.2	32	16.7
	Toplumsal	34	21.4	47	24.4
Kentsel		15	9.4	45	23.4
Örgütsel		3	1.9	29	15.2
TOPLAM		159	100	192	100

Çizelge - 12 : Deneklerin Eski ve Yeni Yapılara Ait Çağrışımlarının Sınıflandırılması

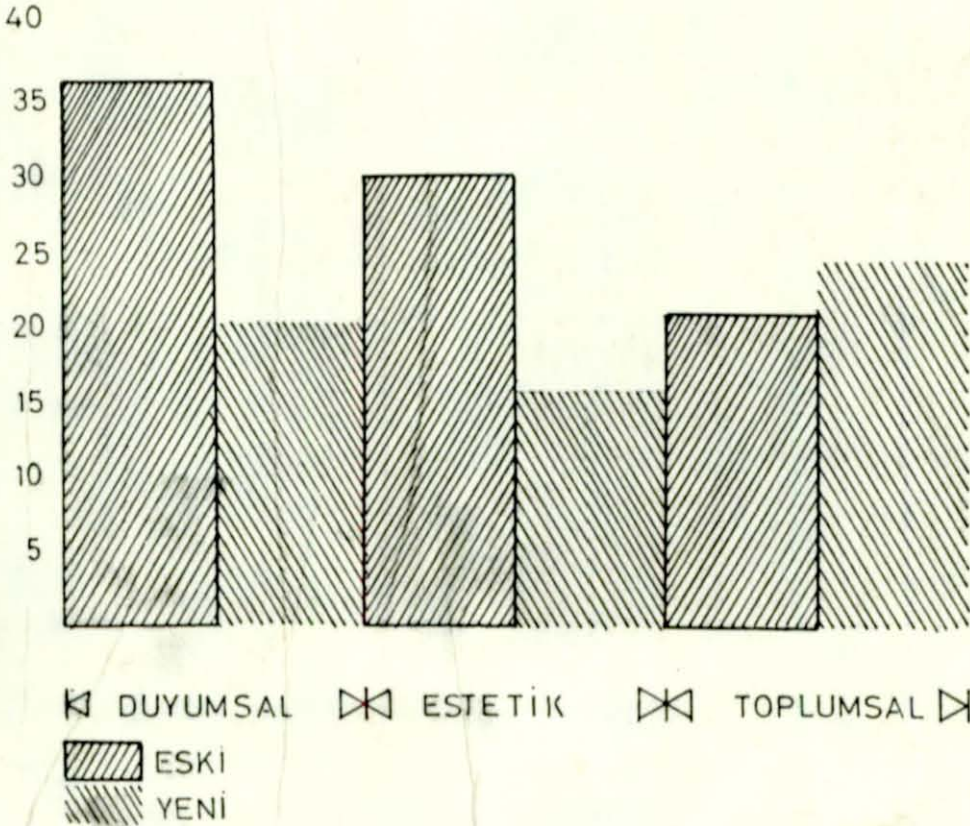
Denek çağrışımları Çizelge 12' deki dökümden anlaşılacağı üzere değersel çağrışım alt-kümesinde yoğunlaşmıştır. Değersel çağrışım "eski" binalar için % 88.7; "yeni" binalar içinse % 61.4'lük bir büyüklük göstermiştir. Kentsel çağrışım "eski" binalarda % 9.4; "yeni" binalarda % 23.4; örgütsel çağrışım ise "eski" binalarda % 1.9; "yeni" binalarda ise % 15.2' lik bir büyüklük göstermiştir (Bkn. Çizelge 13_b). Bu verilere göre "eski" ve "yeni" binaların her kişi için de :

değersel çağ.top. > kentsel çağ.top. > örgütsel çağr.top.

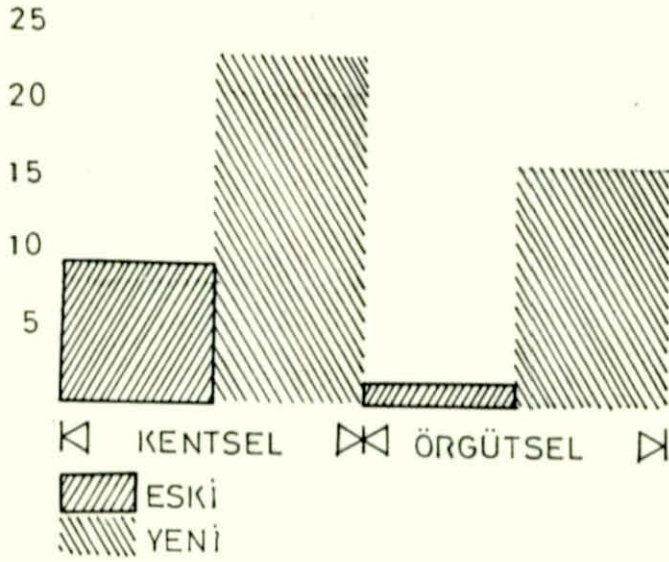
diziliminin değişmediği görülmektedir.

Değersel çağrışım kümesi "eski" binalar için "yeni" binalardan daha yüksek bir orana sahip olurken; kentsel ve örgütsel çağrışım kümeleri "yeni" binalarda "eski" binalardan daha yüksek bir oran göstermiştir (Bkn. Çizelge 12). Deneklerde "yeni" bina örneklerinin "eski" bina örneklerine göre daha yüksek bir oranda kentsel ve örgütsel çağrışım yaptırması bu öğelerin deneklere zaman ve uzamca yakın olmalarına bağlanabileceği gibi belleklerde "eski" binaların yenilerine oranla daha düşük düzeyde bir örgütlenmenin ürünü olmalarını, kırsal alanlardan koparılmadan düşünülen bir yer-

leşme imgesinin öğeleri olarak düzenlenişine bağlanabilir. Öte yandan, Tablo 12'de deneklerin değersel çağrışımlarını oluşturan duyumsal çağrışımlar "eski" binalarda % 30.2, "yeni" binalarda % 16.7; toplumsal çağrışımlar ise "eski" binalarda %21.4, "yeni" binalarda % 24.4' lük bir büyüklük oluşturduğu görülmektedir. "Eski" binalar deneklerde en sık duyumsal; "yeni" binalar ise toplumsal çağrışım yaptırmıştır (Bkn. Çizelge 13_a).

Çizelge - 13_a : "Eski" ve "Yeni" Binalara Ait Değersel Çağrışım Tablosu (%)

Çizelge - 13_b : "Eski" ve "Yeni" Binalara Ait
Kentsel ve Örgütsel Çağrışım
Tablosu (%)

Çağrışım küme / alt-kümesi	Çağrışan sıfat ya da kavram	"eski" Binalar	"yeni" binalar
Değersel Duyumsal	1. Gizemli	12	
	2. Huzur	(3)	12
	3. Sıcak	11	
	4. Aydınlık	(1)	9
	5. Sessizlik	8	
	6. Yaşlanma	7	
	7. Sevimsiz		7
	8. Soğuk		5
	9. Huzursuzluk		4
	10. Romantik	4	
	11. Dinlence (duyumu)	4	
	12. Canayakın-sevimli	3	
	13. Sıkıcı		2
	14. Bağlılık	1	
	15. Hoşnutluk	1	
	16. İqten	1	
	17. Coşkulandırıcı	1	
	18. Alçakgönüllü	1	
	19. Yabancılaşma	1	
Estetik	20. Klasik	18	
	21. Tekdüze		11
	22. Hoş-güzel	10	
	23. Yalınlık	(3)	9
	24. Tarihsel (değer)	9	
	25. Özgün	5	
	26. Çirkin		5
	27. Demode	(1)	4
	28. Sıradan		3
	29. Nitelikli	2	
Toplumsal	30. Çağdaşlaşma		24
	31. Varlıklılık	7	(3)
	32. Dargelirlilik		9

Çizelge - 14: "Eski" ve "Yeni" Binalara Yönelik Deneklerde

Çağrışan sıfat ve Kavramların Dökümü

Çağrışım küme / alt-kümesi	Çağrışan sıfat ya da kavram	"eski" binalar	"yeni" binâlar
	33. Yalnızlık (tekillik)	6	3
	34. Müstakil (bağımsız)	6	
	35. Muhafuzakar (tutucu)	6	
	36. Mahrem	5	
	37. Eşitlik	3	
	38. Güvensiz		2
	39. (Bireysel) bağımlılık		1
	40. Kiracılık		1
	41. Kültürsüzlük		1
	42. Sağlıklılık		1
	43. Teşhir edici		1
	44. Ciddi		1
	45. Dostluk		1
Kentsel	46. Feodal yaşam	12	
	47. Büyük kent-kitle yaşamı		12
	48. Gürültü		11
	49. Kalabalık		10
	50. Güçlü toplumsal ilişki		4
	51. Doğadan kopuş		4
	52. Çarpık kentleşme		2
	53. Doğaya dönük	2	
	54. Zayıf toplumsal ilişki	1	
	55. Dengesiz nüfus artışı		1
	56. Kirlilik		1
Örgütsel	57. Düzensizlik		19
	58. Kendiliğinden bütünleşme	2	
	59. Sıkışıklık		3
	60. Zorunlu bütünleşme		2
	61. Düzenli	1	
	62. Çelişki		2
	63. Durağanlık		1
	64. Merkezilik		1
	65. Devingenlik		1

Denek çağrışımlarına ait Çizelge 14' deki sayısal döküm gözden geçirilecek olursa: değersel çağrışım kümesine ait duyumsal çağrışım alt-kümesinde "eski" binaların deneklerde % 20.3' lük bir sıklıkta "gizemli", % 18.6' lık bir sıklıkta "sıcak"; "yeni" binaların ise, % 30.7' lik bir sıklıkla "huzur" çağrışımı yaptırdığı görülür. Estetiksel çağrışım alt-kümesinde ise, "eski" binaların deneklerde % 37.5' lik bir sıklıkla "klasik"; "yeni" binaların da % 34.4' lük bir sıklıkla "tekdüze" (yeknesak) ve % 28.1' lik bir sıklıkla "yalın" çağrışımı yaptırdığı izlenebilir. Toplumsal çağrışım alt-kümesinde "eski" binaların deneklerde % 20.6' lık bir sıklıkla "varlıklı olma"; "yeni" binalar ise % 51.1'lik bir sıklıkla "çağdaşlaşma" çağrışımı yaptırdıkları görülür.

Kentsel çağrışım kümesinde "eski" binalar deneklerde % 80.0' lık bir sıklıkla "feodal yaşam"; "yeni" binalar ise % 26.7' lik bir sıklıkla "büyük kent - kitle yaşamı" nı, % 24.4' lük bir sıklıkla da "gürültü" yü çağrıştırdığı ayırt edilir.

Orgütsel çağrışım kümesinde de "yeni" binaların deneklerde % 65.5'lik bir sıklıkla "düzensizlik" çağrışımı yaptırması ilgi çekicidir.

3.3. Bölümün Sonuçları :

Dil, bildirinin oluşturulmasını sağlayan bir düzgüdür. Mimarlıkta sözü edilen düzgü düşüncesine en yakın kavram biçem (üslup / style) kavramıdır. Dil - söz ilişkisinin mimarlıktaki eşdeğeri biçem-yapıt (ürün) ilişkisidir. Bu karşıtlıkların varlığı nedeniyledir ki denekler yapılan uygulamada resimleri (eski, yeni binalar ve bina öğeleri) bina işlevlerinin ve tasar niteliklerinin içselleştirilmiş göstergebilimsel yapıları uyarınca sınıflandırdılar; aynı işlev türü içersinde biçem ayrılıklarını ayırt ettiler. Bu, deneklerin belli oranlar içinde bina örneklerinin yalnızca ne olduklarını değil hangi biçemde tasarlandıklarını ayırt etmeyi başardıklarını da gösterir. Uygulamada denek grubu için "yeni" bina düzgülerinin "eski" bina düzgülerine göre daha egemen (güçlü) olduğu görülmüştür.

Günlük yaşamı içinde alıcı mimarlık nesnelere ya da nesnelere gönderen kavram ve imgelerle uyarıldığında tepkilerini çeşitli anlatım araçlarıyla (yazı, söz, jest, mimik gibi) dile getirir. Göndericinin belli bir bağlamda düzgüleyerek oluşturduğu bildiri - nesnenin yananlamının oluşumu için gönderici ile alıcı arasında

düzanlamsal bildirişimde zorunlu olan ortak dağar (repertuvar) öğesi gerekli değildir. uygulamada da gösterilen bina ve bina öğesi resimleriyle bir anlamda bir mimari bildirişim devresi modeli kurulmuş, bu model aracılığıyla alıcının tepkisi belirtkeyi (=signal: görünüş çizimleri) göstergeye dönüştürmüştür. Alıcının (denek) tepkisi sözel karşılıklarla o göstergenin bireysel ("söz") düzleminde yananlamsal (çağrışımsal) anlamını oluşturmuştur. çağrışımsal anlam her denek için kimi zaman farklı olan çeşitli sıfat ya da kavramlarla tanımlanmıştır.

Belli bir uygulama programı çerçevesinde deneklerin iki ayrımlı mimarlık göstergesine yaptıkları çağrışımlar o göstergelerle (semleler) anlam eksenleri oluşturacak virtüemler (değişebilir yananlam semle) ortaya çıkarmıştır.

Yukarıda (Üçüncü bölüm'de) dökümü yapılan veri yumağında eşzamanlı bir kesitte varolabilecek olan, yinelenme sıklıkları ötekilerden görece fazla olan, "yeni" binaların yananlamsal çağrışımı olarak karşılaşılan "tekdüze", "gürültü", "düzensizlik", "çağdaşlaşma" (modernleşme) ile "eski" binaların yananlamsal çağrışımı olarak karşılaşılan "varlıklılık", "feodal yaşam", "gizemli", "klasik" gibi

kavram ve sıfatların dil / söz karşılığı içinde "söz" düzlemi ile "dil" düzlemi arasında yarı yolda olduğu söylenebilir. Bu sıfat ve kavramlar sözü edilen bina tipleri için klişeleştiklerinde (kimi toplum katmanları için "yasallaştığında") "dil" düzlemine ulaşmış sayılabilir; "eski" ya da "yeni" bina tipiyle (semiyle) virtüem (değişebilir sem) olarak sememler (anlambirim demetleri) oluşturabilirler (15).

Yazınsal kaynakların taranması ve ayrıştırılmasıyla mimarlık göstergesinin anlamsal çözümlemesini konu eden bir başka çalışmada da koşut sonuçlar elde edilmiştir. Mimarlık göstergesi (Galata Kulesi) burada da "duyumsal, toplumsal değer çağrışımları alarak toplumsal, ekinse, tarihsel bağlama gönderen "kanlı", "ağrılı", "küsük" gibi virtüemlerle semem oluştururken; Galata Senti, yine toplumsal, ekinse, tarihsel bağlama gönderen "asalak", "katolik", "cinsellik" virtüemleriyle bir başka semem oluşturmuştur (16).

Uygulamada elde edilen bir başka sonuç faktör analizlerine koşut olarak değersel faktörün en çok çağrışım alan faktör olduğunun görülmesidir.

Mimar için mimari nesneye, ürüne ait anlatımlar (ve anlatım biçimleri) ile bu anlatımlara ait kullanıcı izlenimleri arasındaki ilişkinin bilinmesi mimari nesnenin tasarımı açısından önem taşır. Yapılarıyla kent biçimini etkileyen, değiştiren mimarın görsel denetim için kullanıcı izlenimlerine başvurması yararlı olacaktır.

Mimarlıkta anlam konusuna yönelik deneysel çalışmalarda genellikle sıfatlar ya da kavramlar elde etmeye ya da seçilmiş sıfat çiftlerinin / kavramlarının (şu ya da bu değerlerle) deneklere "onaylatılması" söz konusudur. Bu ise, Kiemle' nin bir binanın anlam yükünün öznel çağrışımlar toplumu olduğu şeklindeki varsayımı (17) ile çeliştiği gibi, özneliğin yeterince değerlendirilmesini, araştırmalara yansımalarını sınırlı kılmaktadır. Araştırmalarda mimarlık göstergesinin anlam bütünlüğü dikkate alınmalıdır.

Kentsel fiziksel bağlamda eski binalar zararına gerçekleşen hızlı değişim eski bina düzgülerine yönelik bilgilenme, yorumlama olanağını hızla azaltmaktadır. Uygulamanın birinci ve ikinci kesimlerinin sonuçları bu yargıyı pekiştirir yöndedir.

4. Bölüm : Sonuçlar

4. BÖLÜM : SONUÇLAR :

Çalışmada elde edilen sonuçlar şu düzeylerde değerlendirilebilir: Mimarlık nesnesi bir dil olgusu olarak ele alındığında göstergebilim, mimarlık nesnesini yeni bir yaklaşımla tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda bir görsel bildirişim türü olan mimari bildirişim, eksik niyetli bir bildirişimdir: Gönderici ile alıcı arasında dilsel bildirişimde olduğu gibi tamam, kesintisiz bir bildirişim devresi söz konusu değildir. Alıcının gönderici konumuna geçerek bildirişim devresini aksi yönde sürdürmesi olası değildir, beklenemez de. Bu, mimari bildirişim ile dilsel bildirişim arasındaki belirgin ayrımdır.

Öte yandan, doğal dil günlük kullanımda bildirişmeyi gerçekleştirir. Bildirişmeye karşı saydamdır. Doğal biçimde anlam iletir. Mimarlıkta ise, mimarlık göstergesi, doğrudan bildirişim yönüyle ele alındığında, bu onun birincil anlamlarını (birincil işlevlerini tanımlamakla sonuçlanır. Mimarlık göstergesi bu düzeyde dil göstergesinin saymacalık özelliğini sahip değildir. Mimarlık göstergesi bu ilişki özelliğine yan-anlamsal anlam düzeyinde sahip olur.

Yananlamsal anlam düzanlamsal anlam üzerine temellenen çağrışımlardan oluşur. Gönderici (mimar) yananlam ya da yananlamsal çağrışımlar için çoğunlukla bitişiklik yoluyla çağrışım ya da benzerlik yoluyla çağrışım (metaphor) işlemlerine başvurur. Bu iki işlem gerek göndericinin bildiriye düzgülerken, gerek alıcının (iç ya da dış kullanıcı) bildiriye algılayıp okurken / yorumlarken kullandıkları mental işlemlerdir.

Mimari bildirişimde alıcının belli bir mimarlık göstergesine ya da gösterge dizgesine yönelik bireysel tepkilerinin birikimi o gösterge ya da dizgesinin anlam alanını anlam yükünü oluşturur. Dilsel gösterge bireysel yinelemelerle toplumsallaşır, klişeleşerek dil düzlemine ulaşır. Mimarlık göstergesi de koşut bir yol izler, özgün (orijinal) olan yinelemelerle tip haline gelir, diğer bir deyişle belli bina tipleri belli karşılıklara / çağrışımlara konu olur.

Dil ve mimarlık arasında bunları düzenleyen kurallar açısından koşutluk kurulduğunda kentin bir "metin bütünü" ya da "söylem" olduğu benzetimi anımsanacak olursa, bu benzetimin uygulamanın üçüncü kesiminin sonuçları pekiştirildiği görülür. Kent ya da kent öğeleri bir ya-

zınsal metin ya da metin parçaları gibi ayrı anlamlar yüklenerek değerlendirilmiştir. Bir yazın metni gibi yoruma, çoğul okumaya açıktırlar. Bireyler farklı dağarlara sahip olmaları nedeniyle karşılaştıkları bir yazınsal metne ya da kent ögesine, nesnelere yapıları gereği farklı anlamlar yüklerler, yorumlara yönelirler. Kentin anlamsal ediminin tüketilemeyişinin nedenlerinden biri bireyin kişisel dağarına bağlı olarak farklı noktaları vurgulamasıdır.

Gününde başat, egemen düzgü olan, günümüzde yitik, edilgin düzgü olabilmektedir. Bu yiten düzgülerin yeni mimari bireşime (senteze) konu edilmesi, mimari mirasın korunması açısından gereklidir. Bu doğrultuda, mimari nesneye, ürüne ait anlatımlar ve anlatım biçimleri ile bu anlatımlara ait kullanıcı izlenimleri arasındaki ilişkinin bilinmesi ve mimari nesnenin tasarımına katılması yararlı olacaktır.

Çalışmada göstergebilimsel yöntemle, yapısalcı bir ele alışla, mimarlık göstergesi (bina) çeşitli düzeylerde öğelerine ayrıştırılarak alıcıya (denek) "okutturulmaya" çalışılmıştır. Çalışmanın kuramsal ve uygulamalı yönleriyle mimarlık eğitiminde çeşitli biçemlerin (üslupların) öğretilmesinde, sindirilmesinde yararlı olabileceği, çalışmanın bu yanıyla pedagojik bir katkısının

olabileceği söylenebilir. Çalışma, görsel modellere alışkın olan mimar ve mimarlık öğrencileri için mimari uzam ve biçim konusunda bir bilinç oluşturmada katkıda bulunabilir.

NOTLAR :

O. Giriş :

- (1) Mimarlık etkinliğinde işlevselciliği ön planda tutan bu eğilimlerin CIAM (Les Congres Internationaux d'Architecture Moderna) bildirilerinde, Bauhaus öğretisinde, Rasyonel Enternasyonalist üslupda yansımaları bulunduğunu söylenebilir. Söz konusu eğilimlerin ağırlığını oluşturan standartizasyon, prefabrikasyon, modülasyon vb. olumlu yanlarına karşılık, genelde, uygulanan kural ve ilkelerin farklı toplumların farklı kültürlerine, yer ve çevre koşullarına, sosyo-ekonomik ve teknik olanaklarına yeterince uygun ve doğru çözümler getirmede anlaşılmış ve elde edilen çevre ve mekan düzenlemelerinin yinelenmeye dayanmasının, tekdüzeliliğinin bireyin üzerindeki olumsuzluğu gösterilmiştir (Bkn., E.Kortan, Türkiyede Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi 1960-1970, Ankara,ODTÜ Mimarlık Fak. yay., 1974, s.11-41.
- (2) Choay, F., "Urbanism and Semiology", Meaning in Architecture (ed. C.Jencks, G.Baird), London, Barrie and Rockliff, 1969, s.27-37.

- (3) Yücel, A., "Sunuş: Çevre, Anlam ve Mimarlığımız Üzerine", Mimarlık, sayı: 11-12, s. 3.
- (4) Rifat, M., Genel Göstergebilim Sorunları, Kuram ve Uygulama, İstanbul, Alaz Yayınları, 1982, s. 8.
- (5) Özek, V., Mimarlıkta Gösterge ve Simge-Eşik Aşamalarının Belirlenmesi-Trabzon, K.T.Ü: İnşaat ve Mimarlık Fak.yay., 1980, s. 4.
- (6) a.g.e.
- (7) Yücel, A., Sunuş: Çevre, Anlam ve Mimarlığımız Üzerine, s. 6.

1. Bölüm :

- (1) Saussure, F. de, Genel Dilbilim Dersleri I (çev: B. Vardar), Ankara, Türk Dil Kurumu yay., 1976, s. 60.
- (2) Culler, J., Saussure, Glasgow, Fontana/Collins, 1976, s. 20.
- (3) Saussure, F. de, Genel Dilbilim Dersleri I (çev: B. Vardar), s. 64.
- (4) Saussure, F. de, a.g.e., s. 65.
- (5) Jacobson, R., "Dilin Çift Özelliği" (çev: M. Rifat), Yazko Çeviri, sayı: 8, s. 161-162.

- (6) Eco,U., A Theory of Semiotics, Thetford, Indiana University Press, 1976, s.7.
- (7) Vardar,B.,vd., Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu yay., 1980,s.87.
- (8) Prieto,J.L.,"Bildirişim Göstergebilimi ve Anlam - lama Göstergebilimi"(S.R.Güzelşen),Yazko Çeviri, sayı:9,1982, s.139-140.
- (9) Tümertekin,Y.A.,"Pierce'in Gösterge Anlayışının Ana Çizgileri"FDE,sayı:2,1978,s.140,145.
- (10) Saussure,F.de,Genel Dilbilim Dersleri I,s. 36.
- (11) Simgesel mantıkla davranışçılıktan esinlenen bir yaklaşımla göstergebilimsel alandaki çalışmalarını etkileyen Charles Morris'i ve insan ve hayvan davranışlarını betimleyen çalışmaların öncüsü T. Sebeok'u burada kısaca anmak gerek: C.Morris, göstergebilim içinde üç bölüm ayırt eder: Gösterge - lerle bildirişen bireyler arasındaki ilişkiyi in - celeyen edimbilim (pragmatics) bölümü, gösterge - lerle gösterilen nesnelere arasındaki bağıntıyı e - le alan anlamsal (semantics) ve göstergelerin kendi aralarındaki biçimsel bağıntılarını araştı - ran sözdizim (syntactics) bölümü(Bkn.,C.Morris, Foundations of the Theory of Signs,V.1,n.2, Lon - don, Chicago University Press, 1938, s.8. Göster - gebilimin bildirişim işlevi ile anlatım işlevini

(16) Broadbent, G., "General Introduction", Signs, Symbols and Architecture (ed. G. Broadbent, R. Bunt and C. Jencks), Bath, John Wiley and Sons, 1980, s.3.

(17) Saussure'ün göstergesini kuran "gösteren" düzlemini "anlatım" düzlemi, "gösterilen" düzlemini "içerik" düzlemi olarak tanımlayan Hjelmslev, her düzlemin iki katman içerdiğini varsayar : biçim ve töz. Bu iki katmanın anlatım ve içerik düzleminde ayrı ayrı yer aldığı göstergede :

Anlatımın tözü (substance)

Anlatımın biçimi

İçeriğin biçimi

İçeriğin tözü

bölümlemeleri (bileşenleri) ortaya çıkar (Bkn., Rifat, M. "Kopenhag Dilbilim Çevresi ve Genel Dil Kuramı", Yazko Çeviri, sayı:7, s.115 ve Broadbent, G., "Design as a Subject for Semiotic Studies", mimeo, 1977, s.23. Hjelmslev'e göre, göstergesel işlev üstlenen her nicelik (anlatım ve içerik), bu işlev karşısında, birbiriyle benzer biçimde işlerlik gösterir. Varlık kazanan işlev öğeleri içeriğin biçimi ve anlatımın biçimi olarak adlandırılabilir. Yine, içeriğin ve anlatımın biçimi gereğince, içeriğin tözü ve anlatımın tözü varlık kazanır. Her iki töz, biçim anlam üzerine yansıtıldığı zaman ortaya çıkar (Bkn., Hjelmslev, L., "Anlatım ve İçerik" (çev: Yalçın, M.), Yazko Çeviri, sayı:7, 1982, s.130.

incelediğini belirten Sebeok, bu bilimi çeşitli alanlara ayırır: insanlara ilişkin göstergelerin incelenmesi; bedene ilişkin dizgelerin incelenmesi; hayvan bildirişiminin incelenmesi (Bkn., T. Sebeok, The Sign and its Masters, Austin, Texas University Press, 1979).

- (12) J. Vendryes, E. Benveniste, A. Martinet gibi Fransız dilbilimcilerin çalışmalarına sonradan katıldığı okul, 1926' da Prag' da kurulmuştur (Bkn., T. Yücel, "Yapısalcılık", Birikim, sayı: 28-29, 1977, s. 31.).
- (13) Bilgi kuramsal ve yöntemsel açıdan birbirinden değişik yaklaşımları izleyen Avrupalı yapısalcılar arasında E. Benveniste, G. Mounin, L.J. Prieto, J. Martinet, R. Barthes, A.J. Greimas, R. Jacobson ; Amerikalı yapısalcılar arasında N. Chomsky, E. Sapir, L. Bloomfield, Z.S. Harris anılabilir. Saussure'ün dil olgusuna ilişkin olarak kullandığı "dizge" sözcüğü sonraki araştırmacılar tarafından "yapı" sözcüğüyle değiştirilmiş ve yapısalcılığın temel kavramı olarak benimsenmiştir.
- (14) Broadbent, G., " A Plain Man's Guide to the Theory of Signs in Architecture", Architectural Design, Vol. 7, n. 8, 1977, s. 478.
- (15) Yücel, A., Mimarlıkta Biçim ve Mekanın Dilsel Yorumu Üzerine, yayımlanmamış doçentlik tezi, İstanbul, İ.T.Ü. Mimarlık Fak., 1981, s. 112.

- (18) Krampen, M., Meaning in the Urban Environment, London, Pion, 1979, s.25.
- (19) Scalvini, M.L., "Structural Linguistics versus the Semiotics of Literature : Alternative Models for Architectural Criticism", Signs, Symbols and Architecture (ed. G. Broadbent, R. Bunt and C. Jencks), John Wiley and Sons, 1980, s. 414-415.
- (20) Yücel, A., Mimarlıkta Biçim ve Mekanın Dilsel Yorumu Uzerine, s.127-128.
- (21) "İki türlü çözümleme sonucu elde edilen, iki aşamalı bir seçim eylemiyle gerçekleşen sözceleri (utterance) oluşturma; doğal dilin en küçük anlam-birimleri ve en küçük sesbirimleri aracılığıyla oluşturduğu düzen (Bkn., B. Vardar vd., Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu yay., 1980, s.51.
- (22) Facilla, F.W., "Analysis of Architecture as a Critical Instrument", mimeo, 1980, s.5.
- (23) Aksoy, E., Mimarlıkta Tasarım, İletim ve Denetim, Trabzon, K.T.Ü. yay., 1975, s.80-81.
- (24) Krampen, M., "Gösterge Kuramı Tasarım için ne Yapabilir" (çev: İ.O.Kukul), teksir baskı, K.T.Ü. Mimarlık Böl. yay., 1979, s.4.

- (26) Yüksel, A., Yapısalcılık ve Bir Uygulama, İstanbul, Yazko yay., 1982, s.19.
- (27) "Communication" sözcüğü ülkemizdeki dilbilim çevrelerinde önceleri "iletişim" sözcüğü ile karşılanmış; bu sözcüğün daha çok "mekanik haberleşme"yi anımsatması nedeniyle bir süre sonra yerine "bildirişim" sözcüğü kullanılmaya başlanmış ve yaygınlaşmıştır. Bununla birlikte "iletişim" sözcüğünü kullanan yazarlara da rastlanılmaktadır.
- (28) Guiraud, P., Semiology, Plymouth, Routledge and Kegan Paul, 1975, s.6-9.
- (29) Vardar, B., Dilbilimin Temel Kavram ve İlkele-ri, Ankara, Türk Dil Kurumu yay., 1982, s.46.
- (30) Yücel, A., Mimarlıkta Biçim ve Mekanın Dilsel Yorumu Üzerine, s.97.
- (31) Eco, U., "Function and Sign :Semiotics of Architecture", Structures Implicit and Explicit(ed. J. Bryan and R. Sauer), Philadelphia, Publ. of the Graduate School of Fine Arts, University of Pennsylvania, V.2, 1973, s.131.
- (32) Gandelsonas, M., Morton, D., "On Reading Architecture", Signs, Symbols and Architecture (ed. G. Broadbent, R. Bunt and C. Jencks), Bath, John Wiley and Sons, 1980, s.247-248.

- (33) a.g.e.,s. 251.
- (34) Preziosi,D.,The Semiotics of the Built Environment,An Introduction to Architectonic Analysis,London,Bloomington, Indiana University Press,1979, s. 70.
- (35) Preziosi,D.,a.g.e., s. 64.
- (36) Preziosi,D.,a.g.e., s.65.
- (37) Preziosi,D.,a.g.e., s. 69.
- (38) Barthes,R.,Göstergebilim İlkeleri (çev:B.Var - dar,M.Rifat),Ankara, Kültür Bakanlığı yay.,1979 s. 26.
- (39) Ullmann,S.,"Anlambilim"(çev:A.Kocaman),Türk Dili sayı:324,s.356.
- (40) Yüksel,A.,Yapısalcılık ve Bir Uygulama,s.16.
- (41) Guiraud,P.,Anlambilim(çev:B.Vardar),Istanbul, Gelişim Yayınları,1975,s.17.
- (42) Facilla,F.W.,Analysis of Architecture as a Critical Instrument,s.4.
- (43) Jencks,C.,"The Architectural Sign",Signs, Symbols and Architecture(ed.G.Broadbent,R. Bunt and C.Jencks),Bath,John Wiley and Sons, s.72.

- (52) Barthes, R., Göstergebilim İlkeleri (çev: B. Vardar) s.41-42.
- (53) Guiraud, P., Semiology, s.10
- (54) Eco, U., "Bir Göstergebilim Kuramının Sınırları ve Erekleri" (çev: G. Işık), Yazko Çeviri, sayı: 9, s.136-137.
- (55) Gandelsonas, M., Morton, D., On Reading Architecture, s.249.
- (56) Bonta, J.P., Architecture and Its Interpretation, London, Lund Humphries, 1979, ss.28-29.

2.Bölüm :

- (1) Vardar, B., vd., Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s.70.
- (2) Vardar, B., vd., a.g.e., s.157.
- (3) Guiraud, P., Anlambilim (çev: B. Vardar), s.35-36.
- (4) Arat, N., Ernst Cassirer ve S.K.Langer'da Sembolik Form Olarak Sanat-İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fak.yay., 1977, s.89.
- (5) Guiraud, P., Anlambilim (çev: B. Vardar), s.38-41.
- (6) Vardar, B., vd., Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s.70.
- (7) Gandelsonas, M., Morton, D., On Reading Architecture, s.250
- (8) Eco, U., A Theory of Semiotics, s.280.
- (9) a.g.e., s.281.

- (10) Levin, J.I., "The Structures of the Metaphor", Soviet Semiotics (ed. D.P. Lucid), Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1977, s. 203.
- (11) Vardar, B., vd., Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, s.70.
- (12) Gandelsonas, M., Morton, D., On Reading Architecture, s.250.
- (13) Eco, U., A Theory of Semiotics, s.280.
- (14) a.g.e.
- (15) Guiraud, P., Anlambilim (çev: B.Vardar), s.49.
- (16) Baird, G., "La Dimention Amoureuse' in Architecture" Meaning in Architecture (C.Jencks, G.Baird), London, Barrie and Rockliff, 1969, s.83.
- (17) Wellek, R., Warren, A., "İmge, Mecaz, Simge, Mit" (çev: Y.Salman), Yeni Dergi, sayı: 114, s.32.
- (18) İkonik (iconic) benzerlik: göstergenin dış gerçeklikle kurduğu benzerlik ilişkisi.
- (19) Wellek, R., Warren, A., "İmge, Mecaz, Simge, Mit" (çev: Y.Salman), Yeni Dergi, sayı: 116, s.36.
- (20) Kücker, W., "Herkesin Anladığı Bir Mimari, Mimar ve Halkın Tanımları Üzerine", Yapı, sayı: 41, s.29.
- (21) Attoe, W., Architecture and Critical Imagination, Old Woking, Surrey, John Wiley and Sons, 1978, s.76.

- (22) Jencks, C., The Language of Post-Modern Architecture
Wisbech, Academy Editions, 1978, s.88-90.

3. Bölüm :

- (1) Hershberger, R.G., "Predicting the Meaning of Architecture", Designing for Human Behaviour (ed. J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon), Stroudsburg, Pennsylvania, Dowden, Hutchinson and Ross, Inc., 1974, s.149-151.
- (2) Osgood, C.E., Suci, G.J., Tannenbaum, P.H., The Measurement of Meaning, The University of Illinois Press, 1975, s.68-70.
- (3) Canter, D., Tagg, S., "The Empirical Classification of Building Aspects and Their Attributes", Meaning and Behaviour in the Build Environment (ed. G. Broadbent, R. Bunt and T. Llorens), Bath, John Wiley and Sons, 1980, s.2.
- (4) Horayangkura, V., "Semantic Dimentional Structures, A Methodological Approach", Environment and Behaviour, Vol.10, n.4, s.580.
- (5) Horayangkura, V., a.g.e., 581
- (6) a.g.e.
- (7) Jencks, C., "The Architectural Sign", Signs, Symbols and Architecture (ed. G. Broadbent, R. Bunt and C. Jencks), Bath, John Wiley and Sons, 1980, s.74.

- (8) Öngel,E.,Araştırmacılar için Kimi İstatistiksel Teknikler,Ankara,Y.T.Ö.O.Matbaası, 1980, s.71.
- (9) Öngel,E.,a.g.e.,s.78.
- (10) Öngel,E.,a.g.e.,s.88.
- (11) Öngel,E.,a.g.e.,s.325.
- (12) Kutal,A.,Muluk,F.Z.,Uygulamalı Temel İstatistik, Ankara,Hacettepe Üniversitesi yay.,1975, s.163.
- (13) Kutal,A.,Muluk,F.Z.,a.g.e.,s.76.
- (14) Horayangkura,V.,Semantic Dimensional Structures, A Methodological Approach,s.581.
- (15) Bayrav,S.,Yapısal Dilbilim ,İstanbul,İ.Ü. Edebiyat Fak. yay.,1969, s.137-138.
- (16) Göldeli İzzet,Göldeli İpek,"Mimarlık Göstergesinin Anlamsal Çözümlemesinde Kullanılabilecek Bir Yöntem Önerisi",Tasarlama(Dizayn) 1.Ulusal Kongresi Bildirileri(der.N.Bayazıt,M.Tapan,N.Ayırın,N.Esin)İstanbul,i.T.Ü.Mimarlık Fak.Baskı Atölyesi,s.2.11-17.
- (17) Özek,V.,Mimarlıkta Gösterge ve Simge-Eşik Aşamalarının Belirlenmesi,s.49.

K A Y N A K Ç A :

- AKSOY, E. Mimarlıkta Tasarım, İletim ve Denetim,
İstanbul, K.T.U. yay., 1975.
- ARAT, N. Ernst Cassirer ve S.K. Langer'de Sembolik
Form Olarak Sanat, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat
Fakültesi Basımevi, 1977.
- ATTOE, W. Architecture and Critical Imagination, Surrey,
John Wiley and Sons Ltd., 1978.
- BAIRD, G. "La Dimension Amoureuse in Architecture",
Meaning and Architecture, der. C.Jencks,
G. Baird, London, Barrie and Rockliff, 1969,
ss. 79-99.
- BARTHES, R. Göstergebilim İlkeleri, çev: B.Vardar, Ankara,
Kültür Bakanlığı yay., 1979.
- BAYRAV, S. Yapısal Dilbilimi, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat
Fakültesi yay., No: 1436, 1969.
- BONTA, J.P. Architecture and Its Interpretation,
London, Lund Humphries, 1979.
- BROADBENT, G. "A Plain Man's Guide to the Theory of Signs²
in Architecture", Architectural Design, v.7,
no.8, 1977, ss. 474-482.

- _____, "General Introduction", Signs, Symbols and Architecture, der: G. Broadbent, R. Bunt, C. Jencks, Bath, John Wiley and Sons Ltd., 1980, ss. 1-4.
- _____, "Design as a Subject for Semiotic Studies", mimeo, 1977.
- CANTER, D., "The Empirical Classification of Building Aspects on Their Attributes", Meaning and Behaviour in the Built Environment, der: G. Brodbent, R. Bunt, T. Llorens, Bath, John Wiley and Sons Ltd., 1980, ss. 1-19.
- TAGG, S.
- CHOAY, F. "Architecture and Semiology", Meaning in Architecture, çev: C. Jencks, G. Baird, London, Barrie and Rockliff, 1969, ss. 27-37.
- CULLER, J. Saussure, Glasgow, Fontana / Collins, 1976.
- ECO, U. "Function and Sign : Semiotics of Architecture", Structures, Implicit and Explicit, der: J. Bryan, R. Sauer, Philadelphia, Publ of the Graduate School of Fine Arts, Univ. of Pennsylvania, 1973, ss. 131-153.

- _____, A Theory of Semiotics, Thetford, Norfolk, Indiana University Press, 1976.
- _____, "Bir Göstergebilim Kavramının Sınırları ve Erekleri", Yazko Çeviri, sayı: 19, Kasım-Aralık 1982, ss. 134-138.
- ERHAN, İ. Endüstri Tasarımında Kullanıcı-Araç İlişkileri Açısından Görsel Bildirişim, İDGSA, yay. no: 84, İstanbul, 1978.
- FACILLA, F.W. "Analysis of Architecture as a Critical Instrument", mimeo, 1980.
- GANDELSONAS, M., "On Reading Architecture", Signs, Symbols and Architecture, der: G. Broadbent, R. Bunt, C. Jencks, Bath, John Wiley and Sons Ltd., 1980, ss. 243 - 273.
- GÖLDELİ, İ., "Mimarlık Göstergesinin Anlamsal Çözümle-
mesinde Kullanılabilecek Bir Yöntem Önerisi", Tasarlama (Dizayn) 1. Ulusal Kongresi Bildirileri, der: N. Bayazıt, M. Tapan, N. Ayıran, N. Esin, İstanbul, İTÜ Mim. Fak. Baskı Atölyesi, 1982, ss. 2.11-17.

- GUIRAUD, P. Semiology, Plymouth, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1975.
- _____, Anlambilim, çev: B. Vardar, İstanbul, Gelişim yayınları, 1975.
- HERSHBERGER, R.G. "Predicting the Meaning of Architecture", Designing for Human Behaviour, der: J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon, Stroudsburg, Pennsylvania, Dowden, Hutchinson and Ross, 1974, ss. 147-156.
- HJELMSLEV, L. "Anlatım ve İçerik", çev: M. Yalçın, Yazko Çeviri, sayı : 7, Temmuz-Ağustos 1982, ss. 126-131.
- HORAYANGKURA, V. "Semantic Dimensional Structures, A Methodological Approach", Environment and Behaviour, v. 10, n.4, Dec. 1978, ss.555-584.
- JACOBSON, R. "Dilin Çift Özelliği" çev: M. Rifat, Yazko Çeviri, sayı: 8, Eylül-Ekim 1982, ss. 161-163.

- JENCKS, C. "The Architectural Sign", Signs, Symbols and Architecture, der: G. Broadbent, R. Bunt, C. Jencks, Bath, John Wiley and Sons Ltd., 1980, ss. 71-118.
- _____, The Language of Post-Modern Architecture, Wisbech, Academy Editions, 1978.
- KORTAN, E. Türkiye Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi 1960 - 1970, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fak. yay., 1974.
- KRAMPEN, M. Meaning in the Urban Environment, London, Pion Ltd., 1979.
- _____, "Gösterge Kuramı Tasarım İçin Ne Yapar", çev: İ.O. Kukul, Trabzon, mimeo, 1979.
- KUTAL, A., Uygulamalı Temel İstatistik, Ankara, Hacettepe
MULUK, F.Z. Üniv. yay., 1975.
- KRECH, D., Sosyal Psikoloji, çev: E. Güngör, İstanbul,
CRUTCHFIELD, R.S. İ.Ü. Edebiyat Fak. yay., no: 1154, 1965.

- KÜCKER, W. "Herkesin Anladığı Bir Mimari, Mimar ve Halkın Tanımları Üzerine", çev:U.Tanyeli, Yapı, sayı:41,1981, ss.25-31.
- LEVIN, J.I., "The Structure of the Metaphor", Soviet Semiotics, Baltimore, John Hopkins Univ. Press, 1977, ss.203-209.
- MORRIS, C. Foundations of the Theory of Signs, v.1, n.2, London, Chicago Univ. Press, 1938.
- OSGOOD, C.E., The Measurement of Meaning, Illinois, Illinois Univ. Press, 1975
- SUCI, G.J.,
- TANNENBAUM, P.H.
- ÖNGEL, E. Araştırmacılar için Kimi İstatiksel Teknikler, Ankara, Y.Ö.O. Matbaası, 1980
- ÖZEK, V. Mimarlıkta Gösterge ve Simge, Eşik Aşamalarının Belirlenmesi, Trabzon, K.T.Ü. İnşaat ve Mimarlık Fak. yay., 1980.
- PREZIOSI, D. The Semiotics of the Built Environment, An Introduction to Architectonic Analysis, London, Indiana Univ. Press, 1979.

- PRIETO, J.L. "Bildirişim Göstergebilimi ve Anlamlama Göstergebilimi", çev: S.R.Güzelşen, Yazko Çeviri, sayı:9, Kasım-Aralık 1982, ss. 138-140.
- RİFAT, M. Genel Göstergebilim Sorunları, Kuram ve Uygulama, İstanbul, Alaz yay., 1982.
- _____, "Kopenhag Dilbilim Çevresi ve Genel Dil Kuramı, Yazko Çeviri, sayı:7, Temmuz-Ağustos 1982, s.112-117.
- SAUSSURE, F.de Genel Dilbilim Dersleri I, çev: B.Vardar, Ankara, Türk Dil Kurumu yay., 1976.
- SCALVINI, M.L. "Structural Linguistics versus the Semiotics of Literature : Alternative Models for Architectural Criticism", Signs, Symbols and Architecture, der: G. Broadbent, C. Jencks, R. Bunt, Bath, John Wiley and Sons, 1980, ss.411-420.
- SEBEOK, T. The Sign and its Masters, London, Texas Univ. Press, 1979.

- TÜMER, G. Mimari Mekanın Sistem Kuramı, İletişim Kuramı, İşaret. ilim, Dilbilim ve Anlam-bilim Açısından İrdelenmesi Üzerine Bir Deneme, yayımlanmamış doktora tezi, İzmir E.Ü.G.S.F., 1978.
- TÜMERTEKİN, Y.A. "Pierce'in Gösterge Anlayışının Ana Çiz-gileri", F.D.E., sayı:2, 1978, ss.140-147.
- ULLMANN, S. "Anlambilim", çev: A.Kocaman, Türk Dili, sayı:364, Eylül 1978, ss.355-363.
- VARDAR, B. Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, Ankara, Türk Dil Kurumu yay., 1982.
- VARDAR, B., GÜZ, Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Söz - N., ÖZTOKAT, E., lügü, Ankara, Türk Dil Kurumu yay., M., SENEMOĞLU, O., 1980.
- SÖZER, E.
- WELLEK, R., "İmge, Mecaz, Simge, Mit", çev: Y. Sal-man, Yeni Dergi, sayı: 114, Mayıs 1974, ss.29-37.
- WARREN, A.
- _____, "İmge, Mecaz, Simge, Mit", çev: Y. Sal-man, Yeni Dergi, sayı :116, Temmuz 1974, ss.36-45.

- YÜCEL, A. "Mekan Okuma Aracı Olarak Tipolojik Çözümleme", Çevre, Yapı ve Tasarım, der: M.Pultar, Ankara, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği yay.,1979, ss.381-399.
- _____, Mimarlıkta Biçim ve Mekanın Dilsel Yorumu, yayımlanmamış doçentlik tezi, İstanbul, İ.T.Ü. Mimarlık Fak.,1981.
- _____, "Sunuş: Çevre, Anlam ve Mimarlığımız Üzerine", Mimarlık, sayı:11-12,1982, ss.3-7.
- YÜCEL, T. "Yapısalcılık", Birikim, sayı:28-29, Haziran-Temmuz 1977, ss.30-

. Konuyla İlgili Sözlükçe :

Türkçe	İngilizce
algı, idrak,	perception
alıcı	receiver
alt-anlamlı	hypo-significant
alt-anlamlılık	hyponomy
anlam alanı	semantic field
anlambilim	semantics
anlambirim	seme
anlambirimsel özdeşlik	sememic identity
anlam daralması	semantic restriction
anlam genişlemesi	semantic extension
anlamlama	signification
anlamsal belirtici	semantic marker
anlamsal karşılıklı bağımlılık	semic interdependence
anlamsal özdeşlik	semic identity
aşırı-düğüleme	over-coding
bağlam	context
başat	dominant
belirti, alamet, araz	index, mark
belirtici	marker, indicator
belirtke	signal
biçem, üslup	style
bildiri, haber	message
bildirişme, bildirişim haberleşme	communication
bildirişim yolu, kanal	channel
bişim	syntesis
birincil	primary
bitişiklik	contiguity
buyrultusal, keyfi	arbitrary
buyurucu	prescriptive

Türkçe	İngilizce
çoşku/anlatımsallık işlevi	expressive function
çağrı işlevi	conative function
çift boğumlama	double articulation
çözümleme	analysis
dağar, repertuvar	repertoire
deyişsel	rhetoric, rhetorical
dirik, dinamik	dynamic
dizge, sistem	system
dizim	syntagm
dizimsel	syntagmatic
dizisel	paradigmatic
dolaşım, sirkülasyon	circulation
dönüşümsel dilbilim	transformational linguistics
düzanlam	denotation
düzanlamsal anlam	denotational meaning
düzdeğişmece, mecaz-ı mürsel	metonymy
düzgü, kot	code
düzgüleme, kotlama	coding
edilgin	passive
edim, fiil, amel	act
eğretileme, istiare	metaphor
eğretilemesel	metaphorical
ekin, kültür	culture
erek, amaç	aim
erk, enerji	energy
eşadlılık	homonym
eşanlamlılık	synonym
eşzamanlı	synchronic
etkin, faal	active
etmen, amil	factor
eytişim, diyalektik	dialectical
gönderge	referent

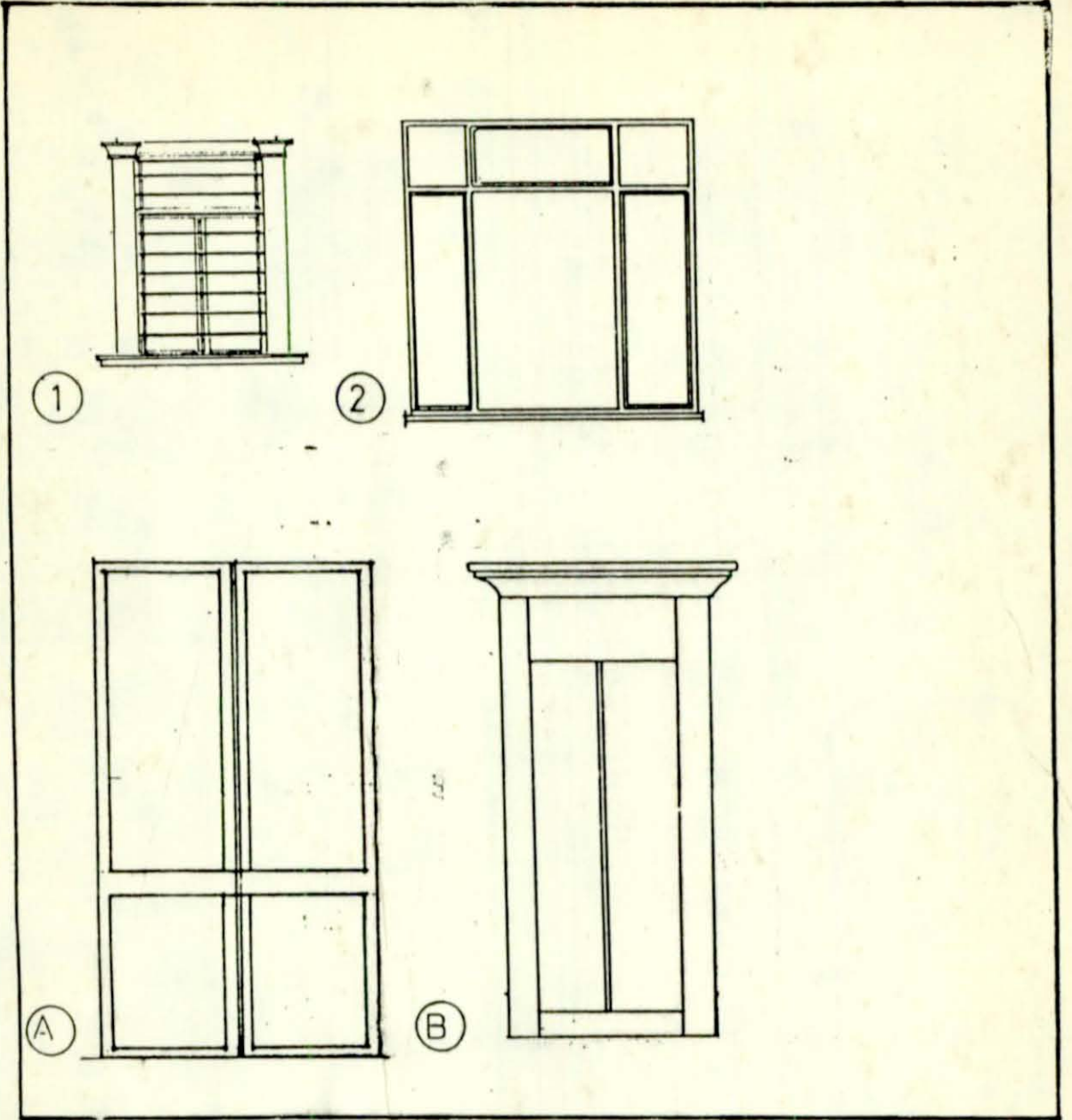
Türkçe	İngilizce
gönderge işlevi	referential function
gönderici	addresser
gönderme, atıf	allusory
görgül, ampirik	empirical
gösteren	signifier
gösterge, işaret, im	sign
gösterge-araç	sign-vehicle
göstergebilim	semiology, semiotics
göstergebilimsel gerektirme	semiotic entailment
göstergebilimsel kapsama	semiotic inclusion
göstergeleşim süreci	semiosis
gösterilen	signified
gösterimsel	designative
gücül	potential
içerik, muhteva	content
içlem	comprehension
içsel, asal	intrinsic
ikili	diadic
ikincil	secondary
ikonizm	iconism
ilineksel	accidental
ilişki işlevi	phatic function
imge, hayal	image
kendilik, mahiye	essence
kritik değer	critical value
mimarlık göstergesi	architectural sign
mimari örgütlenme	archema
nedensiz, keyfi	arbitrary
nen, şey	object
nesnel-değersel	appraisal
niyetli	intentional
ölçüt, kriter	criterion
örgenlik, organizma	organism
örgütsel	organizational
örüntü	pattern
özdeksel, maddi	material

Türkçe

İngilizce

öykünme, taklid etme	imitation
özgün, orjinal	original
sanat işlevi	poetic function
saymaca	conventional
söylem	discourse
sözce	utterance
temsillilik, sunusallık	presentative
tepkisel	responsive
teritoryal	territorial
töz, cevher, öz	substance
tümevarım	induction
ulam, kategori	category
usçu, akılcı	rationalist
ussallaştırma	rationalization
uyarı	exhortative
uzam, mekan	space
uzambirim	space-cell
uzamsal-kinetik	spatio-kinetic
üçlü	triadic
üst-anlamlı	hyper-significant
üst-anlamlılık	hypernomy
üstdil	metalinguistic
varsayımsal-tümdengelimli	hypothetical inductional
yalancı-belirtke	pseudo-signal
yananlam	connotation
yananlamsal anlam	connotational meaning
yansıma göstergesi	onomatopoeiatic sign
yapısalcı	structuralist
yararsalcı	pragmatic
yorumcu	interpreter
yükleme	loading

FORM 1.1.

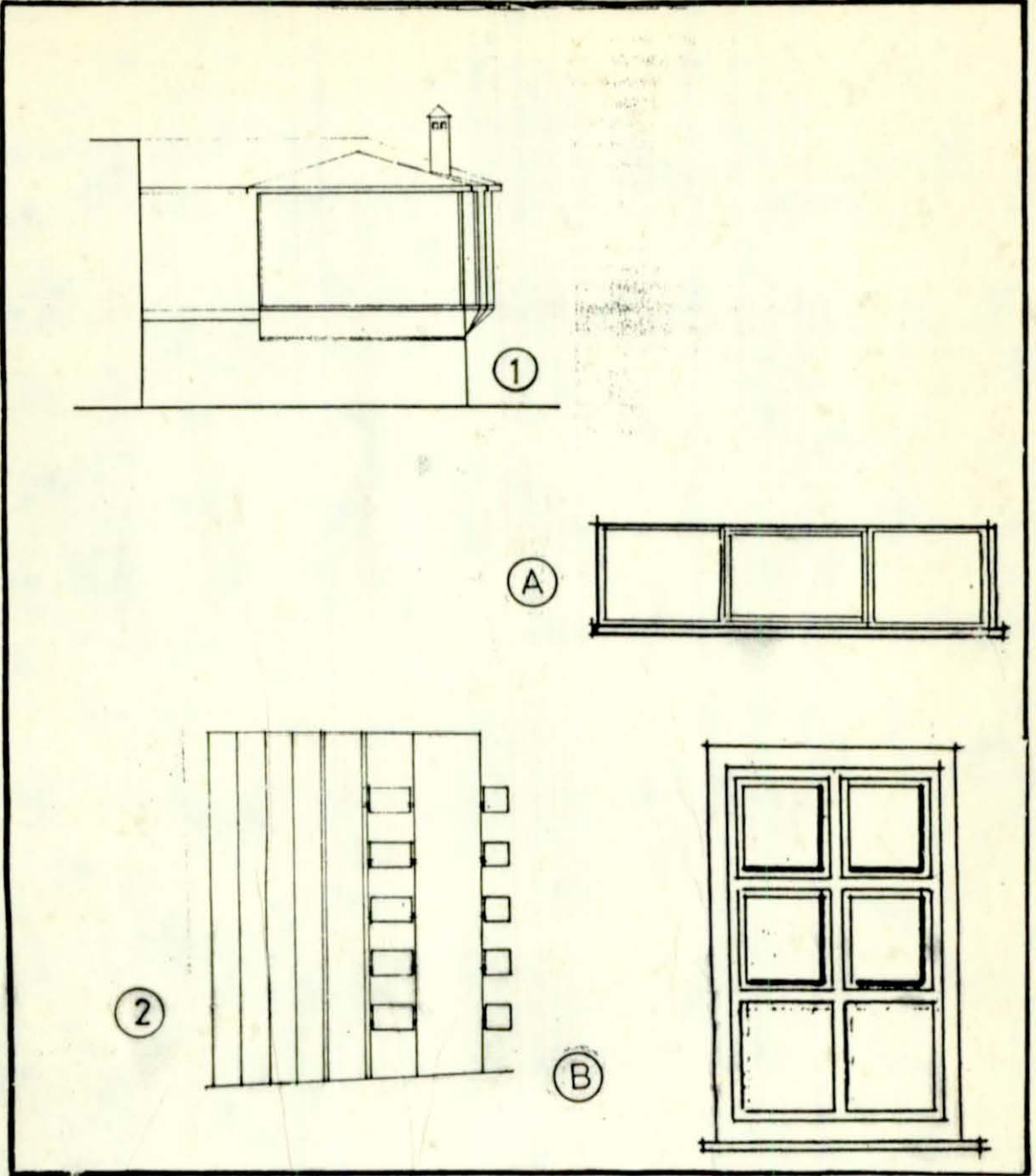

Üstte 1,2 ile numaralandırılan 2 tip pencere; altta A, B ile harflendirilen 2 tip kapı bulunmaktadır. Her kapı için uygun bulduğunuz bir pencere seçiniz (kapılarla pencereleri eşleyiniz).
Lütfen eşlemeye ilişkin karşılıklarınıza en iyi bildiğinizden başlayınız. :

(...../.....)

(...../.....)

FORM 1.2.

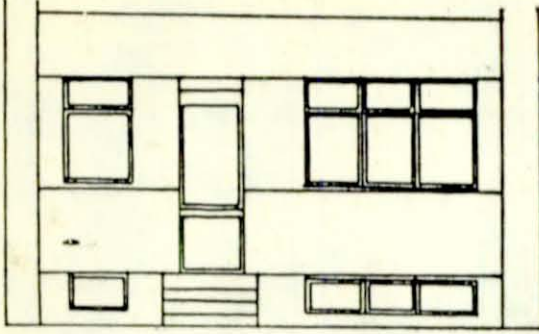

Sağ yanda A,B ile harflendirilen 2 pencere tipi ile sol yanda pencereleri konmamış 2.görünüş bulunmaktadır. Her görünüş için uygun bulduğunuz bir pencere tipini seçiniz. Lütfen eşlemeye ilişkin karşılıklarınıza en iyi bildiğinizden başlayınız.

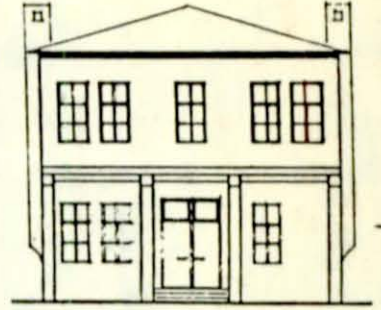
(...../.....)

(...../.....)

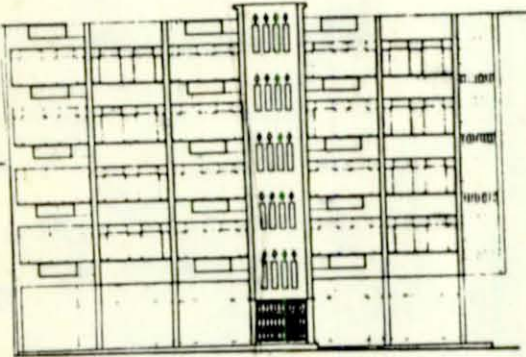
FORM 1.3.

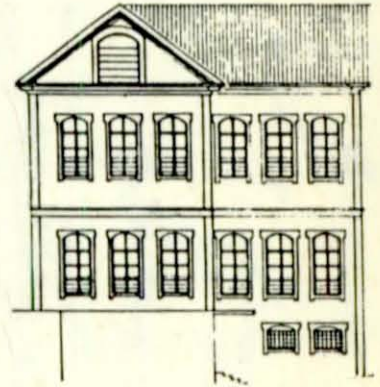
①

②

③

④

Bu sayfada 1, 2, 3 ve 4 ile numaralandırılan 4 cephe ile arka sayfada A, B, C ve D ile harflendirilen 4 perspektif bulunmaktadır. 4 cephe - nin her birini karşılığı olduğu düşündüğümüz bir perspektifle eşleyiniz.

Lütfen eglemeye ilişkin karşılıklarınızı en iyi bildiğinizden en az bildiğinize doğru sıralayınız.

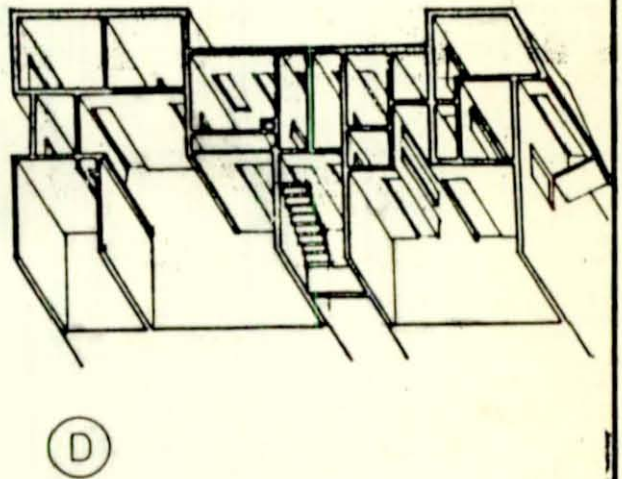
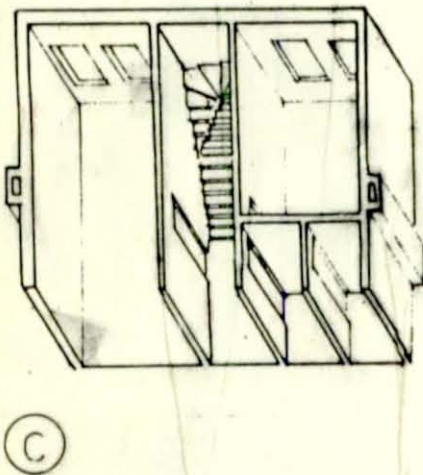
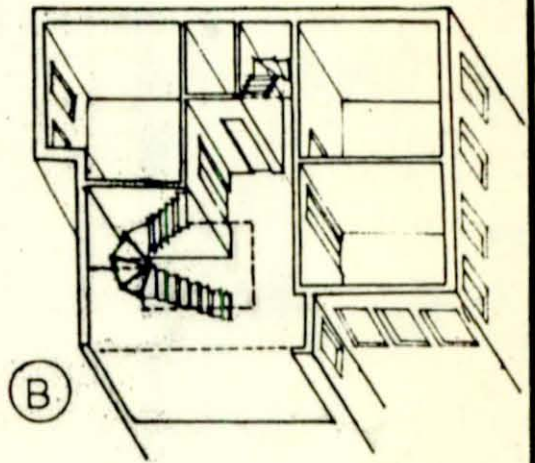
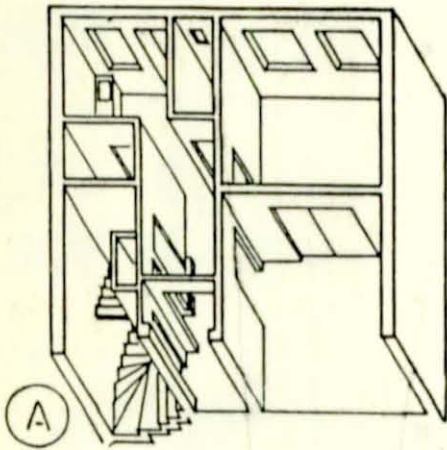
(...../.....)

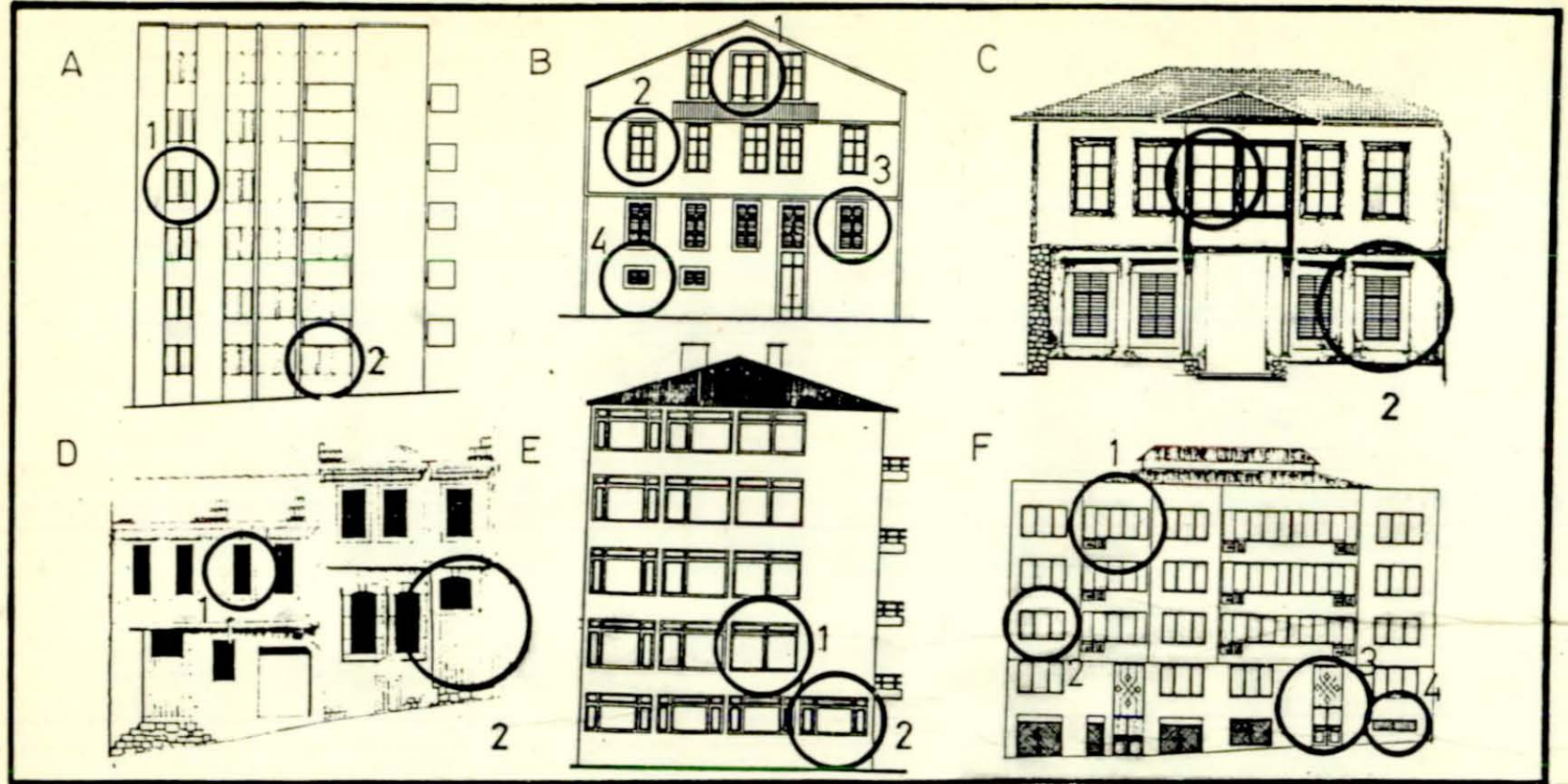
(...../.....)

(...../.....)

(...../.....)

FORM 1.4.

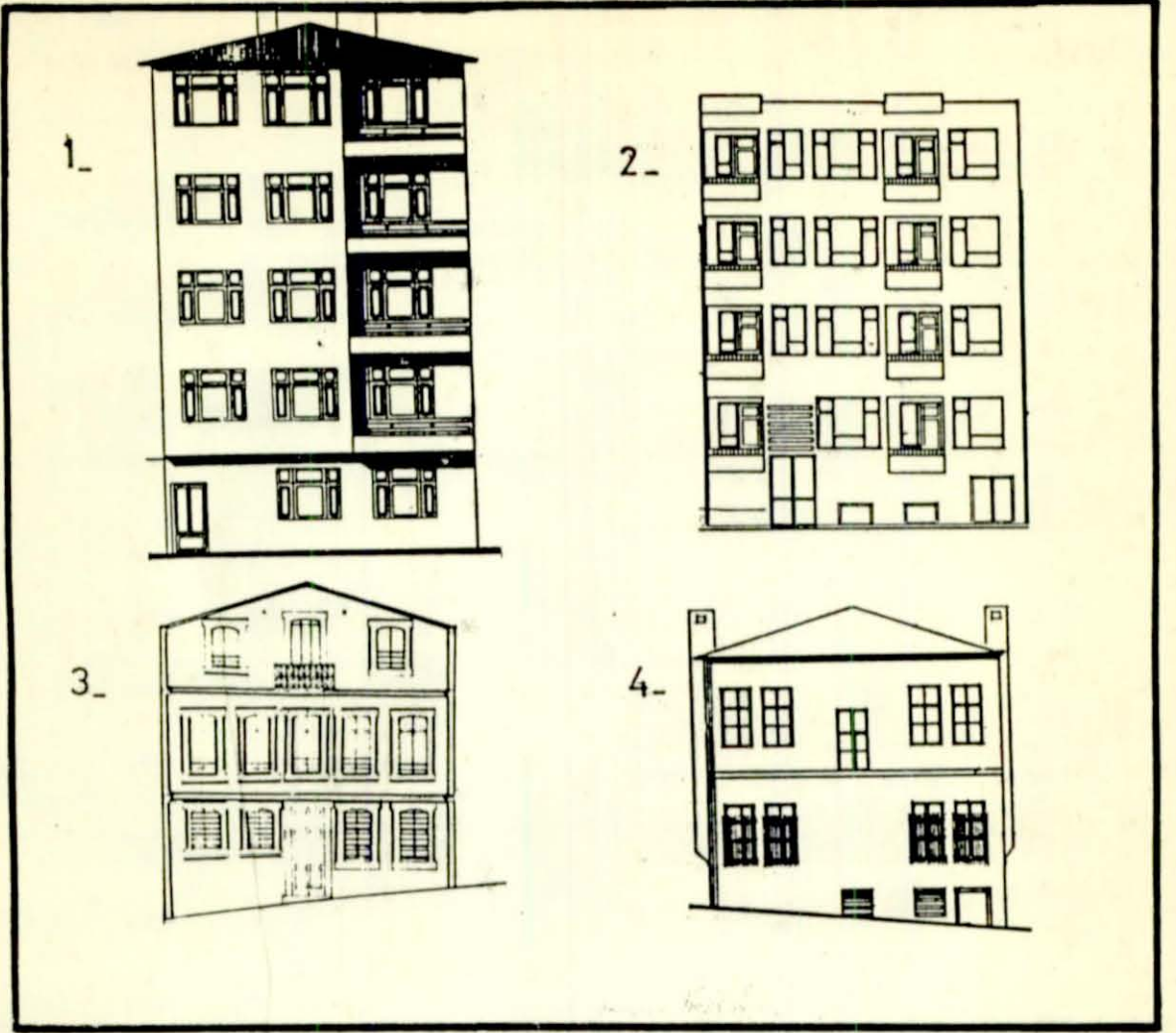

Üstte A, B, C, D, E ve F ile harflendirilen 6 görünüş bulunmaktadır. Bu görünüşlerde daire içine alınan ve numaralandırılan kapı ve pencerelerin hangi mekana ait olabileceğini o görünüşte ayrılan sütun ve satırlara yazınız.

A	B	C	D	E	F
1.....	1.....	1.....	1.....	1.....	1.....
2.....	2.....	2.....	2.....	2.....	2.....
	3.....				3.....
	4.....				4.....

FORM 1.6

Üstte gördüğünüz 1, 2, 3 ve 4 no.lu görünümlerin size neler hatırlattığını (çağrıştırdığını) aşağıda o görünüme ayrılan sütuna yazınız. Lütfen her satıra ayrı bir karşılık kullanınız.

1.

2.

3.

4.

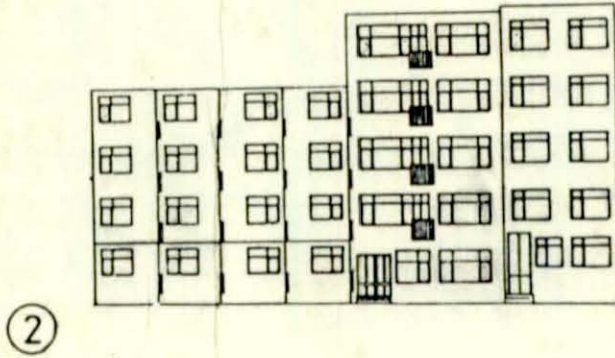
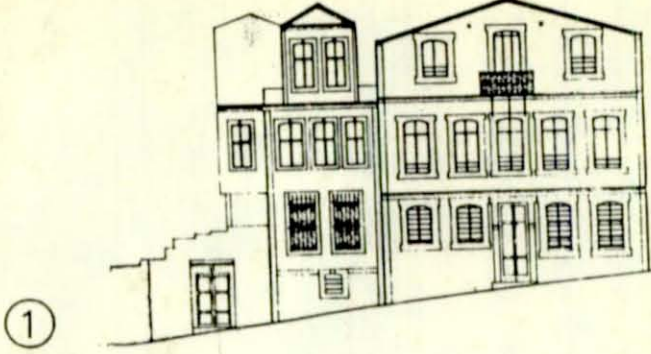
.....

.....

.....

.....

FORM 1.7.

Üstte gördüğünüz 1 ve 2 no.lu görüşlerin size neler hatırlattığını (çağrıştırdığını) aşağıda o görüş için ayrılan sütuna yazınız. Lütfen her satıra ayrı bir karşılık kullanınız.

1.		2.	

S O R U Ő T U R M A B İ L G İ F O R M U

Adınız :

Soyadınız :

Doğum Yılı :

Doğum Yeri :

Kız Erkek

Trabzon ' da bulundu -
ğunuz süre (yıl olarak)
Öğrencisi olduğunuz bö-
lüm ya da yüksekokul :

Bu anketin ne amaçla yapıldığını tahmin ediyorsunuz ?

ÖZGEÇMİŞ :

İzzet Göldeli

1948'de İzmir'de doğdu. Orta öğrenimini İzmir Atatürk Lisesi'nde tamamladı. 1976'da K.T.Ü. İnşaat-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 1974-1977 arasında Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nda çalıştı. 1977'de K.T.Ü. İnşaat-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Mimari Tasarım Teorileri (Bina Bilgisi) Bilim Dalına asistan olarak atandı. 1978-79 arasında İngiltere'de 6 ay süreyle Cambridge Üniversitesi, Mimarlık ve Sanat Tarihi Bölümü'nde konusu ile ilgili çalışmalarını izledi. 1980-1981 arasında askerlik görevini İzmir İstihkam Okulu'nda askeri öğretim elemanı olarak yaptı.

Halen K.Ü. Mimarlık Bölümü'nde çalışmalarını sürdürmektedir.

YAYINLARI :

Mimari Dil Sorununa Eğilme, Mimarlıkta Tasarım Eğitimi, Trabzon, K.T.Ü. Basımevi, 1979, ss. 23-26.

Anonim Mimari Duyarlılığı ve Akdeniz, İpek Göldeli ile birlikte, Yazı, sayı:6, 1979, ss. 151-155.

Sembolik Form Olarak Sanat, Oluşum, sayı:6, 1980, ss.3-4.

Paolo Soleri ve Arkoloji, İpek Göldeli ile birlikte, K.T.Ü. Mimarlık Bülteni, sayı:6, 1980, ss.48-52.

Mimarlık Göstergesinin Anlamsal Çözümlemesinde Kullanılabilecek Bir Yöntem Önerisi, İpek Göldeli ile birlikte, İstanbul, İ.T.Ü. 1. Ulusal Tasarım(Dizayn) Kongresi Bildirileri, der:N.Bayazıt, N.Ayran, N.Esin, İ.T.Ü. Mimarlık Fak. yay., 1982, ss.2.11-17.

Günümüz Halk Mimarisinde Gelenekselin Etkisi:Dereiçi Mahallesi (Trabzon) Örneği, İpek Göldeli ile birlikte, K.T.Ü. Mimarlık Bülteni, sayı:7, Mayıs 1982, ss.96-113.